LETOVICE
1939 - 1945
očima pamětníků

Milan Illa

Bekanntmachung!

Trotz wiederholter ernster Warnungen versucht seit einiger Zeit eine Gruppe tschechischer Intellektueller in Zusammenarbeit mit Emigranten-kreisen im Ausland durch kleine oder größere Widerstandsakte die Ruhe und Ordnung im Protektorat Böhmen und Mähren zu stören. Es konnte dabei festgestellt werden, daß sich Rädelsführer dieser Widerstandsakte besonders auch in den tschechischen Hochschulen befinden.

Da sich am 28. Oktober und am 15. November diese Elemente hin-reißen ließen, gegen einzelne Deutsche tätlich vorzugehen, wurden

...tschechischen Hochschulen

...Jahren geschlossen,

...ter in Haft genommen.

Der Reichsprotektor in Böhmen und Mähren
gez. Freiherr von Neurath

Vyhláška!

Ačkoliv bylo opětovně vážně varováno, pokouší se od nějaké doby skupina českých intelektuálů ve spolupráci s emigrant-skými kruhy v cizině, menšími nebo většími akcemi odporu rušiti klid a pořádek v Protektorátu Böhmen und Mähren. Při tom bylo zjištěno, že původci těchto aktů odporu jsou zvláště také na českých vysokých školách.

Ježto tyto živly daly se ve dnech 28. října a 15. listopadu strhnouti k násilným činům proti jednotlivým Němcům,

byly české vysoké školy na dobu tří roků uzavřeny,

devět pachatelů bylo zastřeleno

a větší počet účastníků vzat do vazby.

V Praze, dne 17. listopadu 1939.

Protektorat Böhmen u. Mähren
Protektorát Čechy a Morava

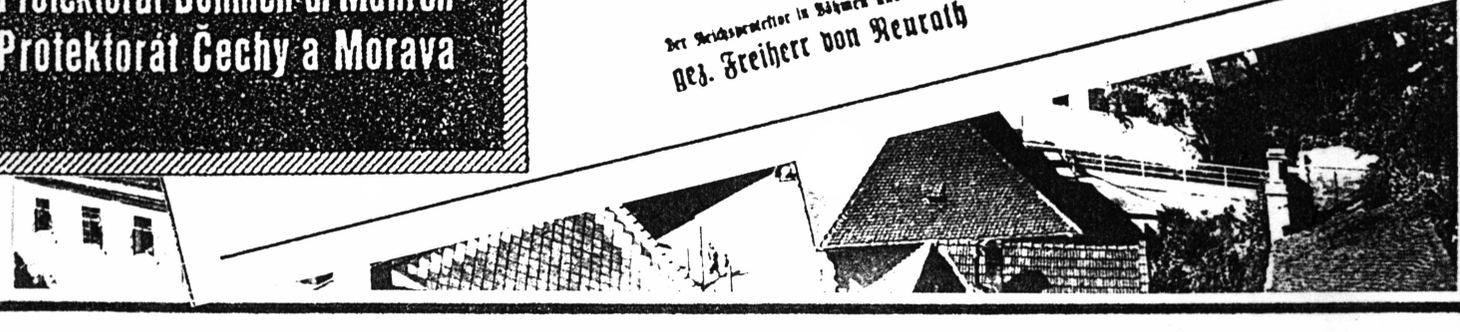

L E T O V I C E 1 9 3 9 —— 1 9 4 5

O Č I M A P A M Ě T N Í K Ů

M I L A N I L L A

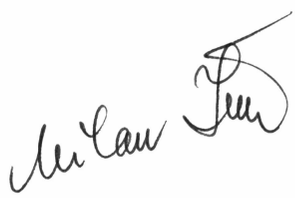

L E T O V I C E 1 9 8 5

© Obálka a text Milan Illa
Rozmnoženo vlastním nákladem, 120 s., 11 výtisků

O B S A H :

Odbojové organizace v Letovicích a jejich činnost 4

Osvobození města Letovic 21

Vznik Revolučního národního výboru v Letovicích 27

Přehled letovických občanů činných v odboji, vězněných a popravených nacisty 33

F. Jedlička: Trojí zatčení 38

A. Krejčí: Vězněm až do konce války 46

M. Červinka: Esesák Kuka a jeho komando 55

M. Soukupová: Jak jsme bojovali 71

J. Štifter: Svědectví o HK 17 80

J. Kolář: Byl jsem v Předvoji 90

E. Martinů: Příprava revolučního národního výboru 94

J. Daněk: Moje ilegální činnost za totálního nasazení u Fabera 98

M. Sedláček: Útěk z totálního nasazení v Německu 106

F. Petr: Tragédie za letovickým koupalištěm 108

J. Kotoulek: Viděl jsem ustupovat Wehrmacht 113

J. Roun: Přijeli s garmoškou 116

E. Synek: Pomáhal jsem revolučnímu národnímu výboru .. 119

Odbojová organizace v Letovicích a jejich činnost

Letovice se po okupaci pohraničí v říjnu 1938 nacházely v blízkosti nových hranic německé říše, na okraji tzv. sudetské župy, a proto byly po vpádu nacistického Německa na Moravu 15. března 1939 prvním městem v blanenském okrese okupovaným nacistickým wermachtem. Okupantům šlo v první řadě o zajištění strategicky důležité železniční tratě a hlavní silnice mezi Prahou a Brnem, které Letovicemi procházely.

I v Letovicích existoval odboj proti hitlerovským okupantům. Do určité míry ho brzdil okupační režim a ztěžovaly demografické podmínky. Soudržnost obyvatelstva byla po celou okupaci narušena usedlými Němci kolaburujícími s okupanty a v jejím předposledním roce okupačními úředníky žijícími mezi českým obyvatelstvem.

Oporou nacistické nadvlády na městem se stala německá menšina, převážně úředníci největší továrny, textilky, patřící vídeňskému Němci A. M. Faberovi. Ten byl jedním z tvrdých germanizátorů a posiloval německý živel i tím, že ve městě založil německou školu a nutil i děti českých dělníků, aby ji navštěvovaly. Za okupace byla část výroby v továrně přeměněna na výrobu součástek pro letadla. Na druhé straně zaměstnávala celou řadu lidí, kteří by jinak museli na nucenou práci do Německa, jež přijímal inženýr Effenberger.

V této továrně byla z německých úředníků utvořena místní organizace SdP /Sudetendeutsche Partei - Sudetoněmecká strana Konráda Henleina/, která od začátku roku 1935 vedla tzv. černou knihu, v níž byli zapsáni letovičtí občané označení jako nebezpeční pro velkoněmeckou říši. Tato strana sledovala politickou činnost ve městě a z její existence vyplývalo větší donašečství jakéhokoliv jednání, které neby-

lo v souladu s okupačními opatřeními nacistů, a přímé kolaborace s nacisty. Přesto v továrně působila jedna z nejsilnějších buněk komunistů.

V roce 1940 byla ve městě založena i česká fašistická organizace Vlajka, která zpočátku rozšiřovala štvavé letáky, v nichž hanobila bývalé představitele Československé republiky, vychvalovala Hitlerův režim a později spolupůsobila při utužování režimu nacistů.

Mezi prvními projevy hnutí odporu bylo ukrývání zbraní československými vojáky. Mnichovským diktátem stanovená demarkační čára probíhala mezi obcemi Moravská Chrastová a Březová nad Svitavou ve vzdálenosti asi deset kilometrů od Letovic, do nichž byly z vyklizených pohraničních posádek a pevností na severní Moravě odveleny ke střežení hranic tzv. druhé republiky dvě roty pěšího pluku č. 13 pod velením plukovníka Karla Čejky a majora Miloně Micky. Tito důstojníci v době mezi Mnichovem a 15. březnem 1939 byli styčnými důstojníky mezi československou armádou a wehrmachtem. Jejich vojáci konali současně s jednotkou Stráže obrany státu /SOS - legionáři, hasiči, Sokol a Československý červený kříž/ službu na hranicích a zároveň dál byla prováděna postupná demobilizace. Při odzbrojování místní posádky po 15. březnu 1939 major Miloň Micka ukrýval zbraně a náboje za pomoci četníka Hájka, strážmistra Jana Hambalíka a starosty Františka Pelíška. V letovické šamotce Letkamna umožnil skrýš vojenské výzbroje zazděním jedné vyřazené pece správce Josef Bártl, náboje a součásti kulometů byly ukryty u rolníka Ladislava Štulpy v Třebětíně, u rolníka Antonína Havránna v Letovicích a část náhradních součástek ke kulometům byla ukryta v transmisních kanálech dílen učňovské školy po dohodě s jejím ředitelem Miloslavem Synkem.

Po ukrytých zbraních pátralo v září 1939 gestapo a byly nakonec ze skrýší vezvednuty a odevzdány okupantům. Na anonymní udání, že ukrýval zbraně, ještě 6. července 1941 zatklo gestapo starostu města Františka Pelíška. Po bezvýsledné domovní prohlídce ho vyslýchalo, ale on všechno popřel. Po třech týdnech byl z vězení propuštěn, ale do úřadu se už nesměl vrátit. Byl přinucen na funkci starosty a člena městkého zastupitelstva rezignovat. Pro město měl být jmenován německý vládní komisař, ale pak na návrh místní NSDAP byl starostou jmenován mistr firmy Faber František Chmelař.

Němci byli do městského zastupitelstva dosazeni už dříve po změně okresního hejtmana, jímž se v roce 1940 stal JUDr. Franz Rudolf, za něhož se režim nacistů ještě více v okrese utužil. V srpnu 1940 okresní úřad za členy městského zastupitelstva v Letovicích povolal Ing. Karl Hanka a Franze Tobischa. Později, když se Hanke stal okresním vedoucím NSDAP, byl místo něho jmenován úředník firmy Faber Franz Ikrath.

Dalšími vlasteneckými počátečními odbojovými činy vedle ukrývání zbraní byl útěk některých vojáků bývalé československé armády, kteří opustili domov a odešli do západních států jako dobrovolníci k boji proti německému fašismu. Je znám svízelný útěk do zahraniční armády syna městského strážníka Karla Stránského, který společně s Františkem Pospíšilem z Drválovic a Svatoplukem Vlkem z Vanovic odešli v červnu 1939. Všichni tři se společně uplatnili v roce 1940 v bojích proti Němcům ve Francii, v roce 1941 v bitvě o Anglii a 1944 při invazi v Normandii. Jejich rodiny měly kromě návratu vojáků po válce to štěstí, že jejich příslušnost k zahraniční armádě bojující proti nacistickému Německu zůstala utajena, takže příbuzní byli ušetřeni věznění v koncentračních táborech. Takovému utrpení neušla Marta Holková, jejíž bratr An-

tonín Holka, poručík, v roce 1940 emigroval do zahraničí s cílem vstoupit do zahraniční armády.

Jeho cesta vedla přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii a Středozemním mořem přes Gibraltar do Francie. Po jejím obsazení německou armádou odešel do Anglie, kde byl zařazen do československých jednotek. V roce 1943 bylo posláno prvních sedm Čechoslováků z Anglie, mezi kterými byl i nadporučík A. Holka, na sovětskou frontu. S Prvním československým armádním sborem se Holka zúčastnil všech osvobozovacích bojů v Sovětském svazu, své vlasti a svého rodného města Letovic. Válku skončil v hodnosti majora jako náčelník štábu týlu.

K živelnému masovému odporu proti okupantům v začátku okupace patří uspořádání veřejného cvičení letovického Sokola na hranicích protektorátu v sousední jednotě v Bradlném 23. července 1939. Nebyla sice povolena hudba, veřejný průvod s obvyklými projevy, účast mohla být pouze ve cvičebním úboru a bylo zakázáno vztyčení československé vlajky, ale i za těchto okolností toto veřejné vystoupení Sokola působilo demonstrativně a neústupně. Březovští a letovičtí Němci to považovali za provokaci a sokolští funkcionáři už žádné nemohli uspořádat.

Navzdory tomu ještě jednou v roce 1939 vystoupila letovická sokolská jednota ve slavnostních krojích 18. listopadu na pohřbu starosty Sokola Emanuela Janouška. U katafalku postavila čestné stráže, rozloučila se s ním veřejnými projevy a doprovodila jej přes město k pohřebnímu vozu u sokolského cvičiště.

Za velké účasti občanů z Letovic i okolních obcí Sokolské župy krále Jiřího se letní cvičiště Sokola zaplnilo znovu v srpnu 1940, kde došlo k rozloučení s bývalou místní i

župní sokolskou náčelnicí Vlastou Čubanovou.

Mezi počáteční akce odporu proti okupantům patří v roce 1940 i tajné uschování pomníku T. G. Masaryka sokoly z parčíku na náměstí do dvora sokolského domu, před kterým stála. Podnětem k ukrytí /a tak záchraně před zničením nacisty/ bylo systematické ničení pomníků a obrazů připomínajících samostatnou Československou republiku okupanty a jejich odstranění třináctimetrové monumentální Masarykovy sochy v přírodní skalní galerii v nedaleké Kudce.

Prvními zatčenými gestapem, 13, října 1940, pro tisknutí a rozšiřování ilegálních letáků byli komunisté typograf Arnošt a dělník Albín Krejčí. Arnošt Krejčí, člen ilegálního okresního vedení KSČ, byl odsouzen ke třem letům káznice a pak poslán do koncentračního tábora Mauthausen, jenž přežil. Albína Krejčí gestapo věznilo devět týdnů v Kounicových kolejích a po výslesích s těžkým zraněním a v beznadějném zdravotním stavu v prosinci 1940 propustilo. Zemřel 2. dubna 1941. Jeho pohřeb jako první oběti odboje se konal za velké účasti veřejnosti a svým průběhem byl manifestačním projevem vzdoru dělníků a pokrokové veřejnosti proti okupantům. Odvážné byly projevy nad jeho rakví Jindřicha France za dělníky a za učitele Marie Šoltové.

V témže měsíci, 20. dubna, zemřel i otec Krejčí, Albín starší, zakládající člen strany, jehož organismus oslabily celoživotní boje a strádání. Ideově jej nezlomila perzekuce buržoazie, ani ztráta dvou synů v buržoazní Československé republice, ani zatčení dcery Marie Soukupové po okupaci v roce 1939 a zbývajících dvou synů gestapem v roce 1940. Také jeho pohřeb jako předního funkcionáře komunistické strany a do jejího rozpuštění zástupce v radě městského zastupitelstva se opět stal výraznou manifestací především dělníků letovic-

kých závodů, která odbojové hnutí posílila.

Po zatčení bratrů Krejčí díky zachovávání pravidel konspirace zůstali utajeni důvěrníci v továrnách Faber a Letokamna /"rudé šamotce"/ a pracovali dál.

Začátkem léta 1940 našel v Letovicích ilegální úkryt bývalý zemský vojenský velitel na Moravě brigádní generál Vojtěch Luža, člen vojenské odbojové organizace Obrana národa, který při rozsáhlém zatýkání v jejích řadách koncem roku 1939 odešel na Vysočinu a tak se zachránil před zatčením. Ukrýval se v novostavbě ředitele brněnského oděvního družstva Františka Jedličky stojící na samotě za letovickým nádražím ČSD při cestě do Meziříčka. Odtud dál udržoval pomocí spojek styk se zbytky rozbité Obrany národa, s bývalými důstojníky štábu Zemského vojenského velitelství, kteří dosud n nebyli zatčeni, s činiteli Politického ústředí a Petičního výboru Věrni zůstaneme z celé Moravy a Čech a zvlášť s Prahou. Protože ho hledalo gestapo, měl velmi omezené možnosti pohybu mimo svůj úkryt, proto spojení s odbojovými organizacemi mu jako spojka umožňoval i František Jedlička, který často jezdil na služení obchodní cesty do Prahy i jinam. František Jedlička také každý týden dojížděl z Brna do Letovic k matce, která bydlela v téže vile vedle nájemníka pplk. Ludvíka Tůmy. Mimo Jedličku další generálovo spojení s podzemím udržovali jeho pobočníci. Navštěvovali ho, protože vila na samotě byla pro tajné schůzky příhodným místem.

Luža se mimo vilu stýkal s úzkým okruhem osob. Z legií se znal se správcem továrny Letokamna Josefem Bártlem a skoro každý den opatrně k němu docházel do bytu v továrně přes kopec Vrše a postranní uličkou Na požáru poslouchat rozhlasové zprávy z ciziny. Dál tam přicházel podplukovník Jaroslav Kupec, někdy JUDr. Ferdinand Richter z Brna /vedoucí Politic-

kého ústředí/ a byl na ně napojen major Miloň Micka, tehdy žijící v Čáslavi.

Pobyt generála Luži v Letovicích gestapo vystopovalo, ale nezatklo ho, protože František Jedlička Lužu na nebezpečí upozornil a generál 30. října 1941 Letovice opustil a odešel do nového předem připraveného úkrytu v Bosonohách u šoféra J. Sece. Byl jen zatčen nájemník prvního patra Jedličkovy vily, demobilizovaný podplukovník Ludvík Tůma, kterého gestapo věznilo půl druhého roku.

Ilegální činnost generála Luži v Letovicích se týkala pouze vyšších složek vojenského odboje, do místního odbojového hnutí nezasahovala, protože sledovala celé okupované území a vojenskopolitické cíle, které Vojtěch Luža se svými spolupracovníky považoval za vzdálené. Stejně tak se odboje v Letovicích nezučastnil František Jedlička zapojený do Lužových odbojových úkolů.

Ve čtvrti Jindřichov, v Brněnské ulici, měla NSDAP při Faberově továrně vývěsní tabuli, ze které 10. září 1941 neznámý občan odstranil nacistickou orlici a roztrhal plakát akce V /viktoria/. Městský úřad vypsal na dopadení pachatele odměnu, ale ten nikdy vypátrán nebyl.

Za nejpůsobivější akci proti okupantům v celém okrese v roce 1941 se považuje atentát na ubytovnu hitlerjugend v Němci zabaveném Lamplotově penzionu na letovickém městském koupališti v noci z 20. na 21. září. I když výsledek nesplnil cíl a očekávání inspirátorů, kteří s manipulací a účinky výbušniny nebyli dobře obeznámeni, silně mezi okupanty zapůsobil a přinutil je ke střežení podobných budov v dalších místech okupovaného území.

Akce, atentát, jíž odbojová fronta dospívala od pasivních forem odporu k otevřeným ozbrojeným a účinnějším formám, způsobila rozruch nejen v boskovické oblasti. Nacisté

sáhli k hrozivým represáliím, ale přesto gestapo aktéry nevypátralo až do roku 1943, kdy za pomocí konfidentů odhalilo boskovickou Lepkovu odbojovou skupinu Za svobodu a v ní i tři původce letovického atentátu.

Atentát provedl kožešnický dělník František Kříž, dělník František Lepka a slévač Jan Veselý. Výbušninu získali přepadem skladiště třeskavin na stavbě dálnice Vratislav - Vídeň v roce 1939. Letovickou ubytovnu hitlerjugend si vybrali proto, že v této budově byl soustředěn větší počet Němců a navíc stála osamocena, nestřežena a lehce přístupná. Načasovanou nálož umístili v přízemí hotelu aniž věděli, že budova byla téměř vylidněná, protože hitlerjugend pořádala noční pochodové cvičení. Tak kromě malých zranění osob zaměstnaných v hotelu nebyl nikdo zabit, ale věcná škoda byla značná.

Hned po atentátu zatklo brněnské gestapo 24 letovických občanů a odvezlo je do Kounicových kolejí. Seznam "nespolehlivých" osob určených k zatčení sestavili místní Němci z NSDAP. Bylo mezi nimi sedm členů bývalého sokolského výboru /Sokol byl již v té době rozpuštěn/. Po několikatýdenním vyšetřování gestapa nebyl původce vypátrán a zatčení byli postupně propuštěni. Nevrátil se z nich jen Rudolf Lustig, kterého gestapáci patrně jako Žida umučili.

Represálie po atentátu byly tak rozsáhlé, že mnohých občanů se zmocnila hluboká deprese a mnozí odjeli vlakem a bezúčelně jezdili sem a tam a vraceli se teprve po uklidnění za dva tři týdny.

Dalším výrazem represálií po atentátu vedle věznění řady letovických občanů bylo podle nařízení okresního úřadu z 22. září 1941 zbavení funkcí českých zástupců v městské radě a zastupitelstvu a jejich doplnění usedlými Němci.

Náměstskem starosty byl jmenován Franz Morkes, členy městské rady Franz Tobisch, Franz Ikrath, Alfred Brettschneider a do městského zastupitalstva Mathias Laike, Friedrich Sedlaczek, Max Waldeck a Karl Zimmermann. Většina z nich byli úředníci firmy Faber vybraní její NSDAP a ředitelem Sturmem. Tak bylo likvidováno původní obecní zastupitelstvo a městská rada složená ze zástupců bývalých politických stran.

Teror nacistů po atentátu na koupališti a o týden později po něm Heydrichem vyhlášené stanné právo pro Brněnsko na čas v Letovicích utlumilo odbojovou činnost nekomunistů a vedli ji jiným způsobem ileg. práce. V ilegální Mickově skupině začali přísněji dodržovat zásady konspirace a rozšířili svou činnost o poskytování podpor rodinám, jejichž živitelé byli po atentátu zatčeni a členové jejich rodin se tak octli v zoufalé nejistotě bez prostředků. Podpory byly umožněny pravidelnými příspěvky Miloše Červinky a rozděloval je, rozesílal Jan Bouška. Lékař Augustin ~~Forel~~ Toul pomáhal předepisováním mimořádných přídělů a Václav Brabec, bratr z kláštera Milosrdných bratří, s vědomím převora dával z úrody rozsáhlé klášterní zahrady.

Těžké období heydrichiády vzalo život jednadvacetileté dělnici z továrny Červinka a spol. Boženě Brunclíkové, kterou gestapo zatklo 14. června pro schvalování atentátu. Nacistický stanný soud v Brně ji odsoudil k smrti a 21. června byla s dalšími vlastenecky smýšlejícími Čechy v Kounicových kolejích popravena. O její hrdinné smrti kolují legendy, z nichž jedna říká, že krutě trestané výroky vzala na sebe, aby zachránila matku čtyř dětí. Jisté však je, že anonymní udavačka neušla spravedlivému trestu a po osvobození byla odsouzena mimořádným lidovým soudem.

Útěk mladých Čechů ročníku 22 až 24 z totálního nasazení v Německu dal základ prvním úkrytům v bunkrech u Kochova a Drválovic, kde v roce 1943 po útěku z nacistických pracovních táborů našli pomoc i sovětští zajatci na cestě k frontě. Z nich vznikaly první partyzánské skupiny ukrývající se v lesních bunkrech mezi vesnicemi.

V létě 1942 uprchl z totálního nasazení i dvaadvacetiletý strojní zámečník Vladimír Doležal z Letovic. Protože byl na něho vydán zatykač, skrýval se nejprve u svých příbuzných v Drválovicích a pak v roce 1943 společně s dalšími českými uprchlíky a sovětskými zajatci v partyzánském bunkru v lese Na příhoně pod výletištěm u Drválovic poblíž silnice Letovice - Trávník - Drválovice. Stal se aktivním členem partyzánské skupiny.

Když se 23. června 1943 podařilo gestapu pomocí konfidentů rozbít boskovickou odbojovou skupinu F. Lepky, nasadili konfidenta Františka Šmída k odhalení drválovických partyzánů. Po prozrazení úkrytu na podzim téhož roku se sovětští zajatci s Františkem Křížem uchýlili do bunkru na Perné mezi Valchovem a Ludíkovem, který podporoval Antonín Král. Ostatní čeští partyzáni se rozptýlili po příbuzných a známých. Vladimír Doležal byl zatčen 10. listopadu 1943 u rodičů v Letovicích. Nacistický "lidový soudní dvůr" ve Vratislavi ho odsoudil k smrti a 13. července 1944 s F. Křížem, F. Lepkou, J. Veselým, bratrancem Vladimírem Doležalem z Kochova a dalšími odbojáři z Boskovic a Drválovic byl popraven.

Jeho otec František Doležal byl s ním také zatčen a ač invalidní, vězněn v Brně a Landesbergu až do osvobození. Zemřel na následky věznění 24. června 1946.

Z totálního nasazení uprchla řada mladých lidí a po útěku se skrývali před gestapem. Byl mezi nimi i student Milos-

lav Sedláček, kterého zachránil slušný německý úředník firmy Faber Ing. Effenberger manipulací, že se dostal do práce v této továrně bez trestného řízení.

Pro ilegální činnost, o níž nic bližšího nevíme, byl 14.7.1943 zatčen student Zdeněk Staněk a odsouzen ve Vratislavi a tam až do osvobození vězněn. Stejně tak nevíme, za jakou činnost byl odsouzen dělník František Suchánek německým soudem v Lanškrouně a tam od 3. dubna 1944 do 3. května 1944 vězněn.

Kromě odbojových skupin boskovické a drválovické byla ve stejné době také konfidentem prozrazena a postižena valchovská skupina vedená Antonínem Králem. Během poloviny roku 1943 byly rozbity tři velké odbojové skupiny v boskovické oblasti a odboj na Drahanské vysočině utrpěl těžké ztráty. Bylo to vinou rafinovanější činnosti gestapa, chybami v konspiraci odboje proti okupantům a chybami v organizaci ilegálních skupin. Přísné zásady konspirace byly ne vždy všemi účastníky důsledně dodržovány a dosud se tvrdě netrestali zrádci. Odbojové organizace trpěly nedostatkem zbraní a často neměly nic, jen holé ruce, nadšení a nesměrnou odvahu a jejich činy byly provázeny velkými obětmi neúměrnými výsledkům. I přes to, že s partyzánskou formou boje nebyly u nás zkušenosti, rozvíjela se, činnost partyzánů rostla a jejich řady se rozrůstaly o vlastence odhodlané bít se za svobodu se zbraní i beze zbraně.

Když jsme naznačili jakým způsobem a za jak těžkých podmínek narůstala nejvyšší forma odporu proti okupantům, partyzánský boj, můžeme si všimnout jediné, vedle komunistů, letovické ilegální odbojové skupiny kolem třebětínského učitele Přemysla Micky, která začala působit v roce 1940 a k par-

tyzánskému boji nedospěla a ani dospět nemohla.

Přemysl Micka s bratrem Miloněm ukrýval na začátku okupace vojenský materiál, kde byl jeho bratr vojenským velitelem. Zpočátku psal výhružné dopisy některým členům protektorátní vlády, pak fotografoval a vystavoval pronásledovaným nové legitimace a kennkarty a od doby, kdy jej navštívil František Bednář, působící v odboji, se kterým se znal ze svého učitelského působení z Karpentné před záborem Těšínska, utvořila se skupina složená převážně z členů místní sokolské jednoty. Od počátku byl do ní zapojen ředitel měšťanské školy v Letovicích Jan Bouška, bankovní úředník ve výslužbě Jan Štifter, učitelka Marie Micková, učitelka Hedvika Kašková z Mařatic, obvodní lékař Augustin Toul a později učitel František Kalina, poručík Československé armády Lubomír Štifter, tovární ředitel ve výslužbě Josef Stahl a učitel Vladivoj Čmela.

Její činnost především spočívala ve finanční podpoře okupanty pronásledovaných osob, v obstarávání potravinových lístků, potravin, falešných dokladů, potvrzení o zaměstnání, léků a v závěrečném období okupace obvazů partyzánům.

Skupina byla orientována na československou vládu v londýnské emigraci a s ní nepřímo spojena prostřednictvím Františka Bednáře, který ve skupině vystupoval jako pracovník vyšší odbojové složky.

S Mickovou skupinou spolupracoval velitel četnické stanice Jaroslav Hrušák a četníci jí podávali zprávy o policejních opatřeních a stíhaných osobách. Učitelka Hedva Kašková z Mařatic, která v Třebětíně vedla prázdninovou péči o děti, byla kurýrkou F. Bednáře. MUDr. Augustin Toul vystavoval lékařská vysvědčení a potvrzení na zvláštní příděly pro rodiny postižené zatýkáním nebo totálním nasazením za pomoci ok-

resního nemocenského lékaře Josefa Bolelouckého a sociální pracovnice Hildy Michálkové z Boskovic.

Skupina měla zpočátku kontakty s Obranou národa a když byl úředník Vladimír Mazal z Přerova byl nucen se před gestapem uchýlit do ilegality za sabotáž a špionáž pro Obranu národa, delší dobu se ukrýval u starosty obce Nýrov Emila Skály. F. Bednář ho převedl do Třebětína, kde mu Přemysl Micka vystavil falešnou občanskou legitimaci, ale zanedlouho v roce 1942 byl zatčen u řídícího učitele Antonína Pěty v Nýrově. Gestapo po prohlídce třebětínské školy našlo fotoaparát, psací stroj, různé materiály a 9. listopadu 1942 zatklo Přemysla Micku a 20. listopadu 1943 ho v Kounicových kolejích v Brně umučilo. Přivedlo na popraviště učitele Pětu a věznilo starostu Nýrova Skálu. Byl zatčen i František Bednář, který se ale stal konfidentem brněnského gestapa a pak dál takto působil téměř po celé Moravě pod přezdívkou Malý Franta.

Po zatčení Přemysla Micky aktivita skupiny byla utlumena a zatčením F. Bednáře bylo přerušeno spojení s vyšším ilegálním vedením až do roku 1944, kdy se vedení skupiny ujal Jan Bouška. S ním opět navázal kontakt František Bednář, ale už jako konfident gestapa. Skupina se vedle podpor rodin vězněných soustředila na zpravodajskou činnost pro F. Bednáře a z jeho popudu přijala krycí označení HK 17, což bylo označení pro volavčí "odbojovou" síť organizací, v jejímž čele stáli konfidenti brněnského gestapa František Šmíd a F. Bednář. Na podzim 1944 předložil Šmíd paradesantní skupině Clay z Londýna požadavky na shoz zbraní pro HK 17 v okolí Brna. V září téhož roku Jan Bouška, Vladivoj Chmela, Jan Štifter, František Kalina, Lubomír Štifter a četnický strážmistr Josef Krempl za pomoci četnické stanice se na popud Františka Bednáře připravovali na shoz a převzetí zbraní a pak pomocí nich na ozbrojenou akci.

F. Bednář pozval koncem listopadu 1944 Jana Bouška na poradu vedoucích skupin HK 17 do Hodonína, na níž se měla projednat organizace lidové správy po osvobození. Schůzku vedl konfident F. Šmíd a F. Bednář se jí nezúčastnil, protože byl zatčen, když gestapo odhalilo obojakou falešnou hru některých svých konfidentů, kteří se takto chtěli vykoupit ze svých zrůdných činů. Jan Bouška došel po návratu z hodonínské schůzky a jejím rozboru s Františkem Kalinou a Vladivojem Chmelem k názoru, že se stali obětí konfidentů. Ani J. Bouška neušel slídivosti gestapa a byl jím vlákán do léčky, když před vánocemi 1944 přijal ve škole od neznámého muže, jenž se uvedl správným heslem, obálku se třemi hesly londýnského rozhlasu, jejichž vyhlášení mělo schválit Šmídův "odboj". 24. prosince byl zatčen a odvlečen do Kounicových kolejí v Brně.

Zatčením druhého člena skupiny se HK 17 rozpadla. Jen František Kalina, který byl už dříve vyzván Vlastimilem Křížem, aby spolupracoval s jeho skupinou, pokračoval v ilegální činnosti s mladými chlapci z Předvoje.

V té době v odbojové činnosti proti okupantům nabyla v okrese převahy partyzánská forma boje, v níž rozhodující úlohu sehrály paravýsadky ze Sovětského svazu a jimi budované a zaktivizované partyzánské skupiny. Aktivita partyzánského hnutí se až do konce okupace projevovala rostoucí činnostÍ v okolí Letovic a především v dalších oblastech Drahanské a Českomoravské vysočiny.

Přepadový oddíl brněnského gestapa 7. prosince 1944 pozatýkal Revoluční komitét pro národní osvobození a napadl štáb Jermaku ve Zdárné, 13. prosince přepadl v Kochově u Letovic na samotě Horky čtyři uprchlíky z pracovního tábora. Protože Letovice výhodně ležely na hlavní silnici, v okolí

opět vzrůstala partyzánská činnost a fašističtí okupanti v letovických Němcích našli oporu, umístili zde začátkem ledna 1945 zvláštní protipartyzánský oddíl /Kommando zur besonderen Verfügung No. 28/, jehož velitelem byl hauptmann Herbert Kuka. Tato jednotka bezpečnostní policie /Sicherheitspolizei/ asi o 57 mužích byla určena k potlačení rostoucího partyzánského hnutí a hledala i uprchlíky z totálního nasazení. Zabrala německou školu a část továrny Faber ve čtvrti Jindřichov, kde také zřídila veznici, která brzy nepostačovala. Městský úřad našel místnosti pro další vězení v továrně Červinka a. s.. Miloš Červinka poskytoval vězňům v jeho továrně materiální pomoc a umožnil jejich styk s rodinami, s ohroženými a dosud nezatčenými partyzánskými spolupracovníky. Dosáhl, že tuto věznici střežili čeští četníci pod vedením štábního strážmistra Jana Němečka, protože komando do ní převedlo méně důležité vězně. Jan Štifter byl městským úřadem pověřen vedením stravovací agendy vězňů. Této činnosti využil k podpoře vězněných a k jejich setkání s rodinami, předání balíčků a varovných vzkazů. Za přínos své činnosti mimo ulehčení vězňům považoval to, že po jejich zatčení ve většině případů mohl domovské obce posíláním úředních příkazů o odebrání potravinových lístků nepřímo informovat, kde komandem zatčený je vězněn ~~je~~.

Nasazení protipartyzánského oddílu do Letovic nebylo náhodné, ale protože těžiště partyzánského boje se především působením Jermaku a Třetí úderné roty přesunulo do výhodnějších míst okresu a silně se rozrostlo, zvláštní oddíl hitlerovců likvidoval odpor proti okupantům v široké oblasti od Prostějova až k Tišnovu. Neblaze působil v celém nynějším blanenském okrese a likvidoval nejen partyzány, ale postihoval i jejich pomocníky, aby partyzány zbavil podpory.

Za zimní protipartyzánské ofenzívy v roce 1945 fašísté 11. ledna přepadli opěrný bunkr Jermaku u Nýrova, v něm ukryté partyzány postříleli a uvěznili jejich pomocníky /rodinu Čechovu z Nýrova a rodinu Bednářovu z Újezdu u Kunštátu/, 20. ledna pro výstrahu veřejně popravili neznámé partyzány ve Sloupu a v Černé Hoře, 13. února přepadli ukryté partyzány ve Velenově u Krejčířů, 23. února pozatýkali pomocníky partyzánů v Újezdě u Černé Hory, v Černé Hoře rozbili štáb Třetí úderné roty u Skaličky a 26. února způsobili šerkovickou tragédii. Nejen tyto hlavní údery představovaly celou řadu obětí a padlých přímo na místě, nebo vězněných a krutě vyslýchaných v Letovicích a pak v Kounicových kolejích. Partyzánští velitelé byli v kolejích popraveni a většina partyzánských pomocníků skončila život v plynové komoře v Mauthausenu.

Letovické věznice tzv. Jagdkomanda se staly jen přestupným místem pověstných brněnských Kounicových kolejí. Prošlo jimi 189 partyzánských pomocníků a partyzánů z mnoha obcí a měst okresu, mezi nimiž bylo 48 žen a 17 sovětských partyzánů. Údaje nebudou přesné, protože je známo, že věznicemi prošli i občané, kteří nebyli vůbec evidováni, když byli ihned po výslechu převezeni na brněnské gestapo. Například čtyři členové rodiny Bednářovi a manželé Opálkovi z Újezda u Kunštátu zatčení 11. ledna 1945 a 23. února 1945 zatčený MUDr. Josef Moravec z Černé Hory nejsou v seznamu pořízeném Janem Štifterem. Nejprve byli přivezeni do letovické věznice a pak odvlečeni do Brna. Komando evidovalo jen ty vězně, které déle vyšetřovalo.

Řádění protipartyzánského policejního oddílu okupantů mělo tragické konce i v Letovicích. Koncem dubna, když už bylo osvobozeno Brno, Kukovo komando, aby zakrylo svoje zločiny,

zavraždilo v lesíku nad koupalištěm devatenáct nelidsky zmučených vězňů. Jejich hromadné hroby byly náhodně nalezeny 12. a 15. května 1945. Po exhumaci byly v obětech identifikováni partyzánští pomocníci z Vratíkova a Újezdu u Černé Hory odvlečení 23. února 1945, z Benešova 25. února, 30. března z Těchova a 2. dubna z Kozárova a Štěchova. S českými podporovateli ze Štěchova pod střelami hitlerovských vrahů padli i tři sovětští partyzáni, z nichž se historiku Vojtěchu Žampachovi nedávno podařilo zjistit Dmitrije Semjonoviče Vnukova.

Patnáct mrtvých Čechů bylo s úctou pohřbeno v domovských obcích a sovětští partyzáni na letovickém hřbitově a nakonec v roce 1946 spočinuli po boku svých rodných, když byli převezeni na společné pohřebiště vojáků Rudé armády v Ořechově u Brna.

Osvobození města Letovic

Ofenzíva Rudé armády na jaře 1945 dávala našim lidem naději na brzký konec války. Za bojů na východní Moravě začalo být patrné, že se území kolem Letovic stávalo zázemím fronty. Z dálky bylo často slyšet děla a detonace bombardování, které nejčastěji bývalo v poledních hodinách. Mnozí občané ukrývali potraviny a cenné věci do sklepů nebo je zakopávali na svých zahradách. Všichni museli povinně odvádět nářadí pro ty, kteří byli nuceni nastoupit k zákopovým pracem na východní Moravě.

Protože vzrůstala činnost partyzánů, měla letovická četnická stanice nařízeno opevnit se a střežit budovu, ale protože se útoku partyzánů neobávala, opevnění nepořídila.

Blížil se rozklad německé armády.

Koncem zimy letovickou školu zabralo německé stavební komando /baukomando/, které stavělo opevnění a silniční zátarasy na všech silnicích vedoucích do města, na náměstí a v ulicích. Většinou v něm pracovali sovětští zajatci.

9. dubna 1945 odstranili němečtí vojáci /volkssturm/ střežící železniční trat desetikilogramovou nálož u Kolářova mlýna na konci Letovic směrem na Svitavy. 22. dubna ve městě Němci vyhlásili vyjímečný stav se zákazem nočního vycházení, přesto o den později jiná nálož položená na 205. kilometru železniční trati vykolejila lokomotivu a vytrhla jednu kolejnici. Okupantům se podařilo dopravu brzy obnovit. Vyhození mostu na této trati za Letovicemi mezi Skrchovem a Stvolovou bylo zabráněno službu konajícím pochůzkářem, který položenou nálož našel a ohlásil.

Železnice byla přetížena vlaky s prchajícími Němci z Brna a transporty vězňů. V posledním vězeňském vlaku z Kouni-

cových kolejí 18. dubna byl do Mauthausenu transportován i ředitel letovické měšťanské školy Jan Bouška, František Jedlička z Meziříčka, učitel Vladimír ~~Taufer~~ Täuber z Újezda u Černé Hory a gen. Jaroslav Koutňák. Protože trať byla přeplněná, transport musel zastavit na nádraží a výpravčí stanice s přednostou Glivickým jeho odjezd všemožně zdržoval. Výpravčí uvědomil četnickou stanici a řekl, že by bylo možné vězňům propašovat jídlo. Občan Miloš Červinka s dalšími podplatili vězeňskou stráž a vězňům dali chleba, vodu a snažili se jim zprostředkovat zprávy rodinám. Transport zůstal ve stanici přes noc a skončil v Mirošově u Plzně, protože železniční trať České Budějovice - Linec byla pro Němce ohrožena anglo-americkou armádou a koncentrační tábor Mauthausen osvobozen. V Mirošově se vězni dočkali konce války.

V době průjezdu transportu procházely městem různé části ustupující německé armády. Některé oddíly se ubytovaly v prázdných školních třídách a přitom ničily všechno, co jim přišlo pod ruku. Nejbarbarštější oddíl, esesáci, strhal obrazy, v kabinetech rozšlapal pomůcky a všude nechal ležet zbraně a náboje.

Blízkost fronty byla stále patrnější duněním děl a častějšími přelety bombardovacích letadel. Pro časté bombardování odcházeli někteří občané do okolních vesnic k příbuzným. Byly to zvlášť ženy a děti, které s sebou braly nejpotřebnější a nejcennější věci. Pro stálé letecké poplachy se 17. dubna přestalo pracovat v továrnách i na velkostatku.

První bomby dopadly na Letovice 27. dubna a přestože nevybuchly, přišla o život jedna žena. Následující den na město dopadlo dalších šest bomb ze tří letadel, ale jejich výbuchy si tentokrát žádné životy nevyžádaly.

Po osvobození Brna Rudou armádou 26. dubna 1945 opět

letovické školy obsadilo prchající německé vojsko. Zmatek v ustupující nacistické armádě stupňovaly svazy sovětských letadel přelétávající nad městem a tu a tam shazovaly na seskupení německých vojáků malé pumy.

30. dubna chtěl partyzánský oddíl Juraj podniknout přepad gestapáků na koupališti, ale vzhledem k počtu mužů a vyzbrojení jagdkomanda a další dvousetčlenné jednotce SS ubytované v továrně Faber akci neprovedl.

1. května už nefungoval telefon, protože okupanti obsadili poštu. Bylo přerušeno elektrické vedení a zprávy měli jen občané mající rádia na baterie.

Napětí obyvatel se stupňovalo. Hospodářská činnost byla úplně ochromena. Jen okupanti se snažili odvézt z Hospodářského družstva co se ještě dalo. Někteří Němci usedlí v Letovicích uprchli z města.

V den Pražského povstání 5. května byla četnická stanice vyzvána drážním telefonem, aby vyvěsila československou vlajku, ale protože ve městě bylo plno německého vojska, které projevovalo bojovnou náladu, nevyvěsila ji. Ten den okupanti znovu v Letovicích vyhlásili vyjímečný stav, na jehož základě německá vojenská hlídka večer na Podlesí zastřelila patnáctiletého chlapce Adolfa Vlka.

7. května se na zábradlí mostu přes Svitavu na náměstí objevil velký německý nápis Kapitulace. Potom se na domech objevovaly další: Sláva Rudé armádě osvoboditelce! Ať žije věčné přátelství ČSR a SSSR! Po boku Rudé armády zvítězíme! Smrt fašistům! Smrt vetřelcům a zrádcům! Ať žije vláda lidu!

V posledních dnech nacistické okupace 8. a 9. května vystoupil z ilegality revoluční národní výbor a převzal správu města. Jeho členové nosili na ramenou červené pásky, na které prchající Němci zlostně pohlíželi, ale nedošlo k žád-

nému střetnuté. Do bezpečnostní služby tohoto nového orgánu lidové správy se zapojili i četníci. Člen revolučního národního výboru Miloš Červinka s tlumočníkem četníkem Janem Němečkem 7. května žádal na veliteli jagdkomanda Herbertu Kukovi, aby propustil vězně, které dosud držel na koupališti. Po dlouhém jednání si gestapák vynutil nejprve veřejný projev na náměstí a pak byli věznění muži a ženy propuštěni. V projevu nabádal obyvatele k zachování klidu a dodržování příkazů stanného práva, dokud poslední německé vojsko z Letovic neodejde. Dovolil vyvěsit československé prapory, ale za vyvěšení rudé vlajky hrozil zastřelením. Prohlašoval, že za jeho velení komando neprolilo ani kapku krve. /Následující dny našli obyvatelé u koupaliště čtyři hromadné hroby tří sovětských partyzánů a jejich patnácti českých pomocníků z Blanenska zavražděných Kukovým jagdkomandem/. Po hanebném projevu zmizel z města i se svými pochopy. Ještě za přítomnosti jagdkomanda se na domech objevily první československé prapory, třebaže silnice na Svitavy a na Poličku byla stále přeplněna pěšími, jízdními i motorizovanými kolonami prchajících fašistů.

Po tři dny 7., 8. a 9. května neustále přes Letovice prchala poražená německá armáda. Utíkala před Rudou armádou a snažila se dostat do amerického zajetí. Kolony Němců přijížděly do města ze dvou směrů, od Vanovic a od Chlumu. Na křižovatce na náměstí se opět rozdělily. Tanky, děla, auta a jezdci na koních dál prchali Českou ulicí ke Křetínu, konské povozy se zásobami ujížděly kolem sokolského cvičiště směrem na Kunštát. Později bylo ale všechno pomíchané v jejich překotném útěku před Rudou armádou. Aby se fašisté dostali rychleji kupředu, odhazovali všechno, co nutně nepotřebovali. S auty plnými nákladů zajížděli na cvičiště,

do zámeckého parku, na louky a tam všude nakupili vojenský materiál, který pak ničili palbou z děl nebo pancéřovými pěstmi. Auta naplněná municí explodovala a zapalovala další a další, po celý den , po celou noc. Němci shromaždovali a ničili válečný materiál i v ulicích. Městu tak hrozily požáry a ničení. Hasiči a četníci měli plné ruce práce, a protože nemohli být současně na mnoha místech, museli občané hasit sami, aby zabránili velkým škodám na majetku.

Prchající fašistická armáda si počínala stále víc dezorganizovaněji a zběsileji. I když mezi Němci vládl chaos, stále ještě měli bojovou náladu a nevěřili, že byla podepsána kapitulace Německa. Někteří zahájili palbu na občany snažící se vyložit z vozů před zapálením výbušniny, pár jiných jich na výzvu složilo zbraně. Učitel F. Kalina, bezpečnostní referent revolučního národního výboru, řídil ve městě bezpečnostní službu, protože všude bylo plno zbraní všeho druhu.

Pozdě večer 9. května 1945 dostala četnická stanice zprávu, že osvobozující Rudá armáda se blíží. V noci na 10. května vyšlehovaly k obloze barevné rakety. To sovětská armáda ohlašovala svůj příchod a byla toužebně očekávána. Do Letovic přišla kolem půlnoci. Četník Josef Stříž se s prvními sovětskými vojáky setkal v Bártově ulici a doprovodil jejich důstojníky na četnickou stanici. Sovětští důstojníci vydali rozkaz, aby se část našich občanů ozbrojila a konala hlídky. Ihned byla svolána rada revolučního národního výboru, která opět, slavnostněji, sovětské vojáky přivítala a rozproudila se krátká družná zábava.

Veliteli oddílu sovětských vojáků, kteří první přišli do Letovic, byli kapitáni J. Voryškov, Judiščev a Charčenko /není známo, kte kterému útvaru Rudé armády patřili/. Po seznámení se členy revolučního národního výboru vykonali

prohlídku města k vyčištění od zbytku Němců. Doprovázeli je četníci, kteří z různých stran přiváděli hloučky německých zajatců.

Při družné zábavě se mladí sovětští kapitáni zapsali na paměť na list papíru: „Ať žije bratrský svazek sovětského a československého národa! 10.5.1945 kapitán Jevgenij Voryškov, město Letovice. Ať žije trvalé bratrství sovětské a československé! 10.5.1945, kapitán Judiščev. Ať žije bratrský svazek sovětského a československého národa! Smrt německým okupantům! Kapitán Charčenko."

Ráno 10. května se obyvatelé Letovic probouzeli z poroby do nově nabyté svobody. Rychle radostně vyvěšovali československé státní vlajky a narychlo zhotovené praporky. Vyšli do ulic a seznamovali se se sovětskými vojáky a navzájem si vyměňovali svou radost.

Vznik revolučního národního výboru v Letovicích a „boj KSČ o plnění Košického vládního programu"

Revoluční národní výbor v Letovicích vznikal kolem jádra ilegální komunistické skupiny Předvoj /V. Kříž, J. Kolář, J. Daněk a E. Martinů/, která jej připravovala od podzimu 1944. Po rozpadnutí ilegální skupiny HK 17 na přelomu roků 1944/1945 se z ní do Předvoje zapojil učitel František Kalina. První členové ilegálního revolučního výboru se scházeli v ředitelně měšťanské školy a po obsazení školy praporem sicherheitsdienstu /německá bezpečnostní složka/ ve skladišti trafikanta Huga Novotného vedle obecního úřadu a četnické stanice na náměstí, kam bylo zařízení školy přestěhováno.

František Kalina, kterému jako podporučíku v záloze byl svěřen bezpečnostní úkol, udržoval styk s velitelem četnické stanice Jaroslavem Hrušákem a na městském úřadě, kde pomáhal organizovat hlídky civilní protiletecké obrany, s důchodním Aloisem Kavanem. Ilegální revoluční národní výbor byl tak informován o vývoji situace ve městě. Sestavil seznamy spolehlivých občanů pro národní stráž a opatřil pro ně označení /bílé pásky s vlajkou/ ' pro národní výbor razítko a připravil pokyny pro převzetí správy města, k zajištění bezpečnosti a pro převzetí německého majetku podle směrnic vydaných ilegálním Okresním národním výborem v Boskovicích.

Funkce předsedy revolučního národního výboru byla navržena typografu Jaroslavu Skoupému, předválečnému členu KSČ, na místo místopředsedy byl vybrán František Kalina, který spolupracoval s komunistou Ludvíkem Leinweberem a měl vykonávat funkci bezpečnostního referenta, zásobování měl mít na starosti komunista Jaroslav Brychta a kulturní záležitosti

členové Předvoje Jiří Kolář a Vlastimil Kříž.

Při výběru členů do ilegálního revolučního národního výboru byla na prvním místě jejich „neohroženost, mravní bezúhonnost a odhodlání vést boj do konečné porážky nacismu." Vytvářeli ho nejaktivnější občané, kteří na ilegálních schůzkách připravovali převzetí správy v osvobozené obci.

V posledních dnech okupace byli do ilegálního revolučního národního výboru vybíráni další občané z jiných politických stran a bezpartijní /učitel Vladivoj Chmela a továrník Miloš Červinka/. Revoluční národní výbor řídil život ve městě a tak se stal mocenským orgánem národní a demokratické revoluce. Měl třicet členů a později byl přetvořen na základě parity čtyř politických stran: komunistické, lidové, sociálně demokratické a národně socialistické.

V první den svobody, 10. května 1945, uspořádal revoluční národní výbor dopoledne na náměstí veřejný tábor lidu, na němž předseda Jaroslav Skoupý uvítal osvoboditele. Po projevech sovětských důstojníků a vojáků o spojenectví a bratrství sovětského a československého lidu byly provolávány pozdravy představitelům Sovětského svazu, svobodné Československé republice a zpívaly se státní hymny. Z města zmizely německé nápisy a 11. května po uvítání Prvního československého armádního sboru Ludvíka Svobody se konala první schůze revolučního národního výboru v osvobozeném městě.

Na schůzi v Červinkově továrně vysvětlil zástupce československé armády základní zákonné směrnice nové československé vlády a byli zvoleni náměstci předsedy revolučního národního výboru /první náměstek Miloš Červinka, druhý František Kalina, třetí Ladislav Holek a čtvrtý Vlastimil Kříž/ a podle pokynů okresního revolučního národního výboru stanoveno pět referátů /bezpečnostní a vojenský - František Kalina a Lud-

vík Leinweber, hospodářský - Ladislav Holek, Jaroslav Skoupý, Josef Stahl a Karel Štulpa, zásobovací - Jaroslav Brychta, Miloš Červinka a Jan Štifter, školský a osvětový - Vladivoj Chmela, Jiří Kolář, Vlastimil Kříž a Miroslav Zoubek, vyšetřovací - JUDr. Průša, Miloš Slezák, Miroslav Zoubek, Ladislav Holek, Jan Prudký, František Mrázek, Eugen Martinů a Karel Plíšek/. 12. května 1945 se na schůzi sešla rada revolučního národního výboru, jejímiž členy byli: Jaroslav Skoupý, Jaroslav Rychta, Miloš Červinka, Ladislav Holek, Vladivoj Chmela, František Kalina, Jiří Kolář, Vlastimil Kříž, Ludvík Leinweber, Josef Stahl a Miroslav Zoubek.

Splněním základního cíle národní a demokratické revoluce, obnovením samostatnosti, byly před revoluční národní výbor a občany postaveny první důležité úkoly. Hlavním úkolem bylo zajistit ve městě pořádek a v co nejkratší době odstranit válečné škody. Železniční doprava na Brno byla přerušena destrukcemi tratě a zavalenými tunely, elektrické vedení bylo zpřetrhané a telekomunikační spoje zničeny, nebyly zásoby potravin. Po německé armádě se odklízely zátarasy, vraky aut a vozů, zneškodňovaly se zbraně a střelivo a pochytalo se mnoho volně pobíhajících koní. Odstraňovaly se zásobovací potíže palivem a materiálem k udržení provozu továren. K rodinám se vraceli první vězni z koncentračních táborů a před občany vyvstaly otázky kolaborace s okupanty. Zajišťovali se zrádci, kolaboranti a místní nepřátelští Němci, z nichž mnozí uprchli a byli vyhledáváni v různých krajích republiky a v Letovicích předběžně vyšetřováni. Provedení očisty od zrádců a kolaborantů lidé sledovali velmi pozorně. Její provedení nebylo snadné a obyvatelé citlivě reagovali na sebemenší nedostatek.

Člen rady revolučního národního výboru L. Leinweber sve-

zl zbraně, střelivo a jiný válečný materiál povalující se v okolí Letovic, Jaroslav Brychta převezl z německých skladů skladů u Svitavy potraviny, Vladivoj Chmela obstaral strážné k pochytaným koním německé armády umístěným v Třebětíně, František Kalina provedl mobilizaci dobrovolníků nevojáků do národních stráží k zajištění bezpečnosti.

Na druhé schůzi revolučního národního výboru 16. května 1945 byl politickým referentem zvolen JUDr. Stanislav Okoupalík a řešila se dopolední veřejná poprava dvou zajištěných konfidentů a německého komisaře Jevíčka, kterou po příjezdu na letovické náměstí vykonali partyzáni z oddílu Juraj pod vedením Josefa Jakeše za spolupráce vojenského referenta revolučního národního výboru plukovníka Ludvíka Tůmy. Revoluční národní výbor s popravou nesouhlasil, zajištění měli být předběžně vyšetřeni a předáni řádnému lidovému soudu, a protože L. Tůma překročil svoji pravomoc, revoluční národní výbor ho zprostil funkce.

Další schůze revolučního národního výboru byly veřejné a konaly se v sále na Karlově. Na táboru lidu 17. května 1945 na náměstí podal předseda revolučního národního výboru J. Skoupý přehled programu vnitřní a zahraniční politiky vlády, J. Kolář občanům představil všechny členy a prohlásil, že národní výbor bude důsledně provádět program vlády Národní fronty, vedoucí vyšetřující komise revolučního nár. výboru JUDr. S. Okoupalík promluvil o zajišťování, vyšetřování a předávání provinilých osob lidovým soudům podle směrnic vlády a F. Kalina podal přehled o dosud vykonaných bezpečnostních opatřeních.

Při zajišťování chodu života revoluční národní výbor spolupracoval s posádkou Rudé armády. Občané dobrovolníci denně po práci nastupovali k brigádám na odklizení trosek

a odstranění škod. Revoluční národní výbor rozhodoval a řídil práci za spontánního optimismu občanů. Po průmyslu začala práce v malovýrobě, na polích, otevřely se obchody a 30. května škola.

V největším a nejdůležitějším podniku, ve firmě Faber, vznikla „revoluční závodní rada, demokratický orgán, kterým se dělníci ujali řízení výroby". Měla za úkol obnovení výroby, „zajištění bezprostřední ochrany podniku a bdělost, aby nemohlo dojít ke změně politicko-mocenských poměrů". V čele ustavení závodní rady a uprostřed organizátorské práce po přechodu na mírovou výrobu stanula po návratu z koncentračního tábora komunistka Bohumila Štěpánková.

„Starou buržoazní mocenskou strukturu" nahradil revoluční národní výbor a „náročnou prací uváděl v život" základní myšlenky Košického vládního programu a květnové vládního prohlášení, že národní výbor představuje „vůli lidu, který je zdrojem moci ve státě". „Revoluční aktivita a výraznější role Revolučního národního výboru v Letovicích v procesu národní a demokratické revoluce se pozvedla působením komunistů", především prací komunisty Arnošta Krejčího po jeho návratu z koncentračního tábora v květnu 1945. Revoluční národní výbor zasahoval do všech oblastí života. Jeho úsilí bylo usnadněno postojem a podporou obyvatelstva a veřejné schůze měly velký ohlas. Vedle odstraňování následků války a výstavby svého aparátu zaměřoval pozornost i na mocenskopolitickou oblast, která byla pro další rozvoj demokratické revoluce nejdůležitější.

Postavení národního výboru jako základního článku státní moci posunulo do popředí otázku jeho politického složení a to vedlo k rychlé obnově struktury politických stran, pro kterou od počátku byla příznačná převaha komunistické strany. Už 19. května 1945 měla komunistická strana veřejný projev na

Karlově. Řečníky byli Jaroslav Brychta, Jiří Kolář, Ludvík Leinweber a zástupce sovětského velitele Kropotkin. Vyzvali účastníky k rychlé práci na odklízení trosek a překážek, aby město bylo co nejdříve zbaveno stop války, a vytypovaným občanům rozdávali přihlášky do strany.

Přehled letovických občanů činných v odboji, vězněných a popravených nacisty

1. Josef Bártl, správce v šamotce Letokamna, spolupracoval s generálem Lužou
2. Antonín Beier, úřední, za letovický atentát vězněn v Kounicových kolejích od 23.9.1941 do 19.11.1941
3. Jan Bouška, ředitel měšťansky, člen ilegální skupiny HK 17, od 24.12.1944 do konce okupace vězněn v Kounicových kolejích
4. Václav Brabec, člen řádu Milosrdných bratří, zásoboval ilegální skupinu HK 17
5. Božena Brunclíková, dělnice, pro schvalování atentátu na Heydricha 1.6.1942 zatčena a 21.6.1942 popravena v Kounicových kolejích v Brně
6. Alois Burkoň, učitel, za letovický atentát ~~dva~~ věznen měsíce vězněn v Kounicových kolejích
7. Miloš Červinka, továrník, za letovický atentát vězněn v Kounicových kolejích
8. Vojtěch Červinka, podplukovník, zatčen 8.10.1941 v Praze za protisokolské akce, vězněn v Terezíně a umučen v Osvětimi 9.2.1943
9. Miloš Daněk, vězněn v Kounicových kolejích od 10.10.1941 do 4.12.1941
10. František Doležal, invalidní důchodce, zatčen 10.11.1943 za pomoc partyzánům v Drválovicích a do osvobození vězněn v Landesbergu, zemřel na následky věznění v roce 1946
11. Vladimír Doležal, dělník, odboj Drválovice, zatčen 10.11. 1943 a 13.7.1944 popraven ve Vratislavi
12. František Heger mladší, továrník, vězněn za letovický aten-

tát devět týdnů v Kounicových Kolejích

13. Antonín ~~Holka~~ Holba, důstojník Prvního československého armádního sboru v SSSR
14. Marta Holková, v domácnosti, dva roky do osvobození vězněna ve Svatobořicích u Kyjova jako rukojmí za bratra Antonína ~~Haku~~ Holbu v zahraničním odboji
15. Ladislav Holek, tkadlec, jako rukojmí z 1.9.1939 vězněn čtyři roky v Dachau a Buchenwaldě
16. Rudolf Chlup, obchodník, vězněn za letovický atentát devět týdnů v Kounicových kolejích
17. Vladivoj Chmela, učitel, člen ilegální skupiny HK 17
18. Rudolf Janků, výpravčí ČSD, vězněn za letovický atentát v Kounicových kolejích
19. Karel Jansa, dělník, vězněn za letovický atentát dva měsíce v Kounicových kolejích
20. Vojtěch Jaroš, trafikant, vězněn za letovický atentát v Kounicových kolejích
21. František Jedlička, ředitel brněnského oděvního družstva, člen Rady tří
22. Ferdinand Jelínek, obchodník, stíhán schutzpolizei a vězněn gestapem pro sabotáž německých válečných hodpodářských předpisů
23. Eduard Jeřábek, prokurista spořitelny, vězněn za letovický atentát dva měsíce v Kounicových kolejích
24. Vladimír Jeřábek, mlynář, vězněn za sabotáž německých válečných hospodářských předpisů
25. František Kalina, učitel, nejprve člen ilegální skupiny HK 17 a později Předvoje
26. Jiří Kolář, student, člen Předvoje
27. Karel Koliba, dělník, vězněn za letovický atentát dvanáct

týdnů v Kounicových kolejích

28. Josef Konůfka, dělník, jako rukojmí z 1.9.1939 vězněn jedenáct dní ve Štěpánově u Olomouce

29. Albín Krejčí, typograf, odboj KSČ, zatčen 11.11.1940 a vězněn v Kounicových kolejích, se zraněním propuštěn a 2.4.1941 na následky týrání doma zemřel

30. Arnošt Krejčí, typograf, odboj KSČ, zatčen 11.11.1940, odsouzen ke třem letům káznice a pak až do osvobození vězněn v Mauthausenu

31. Karel Kříž, obchodník, vězněn za letovický atentát dva měsíce v Kounicových kolejích

32. Arnošt Libiš, skladník, vězněn za letovický atentát devět týdnů v Kounicových kolejích

33. Alois Löffler, krejčí, vězněn deset měsíců v Mauthausenu

34. Rudolf Lustig, Žid, obchodník, vězněn za letovický atentát v Kounicových kolejích, nevrátil se

35. Eugen Martinů, student, člen Předvoje

36. Přemysl Micka, řídící učitel, člen skupiny HK 17, zatčen 9.11.1942 a 20.11.1943 umučen v Kounicových kolejích

37. Marie Micková, učitelka, členka skupiny HK 17

38. Albert Moravec, restauratér, vězněn za sabotáž německých válečných hospodářských předpisů

39. František Mrázek, učitel, rukojmí z 1.9.1939, vězněn v Dachau a Buchenwaldě do poloviny roku 1943

40. Stanislav Novotný, odboj KSČ, zatčen v roce 1943 a do osvobození vězněn ve Vratislavi

41. František Pelíšek, obchodník a starosta, pro ukrývání zbraní vězněn od 1.7.1941 několik týdnů v Brně v táboře Pod kaštany

42. Jaroslav Pospíšil, poštovní úředník, vězněn za letovický atentát pět týdnů v Kounicových kolejích
43. František Procházka, tovární mistr, vězněn za letovický atentát devět týdnů v Kounicových kolejích
44. Josef Procházka, kamnař, vězněn za letovický atentát dva měsíce v Kounicových kolejích
45. Jan Prudký, student, zatčen v Brně 17.11.1939 a třináct měsíců vězněn v Oranienburgu
46. Miloslav Sedláček, student, člen Předvoje
47. Otto Schreyer, poručík, vězněn za letovický atentát devět týdnů v Kounicových kolejích
48. Viktor Schwarz, Žid, statkář, vězněn jako rukojmí z 1.9.39 ve Štěpánově u Olomouce a propuštěn, za letovický atentát vězněn v Kounicových kolejích a propuštěn, v roce 1942 deportován do Osvětimi
49. Jaroslav Skoupý, úředník, vězněn za letovický atentát tři měsíce v Kounicových kolejích
50. Marie Soukupová, úřednice, odboj KSČ, zatčena v listopadu 1943, odsouzena ve Vratislavi a vězněna až do osvobození
51. Josef Stahl, úředník ve výslužbě, člen skupiny HK 17, za letovický atentát vězněn devět týdnů v Kounicových kolejích
52. Ladislav Stahl, důstojník, za nepodařený útěk do zahraniční armády vězněn pět roků v Buchenwaldě
53. Jiří Staněk, technický úředník, popraven v Berlíně 3.6.1944
54. Karel Staněk, vězněn za letovický atentát od 21.9. do 19.11. 1941 v Kounicových kolejích
55. Zdeněk Staněk, student, za odbojovou činnost vězněn od července 1943 v Kounicových kolejích a pak ve Vratislavi.

56. Karel Stránský, příslušník československé tankové brigády v Anglii
57. František Sucháňek, dělník, vězněn tři a půl měsíce v Lanškrouně
58. Jan Štifter, úředník banky, za okupace ve výslužbě, člen skupiny HK 17
59. Lubomír Štifter, důstojník, člen skupiny HK 17
60. MUDr. Augustin Toul, obvodní lékař, člen skupiny HK 17
61. Ladislav Toul, tesař, vězněn za letovický atentát šest týdnů v Kounicových kolejích
62. Ing. Ludvík Tůma, plukovník, vězněn půl druhého roku ve Vratislavi
63. Miroslav Zoubek, student, zatčen 17.11.1939 v Brně a dvacet šest měsíců vězněn v Oranienburgu

František Jedlička : Moje zatčení

Za první republiky mě požádala dcera Sylva, abych někde umístil otce jedné dívky z jejího družstva v Sokole, která stále plakala, že její otec je už dlouho bez zaměstnání, a proto se jim vede zle. Vyhověl jsem, a tak jsem poznal Františka Prudkého. Narodil se v Brně, znal perfektně česky a německy. Hned jsem ho umístil u firmy Ormeka v Brně /kancelářské stroje/, v níž jsem byl veřejným společníkem. Ředitel této firmy Bohuslav Horký byl s Prudkým spokojen. Občas jsem Prudkého telefonicky upozornil, kam by měl jít na návštěvu a předvést psací nebo počítací stroj. Když uzavřel obchod, přišel poděkovat, ale jinak jsme se nestýkali.

Přišla okupace. Já jsem byl ve správě záložny Úspora. Jejím předsedou byl Ferdinand Richter, se kterým jsem byl téměř v denním styku. Brzy po okupaci mě požádal, jestli bych mu mohl při mých stálých cestách vyřizovat vzkazy v Praze a jinde. Přislíbil jsem mu a brzy jsem poznal, že se jedná o činnost proti okupantům.

Při jednom rozhovoru mně ředitel Horký řekl, že F. Prudký není k vidění, a jestli nevím, co se s ním děje. Požádal jsem dceru, aby se zeptala v Sokole dcery Prudkého, co se s jejím otcem děje. Dozvěděl jsem se překvapující zprávu, že Prudký se dal k Němcům, je zaměstnaný v nějakém německém úřadě a jeho rodina je tím velmi nešťastná. Daleko větší překvapení mě očekávalo, když jsem později potkal Prudkého na Cejlu nedaleko našeho družstva, a na otázku, jak se mu daří, mně odpověděl, že kdybych něco potřeboval na gestapu, abych vzkázal po dceři, že už to pak zařídí.

Zanedlouho jsem dostal na gestapo předvolání. To Němci z našeho družstevního domu si stěžovali, že jsem jim nedo-

volil vyvěsit prapory na jejich heldentag. Dostalo se mi výstrahy a byl jsem propuštěn.

V létě 1939 jsem F. Richterovi obstaral v Praze u mého švagra Vorlíčka byt, kde Richter bydlel nehlášený, a tak také ušel zatčení jako rukojmí. V tomto domě byl později zatčen a nikdy nikomu ze svých spolupracovníků neprozradil, kdo uvedl gestapo na stopu k jeho úkrytu. O jeho věznění, odsouzení na smrt a velké mystifikaci německé justice, která mu a jeho dvěma druhům změnila trest smrti na patnáct let žaláře, psal jsem ve svém Svědectví, kterým byl Richter rehabilitován, a mohl pak opět nastoupit politickou dráhu.

Ferdinand Richter byl vedoucím zemského Politického ústředí na Moravě. Vedoucím vojenského zemského vedení na Moravě pod názvem Obrana národa byl armádní generál Vojtěch Luža. Obě skupiny pracovaly společně, ale ne dlouho. V pozdním podzimu 1939 byla zradou činnost těchto skupin prozrazena a došlo k velkému zatýkání civilistů i vojáků. Mezi zatčenými byl vedoucí civilní skupiny F. Richter, jeho zástupce Dr. Robert Konečný a z vojenské skupiny téměř všichni důstojníci mimo generála Lužu, který byl mimo Brno na Vysočině.

Tato doba byla i pro mne velice kritická, neboť tehdy byl rozestavěný jednoposchodový dům v blízkosti letovického nádraží při silnici vedoucí do Meziříčka. Tento rodinný dům měl sloužit jako jeden z opěrných bodů na trase Praha - Vysočina - Buchlovské lesy. Stavební povolení obstaral Richter těsně před zákazem staveb, na který v srpnu 1939 upozornil generál Luža, jenž tehdy úřadoval na ministerstvu národní obrany. Stavbu jsem kryl svým jménem a pozemek byl získán směnou mého rodinného domku v Meziříčku od sestřenice Pavlíčkové. Oberlandrat v Prostějově však tuto změnu nepovolil, a tak dům, stavěný na mé jméno, stál na cizím pozemku. Už za-

čátkem léta 1940 byl dostavěný a na kolaudačním listě se za mne podepsala dcera, protože jsem byl poprvé krátce vězněný pro podezření ze spolupráce se skupinou Politické ústředí.

Gestapo mě konfrontovalo s některými zatčenými členy ve ~~Breslau~~ Vratislavi a v Berlíně, ale konfrontace nepřinesly Němcům nové informace. Na rozhodnutí jsem čekal v koncentráku v Brně Pod kaštany a po měsíci jsem byl propuštěn.

Do přízemí nového domu u Letovic se nastěhovala moje matka se sestrou a obstarávaly malé hospodářství. Do prvního poschodí se nastěhoval demobilizovaný plukovník Ludvík Tůma s manželkou. Všechno bylo řádně hlášeno a všechno bylo v pořádku. Místnosti v podkroví a ve sklepě postupně obsadili party-záni. Generál Luža měl pokojík s vchodem na schodiště v těsné blízkosti dveří na balkén, z něhož se dalo seskočit na dvorek a utíkat do polí a blízkého lesa.

Sem jsem dojížděl každý čtvrtek k večeru a záměrně jsme rozšířili, že dojíždím mamince napumpovat na týden vodu do desetihektolitrové nádrže v podkroví. A to jsem také opravdu dělal. Všechno se zdálo být v pořádku téměř dva roky.

Podruhé jsem byl gestapem zatčen v roce 1940 v družstvu na Blatné ulici. Tehdy mě zatýkal ještě s jedním gestapákem František Prudký. Přijeli pro mne autem a předvedli mě na služebnu v Sušilových kolejích. Když si při zatýkání druhý gestapák prohlížel vedlejší obchodní místnost, Prudký mně při prohlídce kanceláře naznačil, že hlášení bylo z Prahy a jaký mělo obsah. Byl jsem podezírán ze spojitosti s útěkem ministra dr. Ladislava Feierabenda do ciziny a z členství v Radě starých. Tato krátká informace měla pro mne velký význam, protože podle ní jsem se pak mohl zařídit při výsleších, které byly velmi zlé, protože vyšetřujícím komisařem byl pověstný Willi Braun a později Leopold Reisinger. Trvale mě věznili

s pouty na rukou i nohou v temné komoře a návštěva byla povolena jen zástupci družstva k projednání finančních věcí. Ale i tentokrát jsem byl za úplatek látkami asi po šesti týdnech propuštěn.

Po tomto druhém návratu z vězení gestapa už Prudký za mnou do kanceláře nikdy nepřišel. Jestliže jsem potřeboval legitimaci nebo propustku ~~do~~ říše, setkali jsme se vždy jen v kanceláři firmy Ormeka na náměstí Svobody, kde to bylo naprosto nenápadné. Při jednom takovém setkání mně řekl, abych už všeho nechal, jinak s Lužou shořím. Dělal jsem překvapeného a Prudký dodal, že gestapo ví víc, než si myslím.

Když při mé jedné návštěvě v Meziříčku v srpnu nebo září 1941 přišel za mnou mladý rolník Halata, o kterém se vědělo, že cvičí v obci chlapce pochodům podle německého vzoru, usuzoval jsem z toho na jeho spolupráci s Němci, a proto jsem byl zvlášť opatrný. Halata mně řekl, že jejich okresní vedoucí Otto Tessak, kterého doprovodil na nádraží, mu sdělil, že prý byl v okolí spatřen bývalý generál Luža, a kdyby se Halata o tom něco dozvěděl, má mu to hned oznámit. Po jeho odchodu jsem hned všechno řekl Lužovi a ten ještě tutéž noc dům s partyzány opustil. Příští den přijelo gestapo, ale v domě zatklo jen plukovníka Tůmu, kterého po několika měsících propustilo.

Generál Luža se nějakou dobu skrýval v Bosonohách vedle Sokolovny u pana Sece. Tam jsem za ním dojížděl v přesně stanovené dny, a tak udržoval spojení s Prahou.

S Lužou navázal styk i konfident gestapa Viktor Ryšánek a pozval ho na večerní schůzku do bytu konfidenta Paprskáře v Brně - Pisárkách, kde měl být Luža zatčen. Dozvěděl jsem se to od gestapáka Prudkého. Luža na schůzku nepřišel, protože jsem ho upozornil, a tak opět unikl ~~zazčení~~ zatčení. Když k němu pronikl konfident, uprchl Luža na Vysočinu. Stále měnil úkryty

a vysílal ke mně kurýry Malého /Tlačbaba/ a Rudolfa /Robotka/. Na podzim 1944 jsem dostal příkaz, abych s dcerou Sylvou přijel do Prahy do naší filiálky v Žitné ulici.

Tam mě ve smluvenou dobu čekal přítel Ouředník, který bydlel v blízkosti, a informoval mě, že se chystá vydání rozkazu bývalým aktivním důstojníkům. Adresář jsem měl vyzvednout u plukovníka Langa v jeho úřadovně vládního vojska, kde jsem už několikrát podle dřívějších příkazů generála Luži byl. S dcerou jsem měl připravit všechno na rozmnožení tohoto rozkazu a nachystat obálky k odeslání. Příští den měl přijít za námi v příhodnou dobu Luža a další se mělo provést podle jeho pokynů. Adresář s vysvětlivkami jsem dostal od plukovníka Langa na Smíchově. Dcera napsala adresy na obálky a další den přišel s Ouředníkem Luža a rozmnožovali jsme rozkaz. Všechny obálky jsme vhodili asi do pěti schránek v blízkosti Václavského náměstí. Potom jsem s dcerou ihned odjel domů.

Druhý nebo třetí den, jak jsme se později dozvěděli, provedlo gestapo v okruhu Žitné ulice razii. Při prohlídce domu na rohu Žitné, kde bydlel Ouředník, došlo k přestřelce. Ředitel Ouředník byl zastřelen, dva gestapáci postřeleni a ředitel družstva, v němž jsme rozkaz psali, byl s několika zaměstnanci zatčen. Generál Luža se svým pobočníkem Korešem pěšky z Prahy prchl do jednoho ze svých úkrytů na Vysočině vstříc své smrti v Hříšti.

Po Lužově smrti nastala krátká doba klidu. Plukovník Teodor Lang od vládního vojska získal nějaké informace. Dostal jsem lístek s přáním veselých vánoc, na kterém byla značka abych ihned přijel. U něho jsem se dozvěděl, jak hluboko gestapo zasáhlo do činnosti naší skupiny, ale obdržel jsem nový úkol navázat styk a dál spolupracovat se skupinou generála Brauna. Lang mně řekl přesný plán, jak se zbytky Lužovy

skupiny zapojí na skupinu generála Brauna. 20. ledna 1945 jsem se měl sejít s jejími vedoucími členy poblíž vyškovského nádraží. Odjel jsem tam večerním vlakem a ve stanovenou dobu jsem šel na určené místo. Najednou jsem se octnul v blízkosti zmatku lidí. Padly výstřely, slyšel jsem výkřiky a viděl jsem někoho utíkat. Projela auta a na místě určeném ke schůzce nebyl nikdo. Bylo jasné, že zde řádilo gestapo a já jsem do tohoto víru nezapadl jen náhodou malého zpoždění. Na okraji jsem ale dlouho nezůstal.

Den po přestřelce u vyškovského nádraží přišel za mnou ředitel Horký a řekl mně, že byl u něho F. Prudký, který mně vzkazuje, že akt Luža je vzat z trezoru. Horký na mne působil, abych odešel do bunkru u Koválovic, kde jsme ukrývali hledané gestapem. Odmítl jsem a vysvětlil mu, že při posledním vě z nění mně Willi Braun pohrozil, že pri pokusu uprchnout pověsí na nádvoří pro výstrahu mou dceru. Ředitel Horký ještě řekl, že pro mne udělá všechno, co bude v jeho silách, a víc nenaléhal.

Krátce na to /25. ledna/ jsem byl zatčen a tvrdě vyslýchán. Při jednom z prvních výslechů se ozval telefon a vyslýchající komisař mně předal sluchátko, že se mnou chce mluvit Franz Prudky. Když jsem se ohlásil, slyšel jsem na druhém konci aparátu: „Sie sind ein blöder Hund!" Když jsem gestapákům všechno popíral, sáhli k výslechům nejtvrdším. Vylíčil jsem je už ve svědecké výpovědi při soudním přelíčení s komisařem gestapa Wochianem, který se přepadové akce na vyškovském nádraží zúčastnil. Kolikrát jsem byl zmrazován a věšen, to nemohu přesně říct. Zimnice se střídala s horečkou a ani nevím, kdy mně dali na celu partyzána Františka Heroušeka, kterého u vyškovského nádraží těžce postřelili, a pak ještě Václava Císaře z Telče, bratra člena Rady tří Císaře z

Prahy, Františka Pospíšila /Malého Frantu/. Malý Franta byl veden u gestapa a později se nám přiznal, že měl za úkol vyslechnout v cele náš rozhovor, aby mohli být likvidováni další členové naší skupiny. Také se přiznal, že se správně jmenuje František Bednář a je učitelem. Toto doznání učinil den před svým transportem do koncentračního tábora.

Asi za čtyři dny jel další transport smrti, do něhož jsem byl také zařazen, ale při nástupu do vozu při nové kontrole jmen mě vrátili zpět s poznámkou, že ráno mám výslech v úřadovně gestapa na právnické fakultě. Totéž se opakovalo u druhého a třetího transportu, které rychle následovaly za sebou.

Hlavním činitelem v zásahu do mého osudu, kdy jsem byl třikrát zařazen do transportu smrti a třikrát z něho vyřazen, byl snad F. Prudký, který znal celou mašinérii gestapáckých předpisů a vnitřních směrnic. Krátce po mém zatčení mně povolili návštěvu technického vedoucího našeho družstva pana Vašíčka. Když mně poreferoval, podepsal jsem šek na požadovanou částku a mimo to ještě jeden in bianco pro případ, kdy4 bych odjel. Šéf brněnského gestapa bedlivě sledoval náš rozhovor a když jsem podával bianco šek Vašíčkovi, vzal mu ho a zničil se slovy, že dává příkaz, aby nám nebyly činěny žádné překážky k vyřízení obchodních záležitostí a všechno se vyřizovalo „korekt". Této „slabé" chvilky gestapáka jsem dovedl využít v nejvyšší možné míře, protože pak jsem měl týdně i tři návštěvy v „obchodních věcech". Na tomto povolení Prudký uskutečnil moje vyřazení z transportu. Nahlédnout do seznamu připravovaného transportu byla pro něj věc snadná a pak mohl zařídit, aby si dcera na den odjezdu vyžádala rozhovor v záležitostech družstva. V noci při nástupu transportovaných jsem byl pak vyřazen, protože v seznamu už byla poz-

námka, že ráno mám být předveden.

Odjel jsem teprve čtvrtým posledním transportem, který už Němci vypravili v chaosu, protože Brno už bylo silně bombardované. Brněnské nádraží bylo těžce poškozené a most za Rosicemi rozbit, proto náš vlak odjel přes Židenice, Choceň, Českou Třebovou, Hradec Králové /pardubické nádraží bylo také rozbombardované/, Lysou nad Labem, Prahu, Rokycany a Plzeň. Skončil v Mirošově, protože padla Vídeň a dráha do Mauthausenu byla ohrožena.

V Mirošově jsme se dočkali osvobození a první rádiový projev vysílaný po osvobození z Prahy jsem poslouchal v rodině jednoho ruského legionáře, kde jsem se za několik dní zotavil natolik, že jsem se mohl rozhodnout k návratu domů, kam jsem dojel 16. května.

Byl jsem členem Československé strany socialistické a za tuto stranu a družstevní skupinu jsem se stal poslancem Národního shromáždění. Od podzimu 1939 až do mého posledního zatčení koncem ledna 1945 jsem byl trvale aktivně činný ve skupině Rada tří. Za tuto činnost jsem byl třikrát zatčen a po válce vyznamenán ministerstvem národní obrany.

Arnošt Krejčí : Věrněm až do konce války

Po zákazu a rozpuštění KSČ v době tzv. druhé republiky byli vybraní členové strany individuálně informováni o tom, že strana přejde do ilegality. Pokus vytvořit základnu pro další činnost ve tvořící se Národní straně práce se ukázal jako neschůdný a nepřijatelný. Na jaře 1939 bylo při zachování zásad konspirace vytvořeno ilegální okresní vedení strany. Jeho první schůze ve Skalici nad Svitavou se zúčastnili také soudruzi z tehdejšího soudního okresu Jevíčko. Za obvod Letovice jsem byl v okresním vedení já, prvním krajským instruktorem byl soudruh František Chládek. Schůzky se většinou konaly v bytě soudruha Josefa Čejky ve Svitávce, v létě pak v přírodě.

Činnost, kterou narušilo zatýkání v Brně, spočívala zejména v kolportáži stranického tisku a v rozšiřování zpráv moskevského rozhlasu. Na podzim roku 1940, kdy bylo znovu přerušeno spojení s krajským vedením, jehož instruktor byl zatčen, se podařilo gestapu pomocí podvržených materiálů proniknout k jednomu členu okresního vedení a získat tak důkazy o činnosti komunistické strany na Boskovicku a současně získat jména všech členů vedení. Provokace byla sice odhalena a členové okresního vedení strany byli o ní okamžitě informováni, ale zatýkání už nebylo možné zabránit. Ve dnech 13. a 14. listopadu 1940 byli zatčeni všichni členové okresního vedení, později i spojka s krajským vedením. K zatýkání členů strany z jednotlivých míst na Letovicku však nedošlo.

V této době již spojení s organizacemi na Letovicku převzal Albín Krejčí mladší a spojení okresního výboru s ním jsem obstarával já. Tehdy jsem bydlel u své sestry v Boskovicích. Spojení bylo hlavně s členy strany v Letovicích, Lazinově a

Vranové.

V letních měsících roku 1940 byl dán krajským vedením pokyn, aby okresní vedení bylo zreorganizováno, protože jeho jádro tvořili soudruzi, kteří byli již známí svou činností v době první republiky /Čejka, Musil, Semerád a já/. Pro bezpečnější činnost strany bylo potřebné nahradit je novými, spolehlivými, gestapu a okupačním úřadům neznámými lidmi. V důsledku zatčení okresního vedení však již k této reorganizaci nemohlo dojít a stranická práce byla na čas přerušena.

Stojí za zmínku, že rychle za sebou následující pohřby Albína Krejčího mladšího, který zemřel po věznění na gestapu, a zakládajícího člena KSČ Albína Krejčího staršího v dubnu 1941 se na Letovicku staly manifestacemi pracujících. Pohřbu Albína Krejčího staršího se zúčastnily delegace všech letovických závodů a většina členů obecní rady se zdůvodněním, že jde o jejich dlouholetého spolupracovníka. Nacistické úřady neměly odvahu veřejné rozloučení s oběma bojovníky zakázat.

Stranická práce byla obnovena v roce 1942, kdy na Letovicku pracovala s. Štěpánková z Lazinova, která byla uchráněna zatýkání v roce 1940, Teodor Hejl ze Zbonku a moje sestra M. Soukupová z Boskovic. Po prozrazení činnosti a zatčení i tohoto vedení byla činnost strany na Letovicku přerušena.

Podmínky pro práci strany byly ztíženy také tím, že němečtí úředníci firmy Faber a jednotliví Němci v okolí vytvořili silnou a aktivní organizaci nacistické strany, která nepochybně měla své konfidenty i mezi českým obyvatelstvem /například obchodníka Konopáče/. Ke konci války byla do Letovic umístěna zvláštní přepadová skupina SS, tzv. Jagdkomando, která byla určena k zásahům proti partyzánům na Českomoravské a Drahanské vysočině. Ve dvou letovických to-

várnách byly pro ni zřízeny prozatímní věznice, v nichž byli vyslýcháni a týráni zatčení naši a sovětští partyzáni i jejich pomocníci z okolí. Také krátkodobé věznění některých občanů, komunistů i nekomunistů, po atentátu v Letovicích a poprava členky Sokola B. Brunclíkové v době heydrichiády přispělo k vytváření atmosféry strachu.

I za těchto podmínek se podařilo obnovit organizovanou činnost proti okupantům a vytvořit novou skupinu, jejíž jádro tvořili mladí lidé, většinou bývalí studenti gymnázia v Boskovicích: Vlastimil Kříž, Josef Daněk, Eugen Martinů a Jiří Kolář. Někteří z nich, zvláště J. Daněk, V. Kříž a E. Martinů projevili zájem o protinacistickou činnost již v letech 1939 a 1940, při rozmluvách se mnou a bratrem Albínem Krejčí, avšak v této době se jejich přímé zapojení do stranické práce jevilo jako předčasné.

Hned po osvobození se ujal funkce revoluční národní výbor připravený ještě za okupace a byla obnovena činnost stranické organizace, jejíž jádro tvořilo několik předválečných členů strany, ale zejména však mladí soudruzi, kteří se zapojili do odbojové činnosti.

Pod vlivem vítězství Sovětského svazu nad fašistickým Německem a dřívější činnosti KSČ byl veliký zájem o vstup do strany zejména mezi dělníky a mládeží. Během dvou týdnů bylo soustředěno asi 120 přihlášek do strany. Na neděli 27. května byla svolána první, ustavující členská schůze, na které byli individuálně přijímáni noví členové. Uvodní referát o cílech a současných úkolech strany přednesl J. Daněk. Již na této schůzi byla dodržována zásada výběrovosti, proto v několika případech bylo přijetí do strany na základě více či méně závažných připomínek odloženo s dodatkem, že po přešetření připomínek budou přihlášky na členské schůzi znovu projednány.

Na téže schůzi byla velmi improvizovaně projednána činnost strany v nejbližším období. Tato činnost pochopitelně vycházela z Košického vládního programu.

Po dohodě s národním výborem bylo organizováno odstranění zátarasů vybudovaných ve městě německou armádou a odstranění zbytků výzbroje, munice a všech pozůstatků, které podél silnice odhazovala ustupující nacistická armáda. Dále byl dán pokyn, aby se všechny závody připravily na zahájení výroby a aby nedošlo k odcizování materiálu a vybavení.

Organizační výstavba strany v samotných Letovicích byla poměrně jednoduchá a snadná. Šlo však také o skoro dvě desítky okolních obcí, kde bylo nutno pomoci nejenom při založení organizací, ale hlavně v zajištění pomoci při další činnosti.

V dané situaci a také podle zkušeností z první republiky bylo třeba pomoci přímo z Letovic, neboť okresní výbor nemohl svými silami stačit. Bylo vybráno několik mladých soudruhů, kteří většinou ve dvojicích dohodli ustavení prozatímního vedení organizace, postup při získávání dalších členů strany a přípravu ustavující členské schůze. Orientace byla nejen na dělníky, ale i na malozemědělce.

Už v této etapě se ukázalo, že ve většině nových organizací chybějí základní představy o stranické práci a o úkolech strany. Projevily se sektářské názory zejména vůči zemědělcům a v některých případech levičácký postoj vůči náboženský založeným občanům, projevovaly se také dřívější osobní neshody.

V Letovicích tak vznikl v rámci okresu, avšak fakticky bez voleného orgánu, stranický obvod, kterému byla okresem svěřena péče o všechny okolní organizace.

Na pomoc a na žádost mnoha organizací bylo již v červnu 1945 uspořádáno pro výbory organizací základní školení k nej-

aktuálnějším otázkám práce strany a národních výborů se zvláštním zřetelem k činnosti strany na vesnici mezi zemědělci. Toto improvizované školení bylo zorganizováno asi třikrát, vždy v sobotu odpoledne a v neděli dopoledne. Pro zcela nezkušené nové funkcionáře bylo značnou pomocí a bylo velmi dobře navštěvováno. Tento způsob řízení na úrovni střediska, obvodu se osvědčil i bez uvolněných pracovníků. Byl velmi operativní a umožňoval konkrétní pomoc jednotlivým organizacím. Po postupném vytvoření základních organizací v letovických závodech byl uplatňován i při řízení stranické práce na závodech. Jeho přednost byla v tom, že byl stálý a přímý kontakt s širokým aktivem funkcionářů. Ti si mohli vyměňovat zkušenosti, činnost organizací byla stále kontrolována a organizacím také stále pomáhali vybraní instruktoři a referenti.

V podmínkách Letovicka, kde trvaly silné vlivy zejména katolicismu a římsko - katolických kněží, ale také vlivy stále živého masarykismu zejména ve středních vrstvách, bylo už v roce 1946 a dalších letech podle možností přistoupeno k ideologické výchově funkcionářů základních organizací. Šlo o přednášky soudruhů ze Socialistické akademie v Brně /např. na téma Vývoj socialismu od utopie k vědě, přednáška G. Riedla O dialektickém a historickém materialismu a přednáška k Leninovu dílu Stát a revoluce/. Později byla v Letovicích ustavena okresní večerní škola marxismu - leninismu s centrálně stanoveným programem, tj. studium Dějin VKS /b/. Zájem o stranické sebevzdělávání byl největší přímo v Letovicích, zatímco ve vesnických organizacích převažoval zájem o řešení denních praktických otázek. Proto bylo třeba věnovat hodně pozornosti stálému školení a výchově referentů a instruktorů z letovických závodů, kteří vesnickým organizacím pomáhali.

Stejně jako v celé republice i v Letovicích počítala strana s tím, že v praktickém uskutečňování Košického vládního programu budou překážky od ostatních stran Národní fronty. Ty se zaměřily na získávání pozic v různých orgánech a institucích, avšak k vlastnímu budování své členstvo nevedly.

Městský výbor strany spojoval masovou politickou práci s praktickou činností ve prospěch obce a republiky. První větší akcí bylo již v roce 1945 zajištění žní a podzimní sklizně na bývalém velkostatku maďarské šlechtické rodiny ~~Kálusky~~ Kálnoky a z polí, které obhospodařoval místní lihovar. Velkostatek přešel pod správu národního výboru, protože deputátníci, kteří tam i za okupace pracovali, o získání vlastní půdy nestáli a chtěli zůstat i nadále v pracovním poměru. Nechtěli dokonce ani záhumenek.

Zemědělské práce byly skončeny za pomoci občanů a závodů dobře. Již při jejich organizování /s iniciativou přišel komunista L. Leinweber/ došlo k ostřejší výměně názorů, neboť někteří soudruzi, mezi nimi i člen městského výboru, tuto potřebnou pomoc nepochopili a opatření národního výboru kritizovali a zlehčovali.

Tento projev nepochopení politiky strany byl projednán ve stranické organizaci. Bylo nejen zdůrazněno, že pomoc zemědělství byla politicky i hospodářsky nejen správná, ale že obdobným způsobem je třeba pomáhat řešit i ostatní problémy obce a znárodněného průmyslu. Tak byl položen základ k poměrně cílevědomým brigádnickým akcím, při nichž měl iniciativu městský výbor strany a vlastní organizaci zajišťoval národní výbor.

S očekávanými volbami se pochopitelně zasilovala činnost ostatních politických stran. Při obnovování sociálně demokratické strany došlo na tehdejší situaci k důvěrnému jednání

mezi mnou a představitelem sociální demokracie učitelem Františkem Mrázkem, který byl nacisty vězněn jako rukojmí. F. Mrázek doporučoval, aby on a další levicoví sociální demokraté vstoupili do KSČ a tím ji posílili. Tento postup se z taktického hlediska nejevil jako správný, protože bylo nebezpečí, že organizaci sociální demokracie plně ovládnou pravicově zaměření lidé a že část středních vrstev dá potom přednost zejména straně českých socialistů nebo straně lidové, čímž by byl předem oslaben socialistický blok komunistů a sociální demokracie v budoucím národním výboru a to i vzhledem na reakční postoje místního vedení českých socialistů. Přitom se vůbec nedalo odhadnout, jaký dopad by mělo uskutečnění tohoto návrhu v okolí. Domnívám se, že vstup F. Mrázka a dalších bývalých sociálních demokratů do obnové sociální demokracie byl nejsprávnější, protože alespoň částečně neutralizovali silné pravicové vlivy, které prosazovalo okresní /tajemník Kučera/ i zemské vedení sociální demokracie a které veřejně podporovali někteří představitelé místní sociální demokracie. To se projevilo např. při jednáních o vytvoření jednotné organizace mládeže a sjednocení tělovýchovy, při kterých právě názory pravicových sociálních demokratů nahrávaly obdobným názorům lidovců a českých socialistů. Nakonec na předvolební schůzi v roce 1946 si neodpustil otevřené útoky proti KSČ ani referent sociální demokracie. Na tento útok strana odpověděla na své další předvolební schůzi, kde hovořil soudruh Jaroslav Ondroušek z Brna a také tehdejší vedoucí krajský tajemník Šling, který se dostavil v průběhu schůze. Nesporně však veřejné vystoupení představitele sociální demokracie proti komunistům situaci zkomplikovalo a bylo třeba ještě více zesílit osobní agitaci mezi voliči.

V té době jsem již pracoval ve funkci vedoucího tajemní-

ka okresu a tajemník sociálně demokratické strany Kučera přišel za mnou s návrhem, že by komuniské a sociální demokraté měli vůči sobě vystupovat hodně ostře, aby na sebe strhli voliče, kteří nebyli rozhodnuti a spíš inklinovali buď k českým socialistům nebo k lidovcům.

Několik dní potom mě však informoval tajemník českých socialistů Karel Boháček /také typograf a politický vězeň jako já/, že také jemu Kučera nabízel určitý společný postup nikoliv však proti lidovcům, ale proti komunistům.

V podstatě tedy šlo /ne místně, ale na celém tehdejším boskovickém okrese/ o dohody tří stran proti komunistům v různých variantách, podobách a formách. Na předvolebních schůzích proti nám jako oponenti skoro vůbec nevystupovali funkcionáři lidovců, kteří měli vlastní způsob agitace, ale nejčastěji sociální demokraté a vysokoškoláci organizovaní ve straně českých socialistů.

Při tomto rozložení sil, při velkém vlivu římsko katolické církve a pro poměrně velký počet malých soukromých obchodníků a řemeslníků jsme odhadovali volební výsledky velmi střízlivě. Na základě osobních návštěv jsme provedli rozbor, jak která rodina bude volit.

V Letovicích získala strana přes 30 % hlasů a stala se tak stranou nejsilnější. Byla nejsilnější v celém okrese, protože zejména na průmyslovém Blanensku byl počet hlasů pro KSČ vysoko nad průměrem celého okresu.

Prvenství strany na okrese i v jednotlivých místech bylo podle mého názoru velkým politickým úspěchem. Kromě jiného toto prvenství znamenalo, že předsedou okresního národního výboru a Městského národního výboru v Letovicích /zde se předsedou znovu stal učitel František Kalina zejména zásluhou svých organizátorských schopností a vrozeným uměním jednat

s lidmi a získávat je pro aktivní činnost/ se stali komunisté. Komunisté stáli v čele řady zejména větších obcí v okrese. Současně však výsledky voleb ukázaly, že některé stranické organizace žijí izolovaně, že málo ovlivňují myšlení lidí a že nedokázaly správně diferencovat zejména mezi rolnictvem.

Miloš Červinka : Esesák Kuka a jeho komando

Můj bratr Vojtěch, podplukovník, byl velitelem veterinární služby východoslovenské divize, jednatelem východoslovenské sokolské župy, členem výboru Československé obce sokolské a náměstkem předsedy Svazu důstojníků Slavíka. Po vyhlášení Slovenského štátu se ze Slovenska přestěhoval do Letovic a generál Eliáš ho pověřil vedením uprchlické komise, ve které působil až do zatčení gestapem 8.10.1941 za protisokolské akce. Z Letovic se přestěhoval do Prahy, ale každých čtvrnáct dní za mnou jezdil a informoval mě o situaci. V srpnu 1939 byla prozrazena protiokupantská Schmoranzova akce zpravodajských důstojníků. Některý z nich měl seznam a tak jejich zatčení bylo snadné. Mimo jiných byli zatčeni i Vojtovi přátelé, důstojníci Adam a Josef Vajs, major. Bratr mě požádal o peníze pro jejich postižené rodiny. K jejich podpoře jsem se svými přáteli dal asi 250 000 kurun, z toho továrník Ladislav Němeček přispěl 50 000. Bratr Vojtěch se účastnil ilegálního sokolského hnutí a byl členem ilegální organizace Sázavan. Po zatčení byl v této souvislosti dva měsíce vězněn v Terezíně a pak odtransportován do Osvětimi, kde 19.2.1943 zahynul. Podporoval jsem jeho rodinu a můj bratr Břetislav pokračoval v podpoře postižených ze Schmoranzovy aféry.

Při likvidaci naší armády v březnu 1939 se na mne obrátil major Miloň Micka, jehož rota pěšího pluku č. 13 byla po vyklizení pohraničí dislokovaná v Letovicích, jež byly pohraničním městem mezi druhou republikou a Sudetami, abych uschoval kulomet. V továrně to pro přístupnost všem všude nebylo možné a později jsem se dověděl, že byl ukryt v Třebětíně. Major Micka se pak z Letovic odstěhoval a později v roce 1943

byl zatčen a popraven, ale jeho bratr Přemysl, učitel z Třebětína, mně vykládal o své ilegální činnosti. Příliš nedbal zásad konspirace ilegální práce, protože v roce 1939 když jsem ho potkal na náměstí, mně ochotně o své činnosti vypravoval. Tehdy jsem mu řekl, že nemá smysl, abychom svoji činnost tak lehce sdělovali, protože někdo z nás neví, jak budeme silní, až nás sebere gestapo, a aby zachoval opatrnost, ale přesto dělal všechno, co může. Mnohokrát měl u sebe Františka Bednáře, pozdějšího konfidenta gestapa, a svěřil se mi, že v našem okolí jsou ukrývány osoby hledané gestapem. Z našich peněz podporoval občany v Třebětíně. V roce 1942 byl sám gestapem zatčen a umučen v Kounicových kolejích.

V září 1939 zatklo gestapo Ladislava Holka a mého švagra Františka Mrázka, učitele a náčelníka Sokola v Letovicích. Moje sestra mě požádala o intervenci u letovických Němců od Fabera, ale odmítl jsem. Holek a Mrázek byli vězněni v táboře ve Štěpánově u Olomouce, pak v Dachau a Buchenwaldu. Sestru Marii Mrázkovou a ženu později zatčeného P. Micky jsem zaměstnal v továrně a po celou dobu okupace je podporoval. Občas podporu dostala i paní Holková. Po švagrově propuštění v roce 1943, jehož dosáhla jeho žena, jsem ho nejprve zaměstnal ve své továrně, protože mu okresní hejtman zakázal v Letovicích učit, ale nakonec vyučoval v tovární škole firmy Mrázek.

Do továrny jsem v roce 1939 přijal Žida Pacovského, jednoho ze zakladatelů České obchodní jednoty, a snažil jsem se ho v ní udržet i přes zákazy až do jeho transportu do Terezína v roce 1943, kde zahynul. On, aby uchránil rodinu, byl rozvedený, a já jsem jeho ženu a děti podporoval měsíčně 3 000 Kč.

Na začátku okupace jsme do rodiny přijali Bedřicha Svobodu, který byl předtím trýzněn nacisty, odvlečen do Vídně a po propuštění se nemohl vrátit domů na jižní Moravu. Po celou dobu okupace jsem se staral o jeho existenční zabezpečení, aby se mohl po zavření vysokých škol věnovat soukromému studiu malířství, ke kterému se u něho projevovalo velké nadání. Bedřich, který u nás trávil valnou část roku, chodíval poslouchat rádio k Arnoštovi Krejčímu a později k Janu Bouškovi, poněvadž nám bylo po letovickém atentátu zabaveno. Později jsem si načerno opatřil jiné na Slovensku, kam jsem jezdil do továrny, a měl jsem ho až do konce války. Doma jsme měli mapu Evropy a Bedřich Svoboda po poslechu rozhlasových stanic na ní zaznamenával postup Rudé armády od Stalingradu. Ke konci okupace zhotovil první razítko ilegálního národního výboru.

V podpůrných akcích dalších rodin, jejichž příslušníci byli gestapem pronásledováni nebo zatčeni, byl mně prostředníkem ředitel školy Jan Bouška, který k tomuto účelu ode mě dostával z provize 10 000 korun měsíčně, což asi byla výše platu jednoho našeho dělníka. Mezi těmito pravidelně měsíčně podporovanými byla rodina školního inspektora Kopečka a učitela Kladiva z Boskovic, paní Řepková ze Svitávky, rodina Oldřicha Blažka z Rájce, Jan Plevač, bratr Toul a další. Jan Bouška se o ně mohl přihlásit kdykoliv a vždycky mu byly peníze vyplaceny i za mé nepřítomnosti mými úředníky. Podporovaní neměli vědět, od koho peníze jsou. Inspektor Kopeček se to po válce od ředitele Boušky dověděl a obnos 28 000 korun vrátil. Dal jsem ho na znovuvybudování koupaliště, které těsně před osvobozením vyhořelo. Jan Bouška mě později vyzýval na jeho jiné ilegální činnosti s Františkem Bednářem, o jehož útěku z transportu vězňů v roce 1943 mně vypravoval, ale od-

mítl jsem, protože činnost F. Bednáře, třebaže jsem se s ním nikdy nesetkal, se mně z doslechu nezdála bezpečná. Po Bouškově zatčení koncem roku 1944 jsem podpory posílal prostřednictvím inspektora Gerika z Boskovic a poslední měsíc okupace si pro ně chodil učitel Novotný.

I já jsem se cítil od počátku ohrožen, proto jsem s ministerstvem jednal o zřízení akciové společnosti, která byla z mé firmy Persia ustavena od 1. ledna 1940. Akcie byl anonymní papír s hlasovacím právem na valné hromadě a Němci mohli sice dosadit trenkändera, ale továrny se mohli zmocnit leda násilím. Podle zakládajícího protokolu jsem byl akcionářem s 52%, žena s 25%, bratr Břetislav s 21% a pár akcií jsme propůjčili. Tak jsem se stal vedoucím zaměstnancem firmy s platem 25 000 korun a polovinu gáže jsem rozdal na vzpomínané podpory. Od roku 1940 měla firma zakázkovou výrobu pro Slováky, kteří dodávali suroviny, a tak si udržela neválečnou výrobu až do konce okupace.

Po atentátu na letovickém koupališti v září 1941, kdy nastalo velké zatýkání, jsem přes upozornění od příbuzných zatčených přede mnou neuprchl, a tak jsem byl také zatčen a vězněn v Kounicových kolejích. Po týdnu jsem byl propuštěn díky švagrové, která podplatila vyšetřujícího gestapáka. O tom jsem při propuštění nevěděl a domníval jsem se, že půjdu do koncentráku a můj spoluvězeň mlynář František Pecl z Rozhraní zůstane v kolejích, proto jsem se s ním rozdělil o ušetřený chleba se vzájemným ujišťováním, že si musíme udržet duševní sílu a vydržet.

Byl jsem členem městské rady, ale po atentátu na koupališti a věznění rukojmí mě okresní úřad členství zbavil.

Když gestapo zatklo komunistu Novotného ze Zábludova, který pořádal sbírky pro zatčené komunisty, zaměstnal jsem

jeho čtyři dcery. Byl vězněn s ředitelem Biochemy v Brně Kaprálem, který také na podporu přispěl. Domluvili se, že ředitel Novotnému peníze dal, když telefonoval, a protože se v té době přispívalo na mnoho věcí, nevěděl, že jsou určeny pro rodiny zatčených nebo popravených. Novotný u soudu výpověď Kaprála potvrdil. Proto byl Kaprál propuštěn a přijel za mnou, že Novotnému slíbil, že se postará o jeho rodinu, ale já jsem je už zaměstnával. Novotnému byl rozsudek změněn na doživotní žalář, protože byl ze strany vyloučen, samozřejmě formálně, aby byl zachráněn, a po osvobození se vrátil.

Při odčerpávání pracovních sil úřadem práce jsme prostřednictvím úředníka okresního úřadu Becka zachraňovali za 1 000 korun na hlavu naše zaměstnance od totálního nasazení podplácením úředníků pracovního úřadu.

Až do zatčení mého dalšího švagra Ludvíka Jaroše ze Zboňku v roce 1943 jsem se s gestapem setkal jen jako vězeň. Ludvík byl nejmladším členem naší rodiny a všichni na něm lpěli a měli snahu mu nějak pomoci. Účetní firmy rady Červeného v Brně /měl zastoupení aut/, Heisler z Charvátské Nové Vsi, mně zprostředkoval návštěvu švagra v Kounicových kolejích. Komisař gestapa Emil Seitz, který návštěvu povoloval, mně řekl, že Ludvíku Jarošovi dokázali, že v roce 1939 dal 1 200 korun do sbírky organizovanou sokoly na nákup kulometu. Bude souzen a bude-li osvobozen, půjde do koncentráku, protože gestapo nesoudí, gestapo trestá. Heislerovo zprostředkování mě stálo mnoho peněz, látek, cigaret, alkoholu a zlaté hodinky. Švagr byl po dvanácti měsících věznění souzen ve Vratislavi, kde nám Dr. Snítil najal advokáta. Ludvík byl osvobozen a pak se jednalo o to, aby nebyl odvlečen do koncentračního tábora. V tom mně pomohl člen brněnského gestapa

František Prudký, za kterým mě poslal mlynář Loubal a statkář Drápal. Švagr byl o vánocích 1944 propuštěn.

Věznění Ludvíka Jaroše a mého úsilí dostat jej na svobodu pak využíval gestapák Prudký, vystupující také jako Dr. Brázda. Několikrát přijel do továrny s nějakým radou brněnského gestapa a vynutil si na mně textilní zboží. Zásluhu na propuštění švagra si přivlastnil i gestapák Seitz a měl také celou řadu požadavků, které jsem musel splnit. Ještě po válce, když byl souzen, přišla za mnou jeho žena a chtěla po mně dobrozdání o jeho „lidskosti".

O návštěvách těchto gestapáků věděli naši vedoucí úředníci a nebyly neznámy mnoha jiným letovickým občanům. Zajímal se o ně i Jan Bouška, který jednou ke mně přišel a chtěl být informován o podrobnostech. Byl organizován Františkem Bednářem /tzv. Malým Frantou/, který mu vykládal, že po svém zatčení utekl z transportu a často se pak pohyboval na našem okrese. Bouška mu věřil a jednou po mně chtěl, abych dal látku na šaty pro muže, který přijel autem a měl si pro ni k němu přijít. Paní Bouškova sledovala, kam auto odjíždělo, a zjistila, že zastavilo u učňovské školy, kde byl ubytován sicherheitsdienst. Protože jsem látku nedal, onen muž prý řekl, že to bude Bouška stát život. Skutečně za několik dnů byl zatčen. Protože se mi Jan Bouška na návštěvě u mne před jeho zatčením svěřil, že se po něm gestapo poptávalo, projevil obavu ze zatčení a chtěl pomoci, opět jsem požádal Heislera, aby mi zprostředkoval rozhovor se Seitzem a úplatami jsem dosáhl toho, že Jan Bouška nebyl trýzněn. V té době jsem byl sám pln obav, protože přes Bouška jsem podporoval několik rodin po popravených.

V lednu nebo v únoru přišel za mnou i učitel Vladivoj Chmela, jenž s Janem Bouškou spolupracoval, a také měl obavu

ze zatčení a podléhal duševní depresi. Odjel jsem do Brna na Kozí ulici, kde bydlel gestapák Prudký s jednou herečkou. Chmelovi jsem pomohl a opět mě to stálo peníze. Všechny tyto akce byly i pro mne spojeny s velkým nebezpečím.

Jednou při večerním poslechu Filetky, kterou jsem si dovezl ze Slovenska a na kterou bylo možno dobře chytal Londýn, jsem po zprávách vyslechl varování, že Malý Franta, jinak František Bednář, učitel z Opavska, je vlastizrádce. Tak jsem se dozvěděl, že Bednář je konfidentem gestapa.

Vlnařská konvence vedená Němcem Dr. Krausem nám dala v roce 1945 příkaz, že musíme ze zaměstnanců dát deset lidí k dispozici na kopání zákopů. Poněvadž jsme měli v té době značný export na Slovensko, snažil jsem se tuto záležitost oddálit. Kraus mně řekl, že mám lidi do třiceti dnů vrátí. Nebyl to příjemný úkol vybírat, kdo má na zákopy jít a kdo ne. Jako prvního jsem určil svého syna Zdeňka a dal jsem mu pro všechny dostatečné prostředky a dostatek potravinových lístků. Každý ze zákopníků dostal obuv, přikrývku a od obce pracovní nářadí. Doprovodili jsme je k vlaku a chlapci odjeli. Okny z vlaku ven vyházeli nářadí a až na vyjímky nikdo z nich nepracoval. Po třiceti dnech museli místo nich jít další. Fronta se blížila k Brnu a na zákopy jezdili už jen někteří. Nálety byly hlášeny několikrát denně, a tak kopali mezi poplachy. Nakonec po jednom hlášení náletu se ukryli v přírodě a na určené stanoviště se pak už nevrátili.

Kolem 15. ledna 1945 po mém návratu ze služební cesty na Slovensko přišel k nám do továrny tajemník městského úřadu Albert Vedra a štábní strážmistr Jan Němeček. Říkali, že ve městě je německý policejní oddíl, který vyšetřuje útěky z totálního nasazení v Německu a o těchto lidech měl zato, že jsou zálohou partyzánů. V altánu v zámeckém parku za továrnou Faber

při sedmnáctistupňovém mrazu věznil velký počet lidí podezřelých z pomoci partyzánům. Neměli teplé oblečení a byli Němci honěni kolem altánu, aby nezmrzli.

Tajemník s četníkem mě požádali, jestli by nebylo možné uvolnit v naší továrně pro tyto vězněné nějakou místnost. Šlo o záležitost, kterou jsem nemohl přejít. Mohl jsem odmítnout protože jsme žádnou volnou místnost neměli, ale považoval jsem za lidskou povinnost vězněným pomoci.

Ještě tentýž den jsme vyklidili jedno skladiště v zadním traktu továrny, postavili do něho kamna, narychlo vyrobené palandy, zhotovili slamníky, sehnali přikrývky a čistou, větratelnou místnost vybavili stolem, židlemi a věšáky.

Pak se strážmistrem Němečkem přišel velitel německého oddílu hauptmann Kuka. Prohlédl si místnost a prohlásil, že vyhovuje. Dal nám příkaz, že vězni nesmějí používat tovární sociální zařízení, že nesmějí přijít do styku se zaměstnanci, musí být přísně dodržován vězeňský řád a musejí dostávat vězeňskou stravu. To jsem odmítl, protože závodní kuchyně by byla přetížena. Řekl jsem, že věznění dostanou stravu z kuchyně a za to budou pomáhat. Po zkušenostech se gestapem jsme Němce pozvali do společenské místnosti a po delším častování alkoholem jsme na něm vymohli pro vězně mnohá ulehčení. Měli být hlídáni esesáky, tak jako tomu bylo u firmy Faber, ale poukázal jsem na to, že věznice je uvnitř závodu, že by to nepůsobilo psychologicky dobře na naše zaměstnance, že nikdo od firmy neumí německy kromě JUDr. Stanislava Okoupalíka projednávajícím záležitost se mnou a tak jsme vymohli, aby vězně hlídali čeští četníci. Zemské četnické velitelství několikrát české strážné odvolalo, ale po naší rozmluvě s Kukou, který na velitelství do Brna telefonoval, byli přece jen ponecháni.

Když k nám byli vězni přivedeni, byli mezi nimi i ženy.

To jsme nepředpokládali a s potížemi jsme uvolnili ještě další místnost, protože museli být rozděleni. Ve snaze zkrátit vězňům dlouhé chvíle jsme vymohli, že bylo ženám povoleno pomáhat v kuchyni a mužům na dvoře. Práce sloužila k tomu, aby jim byl umožněn pohyb a styk s rodinnými příslušníky. Stráži velel četnický strážmistr Jan Němeček, který se svými kolegy nám umožňoval podporu vězňů. Díky benevolenci četníků se tak vězňům mnohdy dostalo důležitých zpráv zvenčí.

Vedením evidence, zejména pokud šlo o stravovací lístky, byl městským úřadem pověřen Jan Štifter. Tak bylo možné získávat přesnou evidenci ~~o~~ přibylých a poněvadž po jejich domovských obcích byl požadován doklad o potravinových lístcích, obec hned se dověděla, kde se zatčený nachází. Jan Štifter s naší pomocí umožňoval styk vězňů s jejich rodinami a některým příbuzným radil, co a jak zařídit. Vězni, pokud měli návštěvu, vezli do kotelny koks a tam mohli s rodinnými příslušníky hovořit. Jan Štifter vedl evidenci i o vězních u firmy Faber.

V závodní kuchyni jsme poslouchali cizí rozhlas. Byl při tom i jeden z vězňů, mlynář z Ubušínka, který nám v závodní jídelně topil. U vězněných jsme požívali důvěry a oni se nám svěřovali i o své podpoře partyzánům, pro kterou byli zatčeni. Jejich týdenní příděly sotva stačily na jeden den, zbytek jsme obstarávali sami z našich prostředků. Na žádost města, které mělo nést nepatrné úřední příděly /hodnota jídla obnášela tři koruny denně na osobu/, nechtěly některé obce našemu městu nic uhradit.

Při jednotlivých inspekcích byl Kuka při příchodu do továrny zabaven a vězňům dáno avizo. Jednou se však stalo, že Kukův zástupce prošel nepozorovaně neuzavřenou branou a zastihl vězně při družné zábavě s četníkem. Němec zuřil, ale věc

jsme s Kukou zase urovnali alkoholem. Snažili jsme se, jak jsme jen mohli, abychom vězňům ulehčili. Někteří byli od nás propuštěni, někteří muži i ženy odvezeni do Brna.

Po tolika letech si už pamatuji jen pár jmen vězňů. Mezi prvními byl František Karšner z Boskovic, paní Čechová z Nýrova, pan Břenek ze Sasiny a Ladislav Šťastný z Víru.

Vězni se domluvili na útěku, ale potom od toho ustoupili z obavy, abych nebyl připraven o život. To jsem se dověděl dodatečně.

Když byl v únoru pro pomoc partyzánům zatčen lékař z Černé Hory Josef Moravec a vězněn u Fabera, přijel můj přítel E. Baráček z Černé Hory, abychom pro doktora Moravce něco udělali. Po jedné inspekční návštěvě přišel večer Kuka se svou společností a nám se podařilo, že vzal lék pro dr. Moravce, ale nepodařilo se nám zajistit jeho převedení do věznice v naší továrně. Později jsme se dozvěděli, že byl převezen do Kounicových kolejí. Při rozhovoru se Kuka prozradil, že konají výpravy nepravých partyzánů. Zprávu jsme nechali rozšířit po okolí a nabádali jsme známé k opatrnosti.

Když se začátkem dubna přestěhovalo protipartyzánské komando do hotelu na koupališti, odvedlo tam s sebou vězně z továrny Faber i od nás a dál je drželo ve sklepení. I pak jsme se snažili o ně starat a tvrdili jsme, že ještě pro ně máme nějaké příděly, ale po pár dnech nám Němci pomoc zakázali.

V dubnu, když se začala fronta přibližovat k Brnu, nacisté z tohoto města utíkali a také odváželi na západ vězně. Asi 17. dubna odpoledne zatelefonovali zaměstnanci železniční stanice Skalice nad Svitavou na letovickou četnickou stanici, že Letovicemi projede vlak s vězni z Kounicových kolejí a že se musí zařídit, aby se ve stanici zdržel co nejdéle. Velitel četníků Jaroslav Hrušák mě telefonicky žádal, jestli

bych se toho neujal. Odjel jsem na nádraží se švagrem Františkem Mrázkem, Janem Štifterem a Dr. Otoupalíkem, který uměl německy. Kolem páté odpoledne přijely vlaky dva. V jednom byli vězni z kolejí a ve druhém Němky s děcky evakuované z Brna. Přednosta stanice Glivický nechal vlaky stát a tvrdil, že trať je ucpaná a informoval další stanice. Zatím jsem požádal vedoucího nádražní pokladny, bývalého sokola Jindřicha Tomana, aby velitele vězeňského transportu přivedl do kanceláře. Pak jsme otevřeli láhev koňaku a pomocí něho jsme ho dostali do stavu, ve kterém nám po několika hodinách dovolil otevřít vězeňské vagóny až na dva, abychom vězňům mohli dát jídlo. Obstarali jsme desítky bochníků chleba a cigarety a všechno jsme jim rozdali. V transportu byl také ředitel letovické měšťansky Jan Bouška. Zavolali jsme MUDr. Augustina Toula a dosáhli jsme na veliteli transportu i toho, že lékař mohl Jana Boušku prohlédnout, a tak se mohl Bouška setkat se svou ženou. Vlaky byly zadrženy přes noc a k ránu jsme znovu chtěli podat vězňům jídlo, protože neměli vůbec žádné s sebou. Z naší závodní kuchyně jsme jim dovezli teplé. Než nám byly vagóny znovu otevřeny, museli jsme z příkazu velitele transportu a podle požadavku okresního hejtmana a ředitele Faberovy továrny Šturma dát jídlo i Němkám s děcky. Dění na nádraží se rozneslo po širokém okolí a během dopoledne přicházeli lidé s balíčky s potravinami pro své vězněné příbuzné, které se mnohdy nedaly doručit a byly rozděleny mezi ostatní vězně. Stále nám bylo odmítáno otevření posledních dvou vagónů, ve kterých, jak jsme zjistili, byli Rusové. Za nový alkohol a cigarety veliteli transportu stráže na poslední chvíli otevřeli i tyto. Ještě jsme sehnali chleba, který jsme s nedoručitelnými balíčky a vodou dali ruským vězňům. Vlak stál ve stanici čtyřiadvacet hodin a když se už nedal déle zdržovat, odjel.

Zřejmě toto zdržení sehrálo svoji roli, protože transport zůstal na našem území a vězni se vrátili domů.

V okolí Vítějevsi se pohybovali partyzáni. Vítějevský lékař Lopour nás požádal, abychom mu dali obvazové tkaniny na ošetření raněných. Rádi jsme mu mnoho potřebného obvazového materiálu poskytli. K tomu účelu se dobře hodily řídké záclony, které jsme vyráběli.

Fronta se nezadržitelně přiblížila, a protože bylo přerušeno spojení a nebyl elektrický proud, poslouchali jsme hromadně zprávy na moje akumulátorové radio ze Slovenska. Na základě těchto zpráv o postupu Rudé armády jsem se 7. května rozhodl, že požádám Kuku o vydání vězňů. Než jsem se vypravil se štábním ~~rotmistrem~~ strážmistrem Janem Němečkem, který mně měl dělat tlumočníka /protože jsem se špatně v němčině vyjadřoval, vedl jsem veškerá jednání s Kukou přes Dr. Otoupalíka nebo strážmistra Němečka/, na koupaliště, řekl jsem dr. Otoupalíkovi, Rakušanovi a devatenáctiletému synovi Zdeňkovi, že kdybych se za dvě hodiny nevrátil, aby si pro mne přišli. Bylo nutné počítat se všemi eventualitami. Vzal jsem s sebou alkohol, protože bez něho se s Kukou jednat nedalo. Vyjednávání bylo komplikované a trvalo dlouho. Ve stanovený čas jsem se nevrátil, proto dr. Otoupalík se synem přišel za mnou a po několika hodinách se nám podařilo dosáhnout toho, že vězni nám měli být vydáni, ale že musím jet s Kukou na náměstí, kde učiní projev. Odmítl jsem a řekl jsem, že nikomu nevěřím a že počkám na koupališti na propuštění vězňů. Opilý Kuka odjel na náměstí s JUDr. Otoupalíkem a po návratu vězně propustil. Řekl jsem mu, že válka je u konce a že vyvěsíme prapory čtyř mocností a československé vlajky. Kuka svolil a po mně žádal záruku za klid a pořádek. Stále jen pil a Zdeňkovi se podařilo vzít u něho pistoli, kterou si odnesl domů. Odvedl jsem vězně do

továrny; blízcí se hned vydali na cestu domů, ostatní u nás přespali do dalšího dne. Kuka se svými esesáky v noci opustil Letovice a zanechali na koupališti svého pobíhajícího bílého psa a nákladní auto s nastraženou minou. Ráno do něho vstoupil číšník Zvěřina a obuvník Střecha a nastalý výbuch je zabil a koupaliště vyhořelo.

Čtrnáct dní před koncem okupace Bedřich Svoboda, Vlastimil Kříž, Zdeněk Červinka, Jiří Kolář a Josef Daněk pomalovali silnici, továrnu Biolu a nádraží hesly s velkými písmeny Hitler kaput. Tehdy jsem o tom nevěděl. Bylo to riskantní , protože ve městě bylo mnoho německých vojáků.

V březnu, už dva měsíce před koncem okupace, jsme šili prapory a obarvili jsme látku utkanou u nás na barvu khaki. V Boskovicích u firmy Dolejší jsme z ní nechali ušít uniformy, jež jsme v květnových dnech předali československé armádě, a za které se nám později od ní dostalo poděkování. Chodili v nich stráže revolučního národního výboru a jeho bezpečnostní referent František Kalina, který byl záložním důstojníkem.

V dubnu byl podle Košického vládního programu utvořen revoluční národní výbor, jehož členem jsem se stal začátkem května. Bedřich Svoboda pro něho z gumy vyřezal kulaté razítko. První zasedání revolučního národního výboru v osvobozené vlasti se konalo v naší závodní jídelně a veškeré písemnosti výboru od té doby vyřizovala naše úřednice Likařová. Každý počin byl řádně zachycen.

Po příchodu Rudé armády ji celý revoluční národní výbor uvítal na náměstí. Jednotka Rudé armády vypálila po projevech salvu z kulometů. Revoluční národní výbor organizoval sběr koní, kteří volně pobíhali. Tím byl pověřen Antonín Havránek a Štulpa. Veterinář Nečas měl na starosti zdravotní stav koní, kterých se pochytalo kolem 800. Koně se zahnali do Třebětína,

a poněvadž jsme nebyli schopni je živit, byli přiděleni zemědělcům, kteří o ně ve válce přišli. Všechny údaje o rozdělení koní, postrojů a vozů byly řádně zapisovány.

Brno v té době bylo velmi špatně zásobováno, a proto se poraněná zvířata tam vozila na porážku. Velkostatek měl přebytek brambor, proto jsme je také posílali do Brna. Byly odváženy auty, na kterých byly nápisy Letovice zásobují Brno. Později byla ustanovena odborná komise, která rozhodla, komu budou zdraví koně přidělení zemědělcům ponecháni a komu odebrány.

Další akcí bylo podchycení motorových vozidel. Německá armáda neměla při ústupu dostatek pohonných látek, a proto nechávala vozidla volně v prostoru Letovic a okolí. Této akce se ujal Miroslav Chábek a Eduard Novotný. Auta schopná jízdy byla poslána do Brna a poškozená ihned opravována. Těžké vozy byly soustředěny v Biole. Opravených vozidel se odeslalo 90. Jedno velké auto se dovezlo k firmě Krček do Králova Pole a předělalo se na velmi výkonnou hasičskou stříkačku. Za auta dostal revoluční národní výbor od zemského vojenského velitelství poděkování za spolupráci. ~~Mim~~

Mimo vozidel jsme obhospodařovali technický benzín uskladněný v Biole. Na tento benzín se dalo jezdit a byl vydáván na základě potvrzení revolučního národního výboru, který až na malé změny zůstal stejný až do nových voleb. Benzín byl také přidělován plukovníku Tůmovi a kapitánu Kalivodovi. Oba byli zainteresováni v revolučním národním výboru, stále byli na cestách, ale nikoho o své činnosti neinformovali. Revoluční národní výbor jim tedy odmítl benzín vydávat a dopisem s nimi přerušil jakýkoliv styk, protože navíc bylo důvodné podezření, že zapřičinili popravu zajištěných Němců v měšťanské škole. Popravy provedl kapitán Juraj, velitel partyzánského

oddílu se svými pobočníky. Tímto svévolným počínáním byla celá veřejnost značně pobouřena a revoluční národní výbor na veřejném shromáždění takové jednání tvrdě odsoudil. K popravám došlo 12. května odpoledne. Ten den ráno mě navštívil kapitán Juraj a informoval se na poměry v Letovicích. Řekl jsem mu, že ve městě je naprostý klid, že jsou podle Košického vládního programu zajištěni všichni kolaborující Němci a fašisté, že máme naše stráže a všude vládne pořádek. Kapitán Juraj se svými pobočníky odešel a já jsem šel s dalšími členy revolučního národního výboru na nádraží vítat projíždějícího presidenta Beneše, kde měl jeho vlak zastavit. Po uvítání presidenta jsem se po obědě vypravil na národní výbor. Po příchodu na náměstí jsem zjistil, že Juraj zorganizoval věšení zajištěných Němců na mostě přes řeku. S Janem Bouškou jsem ho šel hledat. Potkali jsme ho na chodbě ~~Měš~~ Měšťanské školy, jak právě vyvádí na popravu tajemníka bývalého městského úřadu Alberta Vedru. Stranou jsme Jurajovi řekli, že ve městě máme určitý právní řád, že všichni vězni budou souzeni a pokud budou shledáni vinnými, budou řádně potrestáni.

Vedoucím vyšetřující komise národního výboru byl Dr. Průša a jedním z přísedících Plíšek. Na národním výboře byla skříňka, do které bylo možné vhodit anonymní stížnosti a tak je vidět, že v Letovicích nebylo nic opomenuto a že jsme si počínali jako málokterý národní výbor. Dokonce jsme byli požádáni činiteli ze Svitav, abychom jim pomohli u nich udržovat pořádek, proto jsme tam vypravili skupinu uniformovaných strážní našeho národního výboru vyzbrojenou samopaly s tímto posláním, ale nakonec jsme zjistili, že si nepočínali nejlépe.

Od firmy, kde dosud zasedal revoluční národní výbor, jsme jej přestěhovali do ~~ocené~~ obecné školy a naše firma si vzala na

starost jeho zařízení.

Marie Soukupová : Jak jsme bojovali

Po nástupu fašismu v Itálii, Španělsku a Německu a při postoji západních velmocí k těmto politickým změnám, učila KSČ své členy, jak ilegálně pracovat v případě rozpuštění strany. Přední funkcionáři byli zvlášť pečlivě připravováni na intelektuální vedení členstva pro takové období. Linie práce byla vytyčena na těsnou spolupráci se všemi vlasteneckými silami v rámci konspirativních zásad k uhájení demokratických vymožeností a bezpečnosti státních hranic. Z Letovic byl takto ve stranické škole ústředí připravován můj bratr Arnošt Krejčí, typograf.

Po rozpuštění KSČ zahájil činnost ilegální okresní výbor strany za vedení Josefa Čejky, textilního dělníka ve Svitávce. Členem tohoto výboru byl i Arnošt Krejčí. Poněvadž byl členem komunistické rodiny příliš známé zrádcům, bylo třeba zvláštní opatrnosti ve styku s ostatními lidmi v zájmu bezpečnosti před perzekucí gestapa. Pro spolupráci vyhledal řadu spolehlivých soudruhů z Letovic a okolí jako spojky pro styk s dělnickými masami a zapojil do činnosti rovněž členy své rodiny, s nimiž společně bydlel: otce Albína Krejčího, dlouholetého stranického funkcionáře a zástupce strany v městském zastupitelstvu, matku Annu, bratra Albína - typografa, důchodce a sestru Marii, tedy mne, úřednici Okresní nemocenské pojišťovny. Takto připraveni jsme započali činnost.

Po odtržení pohraničních oblastí republiky byla s pomocí obou bratrů Krejčí v tajné tiskárně poblíž Brna tisknuta Rovnost a příležitostné letáky k nejnovějším událostem doma i v zahraničí. Jakmile byla strana prostřednictvím krajského výboru schopna dodat ilegální ústřední tisk, Rudé právo, by-

la tiskárna likvidována. Pro případ další potřeby bylo zařízení z nebezpečného místa odvezeno a uloženo u tety Kristiny Volaufové v kotelně domu židovského obchodníka Schmieda v Brně na Masarykově uliči č. 20, kde obstarávala správu domu.

Prvními zbraněmi proti skleslosti národa k posílení víry v pomoc Sovětského svazu a k posílení vůle k aktivnímu odporu podle pokynů strany prostřednictvím spojek se staly dodané tiskoviny a šíření ústních informací z poslechu moskevského i londýnského vysílání. Zásada konspirace dovolovala znalost nejvýše tří spolupracovníků. Zvlášť spolehlivé spojky navazovaly spojení i s více osobami.

Dostala jsem úkol vybudovat spojení s úředníky ve svém zaměstnání, kteří byli převážně příslušníky sociální demokracie. Do zpravodajské činnosti jsem zapojila Františka Zejdu, Jaroslava Skoupého, Bohuslava Oujezského a společně jsme čelili vlivu poraženeckého postoje ředitele ústavu Zlámala, dosazeného okupantským ústředním vedením z poněmčelého Jihlavska. Dál jsem navázala spojení s dělníkem na dálnici u Bačova Aloisem Kubínem mladším z Boskovic, známým činností v tělovýchově a mezi komunistickou mládeží, který se pokoušel o navázání spojení s odbojem strany, a se starostou Zbonku Teodorem Hejlem. T. Hejl byl známý pokrokovým a socialistickým smýšlením a stýkal se s levicovou inteligencí, zvlášť s básníkem Františkem Halasem z Prahy.

V zaměstnání jsem dosáhla funkce revizní úřednice a tím i určitých možností pohybu po celém území nově upraveného okresu Boskovice s působností Okresní nemocenské pojišťovny na Boskovicku, Letovicku, Kunštátsku, Jevíčsku a Bystersku. Toho jsem mohla využívat k osobnímu styku a příležitostnému rozšíření letáků na venkově, kde bylo zvlášť třeba dobré informovanosti poctivých drobných činovníků v obcích a funk-

cionářů Sokola, Orla a hasičstva. Touto činností byl účinně živen odpor k okupantům.

V polovině září 1939 krátce pozatčení politických rukojmí na okrese jsem byla na základě anonymního udání gestapu překvapena provedením osobní prohlídky v úřadě a domovní prohlídky třemi členy prostějovského gestapa. Při osobní prohlídce našli jeden výtisk informačního letáku o stanovisku Sovětského svazu k událostem v ČSR, který si u mě měla vyzvednout na cestě ze zaměstnání matka Aloise Kubína. Na otázku, odkud leták mám, jsem odpověděla, že občas podobné letáky dostávám poštou v jednom výtisku od neznámého odesílatele jako tiskopis. Po přečtení doma je v zájmu vlastní bezpečnosti spálím. Byla jsem zatčena a odvezena do Letovic, kde gestapo vykonalo prohlídku bytu u bratra Arnošta, ale bez výsledku. Týden jsem byla vězněna v okresní věznici v Prostějově, třikrát mě gestapáci vyslýchali a po setrvání na původní výpovědi mě podmíněně propustili z ochranné vazby s pohrůžkou, že stále budu v místě pod dozorem četníků. Prohlídky v úřadě a v bytě byly do dubna 1941 čtyřikrát opakovány, než si samo gestapo zjistilo anonymního udavače. Byl jím můj bývalý manžel z Hradce Králové. Potrestalo ho vězením za udavačství z nízkých a nečestných pohnutek a z činů mně nedokázaných. Přesto však jsem byla v zájmu bezpečnosti spojení na příkaz okresního výboru KSČ nucena přerušit činnost.

14. listopadu 1940 gestapo pozatýkalo komunisty Josefa Čejku, dělníka a studenta práv Josefa Daneše ze Svitávky, z Letovic Arnošta a Albína Krejčí, z Boskovic dělníka Františka Semeráda, dělníka Josefa Andrlíka a živnostníka Aloise Kavana. Všichni byli usvědčeni z činnosti proti okupantům konfidentem Krejčířem, který získal důvěru Josefa Čejky a byl seznámen se spojením se zatčenými soudruhy. Albín Krejčí byl

při vyšetřování zraněn na hlavě a smrtelně nemocného ho gestapáci propustili z nemocnice v Brně domů. Zemřel počátkem dubna 1941. Následkem této události zemřel koncem dubna na srdeční mrtvici i otec Albín Krejčí.

Zatčení, odsouzení a smrt členů odbojové skupiny J. Čejky nedalo poklesnout bojové náladě komunistů a s nimi spojených vlastenců. To se výrazně projevilo o pohřbech obou Albínů Krejčí a později o pohřbu Josefa Čejky, který zemřel za pobytu v káznici na následky týrání při výsleších na gestapu v Brně. Pohřby v Letovicích i ve Svitávce se staly skutečnou manifestací solidarity s padlými komunisty. Organizovali je komunisté a velká účast veřejnosti svědčila o odvaze lidu pokračovat v boji. V Letovicích oba pohřby řídil dělník firmy Faber Ladislav Bezděk. Dělníci darovali květiny, byli obstarání řečníci. Zvlášť statečně si počínali dělníci z největších továren Faber a Letokamna, kde jim byly odmítnuty propustky z pracovní směny na pohřeb Albína Krejčího staršího, proto si čas nadpracovali, a pak hromadně opustili pracoviště. Tak ~~se~~šli stíhání za sabotáž. Dělníci nesli rakve městem až k sokolskému cvičisti a po proslovech nad rakvemi se zaťatými pěstmi komunisté Jindra Franc a další přísahali věrnost ideálům, za něž utýraní padli.

Po pohřbech se u mě hlásili zejména mladí soudruzi do ilegální práce. Byli vybráni pouze nejzkušenější: Bohumila Štěpánková z Lazinova, mistrová od Fabera, dělník Ladislav Bezděk jako její zástupce a František Burýšek pro spojení s mladšími soudruhy známými z činnosti Jednotné proletářské tělovýchovy. Tak započala činnost mé skupiny.

V Zábludově u Letovic gestapo zatklo Stanislava Novotného, skladníka Letokamen, pro velezradu. Byl odsouzen k trestu smrti. Na obnovu soudního řízení prostřednictvím jeho obhájce byla sebrána potřebná částka 20 000 korun a matka Anna Krej-

čí ji odevzdala manželce S. Novotného. Trest smrti mu byl změněn na dlouholetý pobyt v káznici. Největší částku opatřil Josef Zejda, kunštátský učitel, od tamějších vlastenců, zejména pak od básníka Františka Halasa a jeho švagra Ing. Krále z Brna.

Po popravě učitele Oldřicha Blažka z Rájce nad Svitavou bylo také jeho rodině péčí mé skupiny poskytnuto palivo, peníze ze sbírek a knižní dary od básníka Halasa k vánocům 1942. Další peněžní podporu vdova po O. Blažkovi si nevzala s tím, že se o ní stará učitelská organizace.

Přetržka v dodávání tisku následkem přerušení spojení s krajským výborem KSČ byla vyplněna opatřováním materiálů z pramenu, který měl Teodor Hejl od básníka Halasa a jeho druhů. Materiál bylo možné opatřit jen v jednom výtisku, proto jsem ho rozmnožovala průklepy na psacím stroji v úřadovnách Okresní nemocenské pojišťovny v Boskovicích. Zhotovovala jsem je pouze v noci za pomoci Aloise Kubína. S mými a Kubínovými spojkami jsme po venkově organizovali permanentní sbírky a zakupovali jsme potraviny od spolehlivých vlastenců. Mouku nám dodával zejména mlynář Jaroš ze Svitávky a ovoce Vincenc Čejka ze Svitávky. Za pomoci českých podnikatelů se podařilo zaměstnat ženy zatčených soudruhů, a tak krýt podporování a omezit jeho výši ze sbírek, neboť odboj vyžadoval rozšíření činnosti a to vyžadovalo finanční zabezpečení.

Dělníku Františkovi Kašpárkovi, soudruhovi a osvědčené spojce Kubína, pracujícímu v brněnské Zbrojovce a bydlícímu v Boskovicích, se v Brně podařilo navázat spojení s odbojovou skupinou KSČ, které instruktorem v krajském měřítku byl poslanec Antonín Štourač z Pivonic u Nedvědic pod Pernštejnem. Také dostal za úkol spojit se s profesorem Ludvíkem Vojtěchem z Boskovic. Po marných pokusech o setkání jsem provedla úkol

já za doprovodu manželky Teodora Hejla. L. Vojtěch účast na spolupráci odmítl a jako důvod uváděl politický dozor četníky nad ním po propuštění z vazby v roce 1940 a vlastní spojení s členem ÚV KSČ Wolfem.

Spolupracovníci A. Kubína dodávali skupině informace o tvořícím se ozbrojeném boji partyzánů u Valchova na Boskovicku a u Drválovic na Letovicku. Pro ně se žádali materiální pomoc a tiskoviny. Výtisků Rudého práva byl nedostatek, a proto partyzáni z Valchova ve spojení s Kubínem krádeží na Okresním úřadě práce v Boskovicích opatřili psací stroj a dali mně ho k zhotovení blan pro cyklostylování, které bylo zajištěno v pekárně Josefa Rosůlka v Boskovicích.

Po přerušení tiskového spojení na Františka Kašpárka ve Zbrojovce docházely ke Kubínovi nové spojky z Brna. Bylo nutné pokračovat v činnosti a tato forma spojením nám zajišťovala jeho stálost. Soudruzi přenocovali v lázních ONP, kde jsem měla uskladněné bytové zařízení po vypuzení z bytu ONP ředitelem Zlámalem.

Při získávání potravin pro partyzány u Valchova se vyskytla potřeba krýt skrývající se tam osoby falešnými doklady. Ve spojení s úředníkem Bohuslavem Oujezským jsme kradli z oddělení pracovních knížek, vedeným Čeňkem Rýznarem, přísně evidované čisté knížky a opatřovali je patřičnými razítky. Razítka jsme tajně brali v noci ze zamčeného stolu úředníka Ferdinanda Brabce. Knížky jsme posílali určenému spolupracovníkovi Kubína a teprve pak byly vyplněny určitým jménem a daty podle potřeby.

Hledané osoby jsme převáděli k partyzánům u Valchova a Drválovic jednotlivě a řetězově. Proto jsme čtyři osoby přechovávali také v lázních ONP v Boskovicích. Výživu partyzánů v bunkru u Valchova pomáhal zajišťovat A. Kubín se

spojkami tak, že organizovali krádeže potravin u rolníků a kolaborantů v Boskovicích. Na podpůrné finanční akce a nákupy potravin dávaly spojky B. Štěpánková a F. Burýšek z Letovic výtěžek sbírek. Námi dané tiskoviny kolportovali bez závad. Hlásili hnutí partyzánů u Nýrova na Kunštátsku. S nimi jsme kvůli naší konspiraci spojení nenavázali.

Po přerušení kurýrní tiskové služby začátkem roku 1943 navázal další styk s F. Kašpárkem a A. Kubínem konfident gestapa. Vylákal od nich jména některých spojek a následovalo zatčení Kašpárka a Kubína. V té době jsme vyhledávali spolehlivé lidi pro ustavení revolučních národních výborů v některých místech okresu a prověřující materiál byl soustředěn u mne, aby mohl být ustaven řídící Revoluční okresní národní výbor v Boskovicích. Tyto poslední pokyny před zatčením obou soudruhů už nemohly být realizované s ohledem na nebezpečí prozrazení. Materiály byly zničeny a psací stroj ukryt T. Hejlem v Jarošově mlýně ve Zboňku. Očekávalo se moje zatčení. Zatím však Kubín odolával týrání gestapa a neprozrazoval spolupracovníky. Byl však zatčen T. Hejl pro činnost v jiné ilegální skupině a profesor Vojtěch s obuvníkem Štercem za činnost ve spojení s Wolfem v Praze. Hejlova manželka spolu s nájemníkem bytu Randulou vyzvedla psací stroj ze mlýna, protože ho gestapo v ONP hledalo, a zakopala ho na zahradě u Hejlů.

Činnost skupiny byla ochromena. Pracovalo se jen osobně se spojkami podle pokynů moskevského rozhlasu k provádění sabotáží v továrnách a úřadech až do doby, kdy mučení Kubína ho přinutilo k vyzrazení některých spolupracovníků a mezi nimi i B. Štěpánkové a mne. Já jsem byla zatčena 23. listopadu 1943, B . Štěpánková v prosinci téhož roku. Obě jsme činnost popřely a styky svedly na přátelství rodin. Své spolu-

pracovníky jsme neprozradili. Přesto však byla B. Štěpánková jako podezřelá poslána do koncentračního tábora Rawensbrück. Zásluhou strážce, který mě před soudním projednáním ve Vratislavi umožnil rozmluvu s A. Kubínem a zásluhou překladatele u samotného „lidového" soudu, jenž úmyslně falešně překládal výpovědi Kubína podle mých výpovědí, jsem nebyla odsouzena k smrti. Místo z velezrady mě nacisté obvinili z pomoci k velezradě a odsoudili ke třem letům káznice se započtením vazby do dne odsouzení v červnu 1944. Trest jsem odpykávala v káznicích Aichach a Bernau v Horním Bavorsku, odkud jsem se po repatriaci vězňů vrátila 3. června 1945 péčí repatriačního úřadu v Praze.

Ve Vratislavi jsem se dovídala o nových zatčených na Boskovicku a Letovicku, hlavně v souvislosti s podporou partyzánského hnutí, a o popravách k trestu smrti odsouzených soudruhů A. Kubína a F. Kašpárka. Od obhájce u soudu jsem se dověděla, že bratr Arnošt Krejčí byl po uplynutí trestu tří let káznice poslán do koncentračního tábora Mauthausen. Odtud se vrátil po osvobození tábora v květnu 1945.

Působnost komunistického odboje na Letovicku započatá A. Krejčím byla rozbita mým zatčením. Činnost však pokračovala v nových rozšířených formách na mnoha úsecích a vyústila v budování lidové fronty odporu proti okupantům, zrádcům a kolaborantům. Vítězící Rudá armáda splňovala naděje na osbobození vlasti a ani řádící jagdkomando v Letovicích nezastrašilo vlastence společně s komunisty pracovat ke zlomení moci nacismu.

Na památku mi zůstal moták psaný na tkanici v látce prošlý z vězení gestapa. Zašila jsem ho do sukně pro matku, abych ji a paní Hejlovou informovala o příčinách zatčení a věcech známých gestapu, aby uklidnily spolupracovníky v Le-

tovicích a Boskovicíh, že jim nehrozí moje vyzrazení pro spolupráci se mnou. Mnoho věcí mně zabavilo gestapo při likvidaci bytu v Boskovicích. Šoféři z Okresního úřadu v Boskovicích zachránili několik balíků politické literatury, když odváželi knihovnu do stoupy. Ukryly je v garáži a Stanislav Loukota je mně po návratu odevzdal. Také dcera F. Zejdy statečně zachraňovala vytroušené fotografie z alb vynášených z mého bytu do auta německými děcky, určené ke zničení, a pak je mně odevzdala. Část bytového zařízení mi po osvobození pomohl mezi německým majetkem nalézt otec popraveného A. Kubína a další zařízení mně pomohl opatřit Emerich Hejna, abych se měla na čem vyspat.

Jan Štifter : Svědectví o HK 17

Po rozpuštění armády major Miloň Micka, jehož posádka byla začátkem okupace ubytována na zámku, uschoval v šamotové továrně Letokamna různé zbraně. Byly zazděny a přichystány pro případný ozbrojený odboj. Major Micka byl bratr vedoucího pozdější naší skupiny HK 17. Gestapo ho v roce 1943 v Čáslavi zatklo, odvezlo do Terezína /a pak do koncentračního tábora/, kde byli internovaní Židé. Tam se nějakým způsobem P. Micka dostal a se svým bratrem mluvil.

Do ilegální skupiny /později nazývané HK 17/ jsem byl zapojen od začátku roku 1940 ředitelem školy v Letovicích - Třebětíně Přemyslem Mickou, který mě ve svém bytě ve škole představil Františka Bednáře /zvaného Malý Franta/. Přede mnou už s Mickou spolupracoval ředitel měšťanské školy v Letovicích ~~Jan~~ Jan Bouška.

Skupina se rozrůstala a ilegální činnosti se zúčastnil Přemysl Micka /zahynul v Kounicových kolejích/, jeho žena Marie Micková, učitelka Hedva Kašková z Mařatic u Uherského Hradiště /vedoucí dětské ozdravovny v Třebětíně po čas prázdnin/, Jan Bouška, učitel František Kalina, tovární ředitel Josef Stahl, obvodní lékař MUDr. Augustin Toul, František Bednář /pravděpodobně zahynul ke konci okupace v Kounicových kolejích/, já a po návratu z totálního nasazení ve Vídni Lubomír Štifter /byl zaměstnán v plechárně firmy Faber/.

Na několika poradách v bytě P. Micky se jednalo hlavně o tom, co a jak podnikat, jak opatřovat potraviny a finanční prostředky pro odboj, jak najít cestu k opatření falešných občanských legitimací pro lidi hledané gestapem. Radili jsme se také o tom, jak vyhledávat spolehlivé lidi pro podporu naší činnosti a pracovali jsme na zdolání úkolů pro případné

rychlé skončení války.

V Letovicích byla v té době také skupina generála Luží a není vyloučeno, že naše skupina prostřednictvím P. Micky navazovala v určitých věcech styky. V Lužově skupině pracoval ruský legionář a sokol Josef Bártl, který byl úředníkem - mistrem v Letokamnech. Nebylo ale dobré zasvěcovat do těchto věcí mnoho lidí, protože při prozrazení by bylo více obětí.

Oporou totálně nasazeným dělníkům byl lékař Augustin Toul. Při jejich nemoci je navštěvoval doma a dlouho je léčil, aby tak oddálil jejich nucené nasazení na práci v průmyslu v Německu. Prováděl sabotáž s lékařskými příděly tak, že vystavoval lékařská vysvědčení na zvláštní příděly, a když byla v Třebětíně prázdninová péče dětí, kterou vedl Micka, předepisoval hodně lékařských přídělů, aby se z nich mohlo bez újmy na zdraví dětí něco vzít na stravování osob hledaných gestapem, které neměli stravenky. Já jsem MUDr. Toulovi administrativně pomáhal. Často nás okresní lékař MUDr. Bolelucký upozorňoval, že shoříme, protože vystavovaných lékařských vysvědčení k zvláštním přídělům bylo mnoho.

Možnost poskytnout nám potraviny pro hledané gestapem a bez stravenek a obvazový materiál pro partyzány měl milosrdný bratr v letovickém klášteře - nemocnici Václav Brabec.

Eduard Novotný z Motorovky nám vypomáhal cigaretami a našim členům opravoval motorová vozidla. Také nám poskytl různé součástky.

V naší skupině jsme si rozdělili služby. Já jsem měl denním stykem získávat informace na obecním úřadě, později v roce 1945 vést evidenci internovaných. Lubomír Štifter, zaměstnaný ve válečném oddělení Faberovy továrny, měl na starosti průmyslovou špionáž. Hlavní vedení skupiny měl na starosti Přemysl Micka, pak Jan Bouška a František Kalina.

Cenné služby nám prokazovala i četnická stanice, kterou vedl vrchní strážmistr Jaroslav Hrušák. Četníми Jan Němeček, Josef Krempl, Ludvík Špaček, Mytýška a Slechan nám poskytovali různé služby a když jim byl v únoru 1945 přidělen pensionovaný strážmistr, Němec König z Vísek, měli štěstí, že to byl člověk, který Hitlera nenáviděl, a tak se o naše věci moc nestaral.

Úkoly naší skupiny byly velké, nestačili jsme na ně, a tak bylo nutné vyhledávat další lidi, kteří byli v první řadě naprosto spolehliví a ochotní spolupracovat nebo podporovat skupinu v její práci. Miloš Červinka, který sice do naší skupiny nikdy nevstoupil z toho důvodu, že k našemu členu F. Bednářovi neměl důvěru /podle Červinkova poslechu rádia z Londýna byl prohlášen za zrádce a konfidenta/, měl zásluhy pomocí, kterou naší skupině poskytoval v peněžních částkách asi 9 800 Kč měsíčně. Ty byly rozdělovány příslušníkům rodin zatčených nebo už popravených občanů. Jejich rozdělováním byl pověřen Jan Bouška, který tuto práci prováděl mimo ostatní mu přidělené úkoly. Podporu posílal paní Řepkové ze Svitávky, manželce župního náčelníka Sokola, Blance Červinkové, Janu Plevačovi, bratru Toulovi, S. Novotnému ze Lhotky, inspektoru Kopečkovi a dalším.

Po zatčení P. Micky v roce 1942/v té době byl také zatčen F. Bednář a jeho spolupracovník Vladimír Mazal/ se v práci pokračovalo pod vedením Jana Boušky. F. Kalina a Josef Stahl v roce 1944 připravovali akci k přijetí výsadku zbraní a potřebného materiálu, ale ta se nepodařila. Po zatčení J. Boušky v zimě 1944 jsme se společně radili a rozhodli jsme se pokračovat v práci dál /Kalina, Stahl, Červinka, Hrušák, Jos. Krempl a nově připojený učitel Vladivoj Chmela/. Rozdělování finančních podpor po Bouškovi převzal inspektor Gerik z Bos-

kovic, který byl do naší činnosti zasvěcen Janem Bouškou. Paní Bouškova byla zaměstnaná v závodní kuchyni továrny Miloše Červinky až do konce války, aby nezůstala se třemi dětmi bez prostředků na obživu.

Mnozí našich příznivců nám ve velmi naléhavých případech pomáhali umísťovat, schovávat lidi do továren. V továrně Faber bylo sice sídlo Germánů, ale byl v ní taky slušný a lidsky cítící inženýr Effenberger, který často zavíral oči. Firma Faber vyráběla i části vojenské výzbroje.

Nebylo akce, kde by neporadil a nepomohl Miloš Červinka. Zvlášť dobré byly jeho služby, když byl do Letovic vyslán oddíl německé bezpečnostní policie/Kommando zur besonderen Verwendung No. 28 s gestapákem hauptmannem Herbertem Kukou. Tento oddíl měl za úkol potírat rozvíjející se partyzánskou a záškodnickou činnost. Při příchodu komanda v únoru 1945 byla zajištěna místnost pro jeho vězně v továrně krajek firmy M. Faber et Comp. Místnost nevyhovovala a nestačila, proto dostal městský úřad příkaz opatřit jiné. V té době byl starostou František Chmelař, bývalý mistr u Fabera, sociální demokrat, a tajemníkem Albert Vedra, rodák z Charvátské Nové Vsi na Břeclavsku, který perfektně ovládal němčinu. Věděl o nás a dostávali jsme od něho často dobré informace. Tajemník Vedra dojednal s Milošem Červinkem místnost pro vězně v jeho továrně. Jako kanceláře dostalo později komando hotel na koupališti s místností vinárny jako vězení. Tato místnost byla v suterénu a únik z ní byl nemožný, protože měla pouze jeden východ hlídaný strážní komanda.

Na tuto reorganizaci mě tajemník Albert Vedra upozornil a podotknul, že by potřebovali výpomocnou sílu, která by se starala o stravování vězňů u Červinky. Upozornil mne, že je to nebezpečná funkce, abych si návrh dobře rozmyslel, protože věděl o naší činnosti. Byla to vhodná práce pro naše účely,

proto jsem ji přijal. Účetní komanda mně oznamoval jména zatčených, zjistilo se bydliště a já jsem obecním úřadům podával zprávy, že se pro zatčené zastavuje výdej stravenek. Tak v jejich bydlištích rodiny už druhý den věděly, kde se jejich člen nachází a při jejich návštěvě jsem je mohl blíž informovat a popřípadě zařídit předání balíčků vězňům. Četník Alois Janda a strážmistr Jan Němeček, strážní zastupující komando sicherheitsdienstu nedovoleně pro vězněné přijímali balíčky, podepisovali cenzuru a bez vědomí komanda pomohli mnohým zprostředkovat styk s rodinami. Obcházení předpisů, velmi dobré zacházení s vězni za stálé přítomnosti komanda ve městě neslo s sebou velké riziko pro všechny, kteří se na tom podíleli. Bylo třeba velké opatrnosti, neboť mezi vězni byla krátký čas Marie Niederlová z Boráče u Tišnova, která neměla dobrou pověst, a bylo podezření, že je konfidentkou. Tomu nasvědčovalo i to, že měla od komanda různé úlevy a není vyloučeno, že mnohé boračské spoluobčany zradila. Věznění v továrně Persia měli dobrou stravu ze závodní kuchyně /i ta byla načerno dotována z podniku a dovozem potravin/ a i jinak bylo o ně dobře pečováno. Vězni v továrně Faber na tom byli hůř. Tam jsem nemohl, o ně „pečovalo" výhradně komando, které si jen stanovilo kvóty pro každého vězně a ještě strážní je o jídlo okrádali. Při evidenci vězňů jsem se snažil získávat od účetního komanda také zprávy, kam byli dál posíláni, ale málokdy se mi to podařilo . Někteří věznění na koupališti byli tajně zastřeleni v lesíku za koupalištěm. Měli jsme je v záznamu, ale neměli jsme k nim přístup. Záznamy, které jsem o zatčených a později vězněných gestapem na koupališti vedl, se osvědčily po osvobození, když jejich rodiny je začaly hledat a zjišťovaly, kde se jejich člen nachází. Po objevení hrobů popravených je zajištění Němci vykopali a totožnost

mrtvých se zjišťovala podle mých záznamů. Pak jsme zavolali příslušníky rodin, kteří svoje mrtvé poznávali.

V dubnu 1945 projížděl Letovicemi transport smrti vězňů z Kounicových kolejí. Byl avizován četnické stanici, a tak strážmistr J. Hrušák ihned vyrozuměl Miloše Červinku. Bylo potřeba se postarat, aby se vlak mohl ve stanici zdržet. Podařilo se to podfukem Červinky, Hrušáka a přednosty stanice Glixrického. Dozvěděli jsme se, že se v transportu nachází Jan Bouška, učitel Täuber, Dr. Koutňák a další. Od velitele transportu se vymohlo povolení podat vězňům jídlo, ovšem ale za asistence stráží, a tak M. Červinka ihned zorganizoval pomoc. Od pekařů se dovezl chleba a jiné potraviny. Připojil jsem se k rozdávání jídla a cigaret, které věnoval trafikant Novotný, jehož švagr Täuber byl v transportu. Na dráze byl také MUDr. Augustin Toul a manželka Jana Boušky. Chtěli jsme docílit, aby se Bouška dostal na chvíli do kanceláře, a poněvadž já jsem lépe ovládal němčinu, žádal jsem velitele transportu, jestli by nebylo možné nechat Boušku prohlédnout lékařem v kanceláři dráhy. Ostře se mě zeptal, kde je. Ukázal jsem mu na vagòn a on ho vyvolal ven. Mě zahnal, vězně zavedl do kanceláře a odešel. Tak jej mohl Dr. Toul prohlédnout a Jan Bouška se shledat s manželkou, se kterou si mohl dlouho beze svědků pohovořit. Věřil, že se brzy vrátí. Zdržení transportu bylo pro všechny vězně velmi důležité, protože zůstali naživu. Když se Bouška vrátil od Plzně domů, zase se chopil práce. Eliška Täuberová byla se svým mužem zatčena také, ale pak byla propuštěna. Täuber z transportu o tom nevěděl. Při podávání jídla jsem mu to řekl. Ještě dnes vidím, jak na něho moje zpráva blahodárně zapůsobila.

8. května už měl každý letovický dům vyvěšenou naši vlajku a Miloš Červinka rázným zákrokem u gestapáka Kuky do-

cílil propuštění všech dosud držených vězňů. Pak Kuka s celým komandem odjel. Nebojácným zákrokem byl zachráněn František Badal z Doubravice, Josef Polák z Jaroměřic u Jevíčka, Maxmilián Vejrosta z Kozárova a jeho manželka Anastázie, výrobce sodové vody Ferdinand Keršner z Boskovic, z Lomnice u Tišnova Marie Vysloužilová s dcerou Irenou, poštmistr Vladimír Šťastný z Víru, Božena Krausová s bratrem Jindřichem z Víru, vírský starosta Emil Šauer, z Nýrova u Kunštátu František Čech starší a mladší, Růžena, Božena a Josef Čechovi, z Rovečného Miroslav Kosek a František Dobrovodský, z Borače Josef Odehnal, Augustin Uher a Marie Lipovská, z Újezda u Kunštátu Rudolf Jurka, z Podolí u Letovic Božena Zajcová a Vlasta Kudová z Veselí u Nového Města na Moravě.

9. května byl ustaven revoluční národní výbor, do kterého jsem byl s Milošem Červinkou povolán. Byl mně svěřen hospodářský úkol, politické věci a vyšetřování zatčených Němců z Letovic byly svěřeny hlavně studentům pod patronací některého z členů revolučního národního výboru.

V Letovicích byl se sovětským vojskem také pomocník NKVD Juraj, který dal příkaz pověsit tři osoby ze zadržených Němců, mezi nimiž byl i městský stajemník Vedra. Bez soudu je vedli na popraviště a potkal je Jan Bouška a Miloš Červinka. Ti se proti tomu postavili a postarali se, aby byl propuštěn na svobodu, protože po atentátu na ubytovnu hitlerjugend na koupališti v roce 1941 podnikal kroky, aby Němci nesáhli k represáliím. Tehdy bylo zatčeno asi čtyřicet občanů, ale po čase se z Kounicových kolejí vrátili.

Poněvadž po útěku německé armády přes Letovice zůstalo mnoho vozů, aut, různých potravin a koní volně se pasoucích na polích, rozhodl jsem se s Milošem Červinkou, že je potřeba koně pochytat a dát do ohrady, aby nebyla velká škoda na ose-

ní. Požádali jsme o to rolníka Antonína Havránka a hospodského Antonína Štulpu, kteří se úkolu za pomocí dalších občanů ujali. Byl ale problém, kam je dát, proto jsme se obrátili na Pastvinářské družstvo v Třebětíně, jehož předsedou byl Stanislav Novák. Povolili nám ustájení koní a mul v jejich ohradě za Třebětínem. Celkem se pohystalo přes 600 koní, ale protože nebyla možnost takové množství dlouho živit, bylo rozhodnuto nabídnout je armádě a rolníkům, kterým byli s povozy zrekvírovány německou armádou. Převod byl rolníkům poskytován po předložení občanských průkazů a potvrzení. O všem se vedla řádná evidence. Armádě v Boskovicích jsme dali asi 200 koní, rolníkům přes 400, Národnímu výboru v Brně - Husovicích 10, někteří ubyhuli a ostatní byli rozděleni mezi Vodárny Brno, letovický výsek a kuchyň zajatců. Tak se zabránilo velkým hospodářským škodám a pomohlo se rolníkům v jejich těžké situaci, neboť stáli skoro přede žněmi. Sebralo se mnoho postrojů a vozů a Antonín Štulpa je vydával lidem, kteří je potřebovali. Vydalo se 60 vozů a 80 kompletních postrojů.

Na stanici dráhy bylo zajištěno 10 vagónů uhlí, které se rozdělilo mezi továrny Faber, Biola, Letokamna a nemocnici. Jeden se nechal v rezervě pro pekaře, aby nevázlo pečení chleba. Zajistilo se 16 tun tankového dřeva, které se dalo do Hospodářského družstva a pak se vydávalo na poukazy. Ze zajištěných 90 hektolitrů benzínu uskladněných v Biole se přidělovalo na poukazy na nutné cesty revolučnímu národnímu výboru. To měl na starosti Miloš Červinka.

Sbíraly se vraky aut a motocyklů a v Motorovce Eduarda Novotného se opravovalo všechno, co se opravit dalo. Pomáhal mu František Chábek se svými dělníky. Přes devadesát opravených vozidel přelakoval malíř Antonín Klimeš a pak se posíla-

la přes Soběšice na Zemské vojenské velitelství v Brně. Za tuto práci dostaly Letovice od vojáků vřelé poděkování.

Přes nedostatek pracovních sil se přikročilo k odstraňování silničních zátarasů, které před ústupem postavila německá armáda. Dřevo národní výbor přidělil nemocnici milosrdných bratří a koupališti, které vyhořelo, když Zdeněk Zvěřina vsedl do auta s ukrytou bombou, která vybuchla a zabila ho. Přihlížející Miloš Hrazdíra byl zraněn. Další dřevo s překážek se přidělilo jiným menším uchazečům a Karlu Nečasovi z Pražské ulice, kterému Němci zapálili dům.

Potraviny zanechané německou armádou na opuštěných autech při panickém útěku před pronásledováním Rudou armádou si většinou rozebrali občané. Byl to cukr, mouka, konzervy a jiné. Inu, každý, kdo se k nim dostal, chtěl si pomoci, třebaže to nebylo správné, a nebyla možnost tomu zabránit.

Revoluční národní výbor měl v květnových dnech velmi mnoho práce a starostí, takže nebylo ani možné přidělovat členům jednotlivé referáty a každý se snažil pracovat co nejlépe. Na začátku jsem pracoval při zásobovacím oddělení a mimoto jsem měl na starosti rozdělovnu, koně, uhlí, dřevo, vozy a postroje. Pro všechno byla vedena řádná evidence. Zvládnout tyto úkoly organizačně i písemně nebylo snadné, protože písemnou agendu jsem si obstarával výlučně sám. Jenom fascikly písemností by přesvědčily, co práce dala například evidence koní: kam, který byl dán, kým byl převzat atd. Účtování a doklady se pravidelně předkládaly revolučnímu národnímu výboru. Funkce byly bez odměn, ale vykonávaly se poctivě a vzorně. Kontrola z ministerstva se o naší práci vyjádřila velmi pochvalně. Na náměstí se konalo shromáždění, na kterém byla předložena všechna činnost revolučního národního výboru od 8. května, aby byli občané s ní seznámeni a schválili jeho

postup. Námitek z jejich strany nebylo.

Každý člen revolučního národního výboru pracoval podle svých sil a schopností pro zdar dobré věci. Rád vzpomínám na ty dny plné ruchu, kdy spolupráce všech členů bez ohledu na politickou příslušnost byla harmonická. Jen tak jsme mohli dosáhnout prvních úspěchů v konsolidaci poměrů v Letovicích a zdaru práce pro dobro občanů.Litovali jsme jen toho, že ne každý letovický občan si byl vědom svých povinností k vlasti a neměl porozumění pro záchranu stáního majetku. Kdyby tomu tak nebylo, získali bychom ještě víc na materiálních hodnotách a co bylo důležitější, byli bychom uspokojení mravní hodnotou všech našich spoluobčanů.

Jiří Kolář : Byl jsem v Předvoji

Ilegální skupina revoluční organizace Předvoj v Leto_-vicích vznikla v dubnu 1944 a vyvíjela protinacistickou, protiokupační a protiaktivistickou činnost až do osvobození města Rudou armádou a ukončila ji utvořením revolučního národního výboru a zajištěním jeho schválení na veřejném shromáždění občanů města. Definitivně pak spoluúčastí při obnově městské organizace KSČ a z jejího pověření spoluúčastí založení organizace ČSM.

V začátcích jsme navázali spojení s pražským a brněnským centrem, ke kterému došlo stykem Vlastimila Kříže s Františkem Zounkem a kontaktem členů základní buňky v Letovicích ve složení Vlastimil Kříž, Josef Daněk, Jiří Kolář a Eugen Martinů se spojkou - členem pražské organizace „Jardou" /Karel Hiršl nebo Jaroslav Dvořák, kteří byli 2. května 1945 popraveni v Terezíně/. Schůzka sjednaná Vlastimilem Křížem se uskutečnila Na vrších, kde kromě převzetí cyklostylovaných materiálů Předvoje tištěných v Praze byly projednány otázky spojení, konspirace, organizace, cílů a zaměření činnosti jednoznačně v intencích programu a protihitlerovského boje komunistické strany. K navázání spojení dopomohla podle jednoho pozdějšího vyjádření V. Kříže informace Věry Víškové, která byla zatčena pro podezření z protinacistické činnosti a později propuštěna. Dál měl V. Kříž kontakt s majorem Pokorným, s nímž jsem přišel jednou do styku. S F. Zounkem jsem byl ve styku dvakrát, z toho jednou na schůzce základní buňky v našem domě. Schůzky základní buňky se konaly na různých místech v terénu nebo v bytě rodiny Daňkovy.

Činnosti v Předvoji předcházela moje spolupráce s V. Křížem již od roku 1939, charakterizovaná pokusy o organizování

protiokupační a protiaktivistické činnosti. Ovlivnění činností komunistické strany a jejich význačných představitelů na boskovickém okrese, z nichž za hlavní jsme považovali soudruhy Albína Krejčího, Jiřího Taufra, Arnošta Krejčího, Otakara Taufra a profesora Vojtěcha, chtěli jsme pokračovat v rámci svých sil, možností a schopností zvlášť po jejich zatčení, odchodu a úmrtí v jejich intencích. Naše vybavenost i teoretická znalost marxismu-leninismu a jeho použití v praxi byly nedostatečné a zlepšovaly se teprve postupem času sledováním vysílání z Moskvy a hlavně pak po navázání kontaktu s Předvojem a používáním tiskových materiálů Předvoj a Vpřed. Naše pokusy, zvláště V. Kříže, spojit se v činnosti s některými dříve známými přívrženci komunistických akcí byly neúspěšné. Počali jsme proto připravovat spolupráci s řídícím učitelem Mickou z Třebětína, který však byl krátce nato pro protinacistickou činnost zatčen a popraven. Po jednání s Janem Bouškou, ředitelem školy, jsem se ujal vedení divadelního kroužku po Mickovi, v němž jsme spatřovali určitou legální možnost scházení a sdružování k ilegální politické činnosti. Činnost kroužku pod různými záštitami trvala až do konce roku 1944, kdy byla zastavena, protože by byla musela být prováděna v rámci konformistické osvětové rady. Tato dramaticko kulturní činnost byla zaměřena k posilování národní sounáležitosti a k působení také na mládež a měla prověřovat, které z nich možno eventuálně zapojit. Tak se také utvořilo spojení buňky Kříž - Kolář - Martinů - Daněk a tím je také zčásti vysvětlena přirozenou cestou získaná autorita ve městě i okolí, kterou jsme jako buňka Předvoje komunistické mládeže, za jejíž kandidáty jsme se považovali, využili v posledních válečných a prvních revolučních dnech. Je také pravda, že pod příkrovem divadelního kroužku našly zá-

kladnu pro vzájemnou komunikaci i lidé, kteří nebyli stoupenci komunistického hnutí a toužili po obnově státu v předválečné modifikované politické struktuře. Toho jsme si byli vědomi a tyto znalosti a informace nám byly užitečné v roce 1945, kdy šlo o konkrétní zajišťování splnění úkolů daných programem a pokyny Předvoje, zvlášť pokud jde o zabezpečování vzniku revolučních národních výborů.

Z akcí naší skupiny Předvoje mohu uvést, že tiskový materiál a funkci spojky s Brněm zajišťoval E. Martinů, někdy i V. Kříž. Materiály byly doručovány nepravidelně, ale několikrát během jednoho roku, a byly používány skupinou pro další práci a instruktáže. V mém spojení se jednalo o Rájec - Jestřebí, kde jsem zapojil s. Vladíka. Dvakrát jsem doručoval motáky z vězení v Kounicových kolejí. V. Kříž navázal spojení se sovětskými komsomolci, kteří byli odvlečeni a určitou dobu pracovali ve městě. Zakreslovali jsme vojenské překážky, domaz které převzal a dál předal V. Kříž. V závěru války jsem se zúčastnil psaní protihitlerovských nápisů.

Na počátku roku 1945 navázal V. Kříž spojení se dvěma příslušníky brněnské skupiny, která byla pověřena přípravou diverzí. Připravovali jsme použití vysoce vznětlivého materiálu ze skladu firmy Karis, kde jsme byli zaměstnaní. Krátce nato však byli členové této skupiny zatčeni. Předpokládala se možnost odhalení spojení, proto V. Kříž rozhodl spálit ilegální tiskoviny, které jsme v té době měli.

Při transportu vězňů z Kounicových kolejí vlakem jsme zorganizovali dodání potravin v Rájci a v Letovicích, kde byla jízda transportu přerušena. Byli v něm i členové brněnské skupiny a J. Bouška z Letovic. Podle zpráv se J. Bouška a ostatní vězni zachránili.

Členové základní buňky připravili a zajistili vytvoření

RNV a jeho schválení na veřejné schůzi občanů. Předtím zabránili uskutečnit tento záměr pravicovým silám spojeným s prozápadní důstojnickou skupinou. Po osvobození města byly neprodleně předány informace orgánům sovětské armády a spolupracovali jsme při zajišťování kolaborantů, zajatých německých vojáků a příslušníků německé menšiny, u nichž to bylo třeba.

Utvořením městské organizace KSČ, kterou jsem byl přijat za člena a po skončení dočasné funkce v národním výboru moje činnost spojená s Předvojem skončila. V červenci 1945 jsem se z Letovic odstěhoval.

Eugen Martinů : Příprava revolučního národního výboru

Za okupace jsem byl členem ilegální odbojové skupiny Předvoj a Národní revoluční armády.

Naše skupina v Letovicích pozůstávala ze soudruhů Vlastimila Kříže, Josefa Daňka, Jiřího Koláře a mne. Byla založena na starém přátelství a na starých společných osobních zálibách a na společných politických názorech. Již počátkem tzv. protektorátu docházelo k výrazné politické diferenciaci u části mládeže v Letovicích. Pod vlivem několika pokrokových soudruhů, příslušníků KSČ, jsme stáli na pozicích přátelství k Sovětskému svazu a boje proti fašistickým okupantům. Já sám jsem byl ve svých názorech ovlivňován soudruhy Rekem a Šoupalem, kteří byli v té době zaměstnanci firmy R. Sochor Blansko /nyní Metra/.

Samotná ilegální skupina podle toho, co si pamatuji, byla založena v dubnu 1944, když jsme se jednou v neděli společně s Vlastimilem Křížem, J. Kolářem a Josefem Daňkem sešli na Vrších se soudruhem, který za námi přijel pravděpodobně z Brna. S účelem této schůzky nás seznámil Vlastimil Kříž. Během schůzky jsme byli seznámeni uvedeným soudruhem s principy ilegální práce vůbec a s prací strany v ilegálních podmínkách. Mimo to nám byly předány cyklostylované statě z dějim VKS /b/. Dále nás tento soudruh seznámil s cíly a s činností ilegální organizace Předvoj a Národní revoluční armáda. Soudruh, který prováděl uvedené školení, nám nebyl představen jménem. O jeho dalším osudu jsem se dozvěděl až po osvobození a to pravděpodobně od Vlastimila Kříže, který mně řekl, že tento soudruh zahynul při tyfové epidemii v koncentračním táboře v Terezíně.

V průběhu další činnosti jsem dělal spojku mezi Brněm a

naší skupinou. Vzhledem k tomu, že jsem pracoval v Blansku a tudíž denně jezdil směrem na Brno, pravidelně jednou za čtrnáct dnů jsem po skončení práce v Blansku jel na ilegální schůzku do Brna, Tyto schůzky byly organizovány přísně konspirativním způsobem a zajištění setkání bylo vždy zdvojeno. Setkání byla zpravidla vždy na jiném místě a s různými soudruhy, které jsem pochopitelně neznal a neznám dosud. Přesto nejčastěji jsem se setkával se soudruhem Františkem Zoun∕kem, jehož jméno jsem se dozvěděl až později. Z těchto schůzek jsem pravidelně přiv∕ážel do Letovic pro potřeby naší skupiny písemné materiály. Byly to výpisky celkem pravidelně vycházejících novin s názvem Předvoj a očíslované rozkazy NRA. Tyto materiály jsem rozděloval především pro potřeby naší základní skupiny a pro skupinu, kterou jsem sám organizoval v Metře v Blansku. Tímto způsobem byl celkem pravidelně udržován styk mezi Brn∕ěm a námi. Stejnou cestou jsem předával zprávy z naší základní skupiny směrem nahoru. Konkrétně se pamatuji na zprávu o možnostech sabotáže v průmyslových závodech v okrese.

K činnosti naší skupiny přímo v Letovicích si pamatuji, že jsme především usilovali o vytvoření dalších skupin na základě konspirativních zásad a tím připravovat možnost otevřeného ozbrojeného vystoupení proti fašistickým okupantům. Pro splnění tohoto cíle jsme usilovali především o získání zbraní. Naše možnosti byly velmi omezené, ale podařilo se nám získat několik pistolí a trochu munice. Dále jsme získali obsáhlou lékárnu prostřednictvím Miroslava Dvorského, která byla uložena u J. Daňka. M. Dvorský provedl školení několika soudruhů, jak léků a jiného materiálu používat při poskytování první pomoci.

Skupinu, kterou jsem založil v Metře v Blansku, pozůs-

távala ze soudruhů E. Ševčíka, Soukupa a Miroslava Kakáče, který byl z Bořitova nebo z Černé Hory. Některým členům skupiny v Metře se podařilo provést několikrát sabotáž tím, že převzaté nulové vatmetry byly před expedicí znehodnoceny. Elektromagnetickým přístrojem byly změněny hodnoty permanentních magnetů tak, že jejich měření bylo při dalším použití velmi nepřesné.

Pokud jde o akce vojenského rázu, organizovali jsme získávání zpráv o obranných zařízeních, která byla vybudována fašistickou armádou na komunikacích v prostoru bývalého okresu Boskovice. V základní skupině jsme okopírovali na oleátu úseky podle speciální mapy a pověřili jsme jednotlivé soudruhy podle bydliště, aby zakreslili vybudované objekty s udáním jejich charakteru. Údaje jsem získal prostřednictvím skupiny v Metře z prostorů Sloup, Jedovnice a Černá Hora. Zakreslené oleáty jsem předal J. Kolářovi.

V průběhu doby se těžiště naší činnosti přesunovalo do oblasti přípravy k převzetí moci a vytvoření revolučních národních výborů. Zúčastnil jsem se několika schůzek, které se konaly v okolí Letovic /Potůčky a Vrše/, kde jsme podle pokynů Předvoje připravovali ustanovení Revolučního národního výboru v Letovicích. Tato příprava spočívala v tom, že jsme vybírali určité občany podle politického klíče, o nichž bylo známo, že mají politickou úroveň a že jsou orientování zásadně protifašisticky a nejsou nikterak kompromitováni v souvislosti s okupací a mají kladný vztah k SSSR. Další příprava spočívala v tom, že bylo dohodnuto, kdo a kdy z naší skupiny s vybranými občany promluví a oznámí jim jmenování do revolučního národního výboru. Vzpomínám si, že mimo mne se těchto schůzek zúčastnil Vlastimil Kříž, J. Kolář, Josef Daněk a Jaroslav Skoupý, který byl přizván jako člověk, o

němž jsme věděli, že byl členem strany a s ním jsme počítali jako s předsedou budoucího revolučního národního výboru. Námi vybraní a jmenovaní členové RNV se na naše svolání dostavili na první schůzi tohoto orgánu, která se konala v jídelně v továrně M. Červinky v Letovicích ještě před příchodem Sovětské armády. Bezpečnost při jednání tohoto shromáždění jsem zajišťoval spolu s J. Daňkem.

Dále jsem podle příkazu naší skupiny dopravoval společně s Josefem Daňkem do Boskovic papír na letáky. Na to si přesně pamatuji, protože při příjezdu do Boskovic je dvě sovětská letadla bombardovala a to nám umožnilo velmi snadný průjezd přes kontroly, které byly postaveny na přístupové komunikaci. Papír zaopatřil J. Kolář u bývalé firmy Štěrba v Letovicích. Adresa příjemce v Boskovicích byla známa J. Daňkovi.

Ještě bych chtěl upozornit, že po několik měsíců měla naše skupina navázané spojení s J. Brychtou z Letovic, který se pokoušel pro naši potřebu obstarat radiové spojovací prostředky.

Bezprostředně po osvobození Sovětskou armádou vyhledal nás a navštívil politický pracovník Československého armádního sboru v SSSR v hodnosti nadporučíka nebo kapitána, ale na jeho jméno si už nepamatuji. Schůzka byla u Brychtů v domku Pod klášterem. Zúčastnil se jí J. Daněk, Jaroslav Brychta a já. Projednávali jsme otázky založení stranické organizace a přechod k legální stranické činnosti. Tímto skončila naše odbojová činnost a příslušníci skupiny začali pracovat ve stranické organizaci a v některých komisích revolučního národního výboru.

Josef Daněk : Moje ilegální činnost za totálního nasazení u Fabera

Organizace Předvoj byla součástí KSČ a pokud si pamatuji byla její činnost v podstatě zaměřena k těmto hlavním cílům: porážka fašismu a organizování aktivního boje proti fašismu, příprava převzetí moci po porážce fašismu prostřednictvím revolučních národních výborů. Tato činnost byla organizována během okupace naší země fašistickým Německem, a měla prověřit schopné a čestné lidi a připravit tak půdu pro bezprostřední zahájení činnosti KSČ v legálních podmínkách po příchodu Rudé armády. Podrobné a přesné vymezení programu bylo obsaženo v dokumentu, který snad měl název Programové prohlášení Předvoje, na základě kterého jsme během roku 1944 získávali nové členy do této organizace. Jednalo se o cyklostylovaný několikastránkový materiál. Tato činnost byla rovněž organizovaná za okupace /výběr lidí, jejich vyhodnocování pro stranickou práci ap./, ale i po příchodu Rudé armády.

Do zatčení soudruha Arnošta Krejčího gestapem, který tehdy bydlel v Letovicích Pod kostelem, dlouholetého členy strany, a do smrti jeho bratra Albína Krejčího, umučeného gestapem, jsem silně podléhal jejich vlivu. Arnošt Krejčí mi těsně před válkou zapůjčil k prostudování dva Leninovy spisy. Na Stát a revoluci si pamatuji dobře. Pomáhal tak postupně formovat můj politický profil.

Během války jsem kamarádil s Eugenem Martinů z Tyršovy ulice a během počátečních válečných let jsme se oba zapojili do práce ochotnického divadla Maska v Letovicích. Zde jsme se seznámili s Vlastimilem Křížem z náměstí a Jiřím Kolářem z Plesa, kteří byli asi o rok starší.

Někdy začátkem roku 1944 mi E. Martinů donesl cyklosty-

lované statě ze Stalinova spisu O dialektickém a historickém materialismu. 15. března v pozdních odpoledních hodinách /přesné datum si pamatuji proto, že se pro nás stalo symbolickým a při různých ilegálních akcích jsme si je připomínali/ jsem byl pozván E. Martinů na návrší u Letovic zvané Vrše, kde se nás sešlo šest: Vlastimil Kříž, Jiří Kolář, Eugen Martinů, Josef Daněk a tehdy pro mne dva neznámí soudruzi. Teprve po okupaci nebo snad těsně před jejím koncem jsem se dozvěděl jejich jména. Byl to Karel Hiršl /popraven v Terezíně/ a Ing. arch. František Zounek.

Oba soudruzi s námi mluvili o možnosti vybudování ilegální organizace na základě přísných konspirativních zásad. Hlavně hovořili o cílech organizace a způsobu konspirace. Tam jsme se všichni zavázali, že budeme ilegálně pracovat na základě pokynů, které budeme od nich dostávat. Spojkou do Brna byl ustaven E. Martinů, který v té době denně dojížděl z Letovic do zaměstnání v Blansku a bylo pro něj nejpříhodnější jedenkrát za čtrnáct dní zajet do Brna a setkat se se spojkou a převzít instrukce, obvykle písemné.

Od té doby, od naší první schůzky, jsme se potom celkem pravidelně scházeli /Kříž, Kolář, Martinů, Daněk/ a E. Martinů nás pravidelně zásoboval písemným cyklostylovaným materiálem. Na základě těchto písemných materiálů a ústních pokynů jsme pracovali. Pravidelně, snad měsíčně, jsme dostávali cyklostylovaný časopis s názvem Předvoj, nepravidelně, ale zato ve větším počtu jsme dostávali rozkazy Národní revoluční armády. Pamatuji si také na nějaké cyklostylované výtisky Rudého práva, ale jeho vycházení nemohu nějak časově zařadit. Za nejvýznamější z písemných materiálů považuji již zmíněné programové prohlášení Předvoje. S ním jsme také delší dobu soustavně pracovali.

Prvním a základním úkolem bylo vybudovat ilegální organizaci na základě přísně konspirativních zásad a s programem uvedeným v úvodu vzpomínky. Během roku 1944 jsem založil a instruoval a pravidelně vedl ilegální buňky. V Letovicích jednu tvořili Jiří Novotný, Miroslav Novohradský, Josef Kabát, druhou Mirko Daněk a Jiří Mifka. V bývalé továrně Faber ve třetí buňce pracovali Ladislav Mazal, Stanislav Přichystal, Josef Ocetek a Václav Ševčík.

Již za války mi bylo známo, že L. Mazal založil ve Svitávce, kde bydlel, další buňku. Jednou jsem ve Svitávce na jejich schůzce byl a dodatečně po válce jsem se dozvěděl jména dalších soudruhů /Stružka a M. Řepka, jehož jsem znal ze studií v Boskovicích/.

Dále jsem diskutoval o založení buňky se soudruhy z Letovic, s Antonínem Sychrou, Antonínem Navrátilem a Pelikánem, synem ředitele tehdejšího reálného gymnázia v Boskovicích.

Se soudruhy z Boskovic jsem se sešel pouze jednou v roce 1944. Už na této schůzce jsem vytušil, že pracovali ilegálně, protože nám do Letovic natiskli a dodali letáky k 1. máji 1945. V roce 1945 jsem se s některými z nich sešel, když jsme usilovali o ustavení okresního výboru KSČ. K ustavení už nedošlo, protože tyto snahy jsou datovány až jarem 1945 a spád událostí byl rychlejší než moje zapojení do tohoto orgánu.

S uvedenými třemi skupinami jsem udržoval pravidelný styk a jednotlivé skupiny vyvíjely různou činnost až do příchodu sovětské armády. Část těchto skupin se zapojila do stranické práce po roce 1945 právě na základě své činnosti z doby okupace.

Jako základní skupina /Kříž, Kolář, Martinů, Daněk/ jsme zakládali další konspirativní buňky.

Vzhledem ke konspiraci jsem o činnosti V. Kříže, E. Martinů a J. Koláře nevěděl. Dnes se o tom dovídám útržkovitě. Když nutnost konspirace minula, byla jiná důležitější práce. Hlavní naší společnou činností bylo připravit se na převzetí moci. Největší problém byla naše politická nezkušenost. Nutně jsme potřebovali navázat styk s komunistou, který by znal politické poměry v Letovicích. Považovali jsme tehdy za úspěch, když se nám podařilo získat Jaroslava Skoupého, o němž jsme věděli, že kdysi byl členem KSČ.

Na několika schůzkách s J. Skoupým jsme najmenovali revoluční národní výbor v čele právě se Skoupým. Tato činnost vyvrcholila na podzim 1944, odkdy jsme postupně s navrženými členy revolučního národního výboru mluvili a seznamovali je s jmenováním. Složení RNV jsme v souladu s pokyny Předvoje jmenovali tak, že pokroková, prosovětská a stranická většina byla předem zaručena. Těsně před příchodem Rudé armády ještě za přítomnosti Němců jsme se dozvěděli, že z Londýna organizovaná skupina kolem továrníka M. Červinky se rovněž připravuje na převzetí moci. Urychleně jsme svolali námi jmenovaný RNV. S E. Martinů, ozbrojeni osobními zbraněmi, jsme zamezili vstupu dvěma námi nejmenovaným členům.

Nakonec sami jsme byli dost udiveni, že nám, tehdy ještě klukům, se podřídili dospělí lidé a zasedli v obci. Tehdy poprvé jsem si uvědomil sílu správně stanoveného politického programu.

Rovněž před odchodem okupantů jsme ještě zajišťovali převzetí místního obecního úřadu /nesouvisí s první schůzí RNV/. Hrozilo totiž zničení tohoto úřadu ustupujícími Němci. Zničení jsme se snažili zabránit, ale zde jsme se dopustili i chyby /hodnoceno z dnešního hlediska/, neboť jsme zcela nekriticky nasazovali životy v době, kdy to vůbec vzhledem k politické

a vojenské situaci nebylo zapotřebí.

Ustavení revolučního národního výboru bylo jedním z hlavních našich úkolů a jeho plnění si vyžádalo delší doby a politického přístupu. Další úkoly měly spíš operativně politický charakter.

Zorganizovali jsme nacyklostylované provolání k 1. máji 1945. J. Kolář zaměstnaný v papírně Jaroslava Štěrby sehnal papír, který jsem s E. Martinů vezl do Boskovic A. Navrátilovi. Projeli jsme kolem vojenské hlídky /jagdkomanda/ jenom proto, že hlídka utekla před bombardováním sovětskými letadly v Boskovicích. Letáky nacyklostylované v Boskovicích se dostaly zpět do Letovic. Na jejich odvoz z Boskovic a kolportáž po Letovicích se nepamatuji. Rovněž nemohu uvést nic konkrétního o autorovi a obsahu textu.

Další akcí za ústupu fašistické armády bylo zorganizování psaní velkých hesel po Letovicích /SS Himmlerskapitulation/ s datem této kapitulace. Hesla platila ustupujícím Němcům. Zvlášť významných úspěchů při psaní těchto hesel dosáhla skupina organizovaná V. Křížem, jejíž členy ale neznám. Dále jsme organizovali natištění pásek na rukávy pro nás a námi získané soudruhy jako příslušníky NRA. Některé pásky jsme získali už natištěné. Ty byly dovezeny ze Svitávky a předány všem našim členům. Při útěku fašistické armády jsme se již pohybovali po městě s těmito páskami na rukávech. Vzpomínám si, že jsme takto obíhali ulice a dávali pokyny obyvatelstvu.

Ke konci války Němci budovali obranná opatření /zátarasy, zákopy a betonové valy/. Naše hlavní skupina omalovávala z mapy speciál na průsvitný papír jednotlivé úseky okresu a rozdávali jsme je svým podřízeným skupinám s úkolem, aby na těchto mapách označili všechna obranná postavení Němců. Po

stažení těchto mapek jsme je předali do Svitávky. Sám jsem se tohoto předání nezúčastnil.

Současně s touto činností jsme měli v bytech po Letovicích hlídky, které zaznamenávaly pohyby německé techniky a získané údaje jsme také předávali dál. Také se nám podařilo obstarat velmi obsáhlou lékárnu, kterou jsem měl delší dobu v úschově. Naše skupina předala revolučnímu národnímu výboru amatérsky zhotovené kulaté razítko. Myslím si, že ho zhotovil J. Kolář.

Jak jsem již řekl, moje hlavní činnost spočívala v organizování práce jednotlivých skupin. Scházeli jsme se celkem pravidelně a já jsem podle pokynů, obvykle cyklostylovaných, prováděl členům školení. Vzpomínám si, že v jednom tématu se mluvilo o imperialistické válce, jejím průběhu a předpokladech zajištění míru. Kdo provedl moji instruktáž k těmto tématům, si už nepamatuji.

Během celé naší ilegální činnosti byl zoufalý nedostatek zbraní a výbušnin. Naše amatérské pokusy o výrobu třaskavin byly nevýznamné. To byl také hlavní důvod, proč z naší strany nedošlo k diverzní akci nebo jakémukoli ozbrojenému vystoupení.

Vytvořené buňky jsme vyzývali k sabotážím. Také jsme od nich dostali několik zpráv o provedených akcích, ale jednalo se vesměs o akce menší nebo těžko doložitelné, i když jsme byli ujišťováni o jejich velkém dosahu. Některé akce jsme hlásili po naší spojce do Brna. Jednalo se o sabotáže ve válečném oddělení firmy Faber a Company v Letovicích a v dnešní Vlněně ve Svitávce.

Bezprostředně po příchodu Rudé armády bylo přistoupeno, za naší aktivní činnosti, k ustavující schůzi KSČ v Letovicích. Přínosem, podle mého soudu, tehdy bylo, že my,

několik mladých lidí, jsme začali velmi aktivně stranicky pracovat.

Vzpomínám si, že za pomoci vrátivšího se A. Krejčího z koncentračního tábora jsem na první členské schůzi v Letovicích přednášel referát, se kterým jsem potom ještě vystoupil za přítomnosti A. Krejčího na ustavující členské schůzi KSČ ve Vranové a pak již samostatně s E. Martinů v Kochově.

Také si vzpomínám na schůzku důstojníka 1. československého armádního sboru generála Svobody první nebo druhý den po příchodu Rudé armády do Letovic. Schůzka se konala u Jaroslava Brychty v Letovicích Pod klášterem za přítomnosti E. Martinů, Kříže, Koláře a mne. Zde byl domluven další postup práce RNV a KSČ.

Skupina J. Novotného, M. Novohradského a J. Kabáta soustřeďovala ilegální činnost na vybudování krytů pro přechod do ilegality a na získání zbraní a střeliva. Po hledání nějakých chodeb okolo zámku bylo přistoupeno k budování krytu Na lavečkách. Kryt byl téměř dokončen, ale použit nebyl. Na jeho stavbě se podílela celá skupina a já. Pracovali jsme ráno před šestou hodinou a po osmé hodině večer, protože se ve fabrikách pracovalo dvanáct hodin denně včetně sobot.

Nedostatek zbraní se nám nepodařilo nikdy překonat, až na malou osobní zbraň, kterou jsem měl vypůjčenou od jednoho člena naší organizace. Všechny naše skupiny vlastnily tři až čtyři pistole, které byly vesměs staré a různých typů. Pokoušeli jsme se pro tyto zbraně vyrábět náboje, ale s malým úspěchem.

Skupina M. Daňka, Mifky a dalších se specializovala na zdravotní službu. Zhotovila přenosnou lékárnu a vybavila ji léky získanými hlavní skupinou a z vlastních zdrojů. Jinak

členové této skupiny zorganizovali v Letovicích kryt a plnili různé úkoly, např. expedici pásek na rukávy pro příslušníky NRA.

Skupina L. Mazala, S. Přichystala, J. Oceteka a V. Ševčíka pracovala samostatněji než ostatní vzhledem k možnosti působit v různých místech okresu. Její členové byli instruováni mnou. Jedna schůzka se uskutečnila v Dolní Lhotě na jaře 1944. Skupina byla pověřována úkoly v intencích programového prohlášení Předvoje. Na jednu společnou akci si dobře pamatuji. Ve Svitávce byl v dnešní továrně Vlněna sklad něm. válečného námořnictva. Po dohodě s řídící skupinou v Brně byl smluven přesun teplého oblečení z tohoto skladu přes Letovice a Brno na Českomoravskou vysočinu. V jedné zářijové nebo říjnové noci roku 1944 jsem s E. Martinů odnesl dva velké kufry teplého prádla do Letovic a za dva dny jsem je předal na základě smluveného hesla spojce z Brna na zastávce vlaků.

Tolik mohu uvést k činnosti jednotlivých skupin v souvislosti s mojí činností. Písemný materiál z té doby nemám žádný, neboť materiál, který obíhal, byl stále sledován a po použití ničen.

Od jara 1945 jsem se dlouho léčil na tuberkulózu plic. Onemocněl jsem v důsledku podvýživy z let války a nadměrného vypětí zejména v posledním roce okupace. Byl jsem totiž zaměstnán ve válečném oddělení firmy M. Faber a Co. v Letovicích a denně jsem pracoval dvanáct hodin mimo nedělí. Veškerou činnost spojenou s ileg. Předvojem jsem dělal po pracovní době převážně v noci.

Miloslav Sedláček : Útěk z totálního nasazení v Německu

Narodil jsem se v roce 1922 v Letovicích. Otec byl aktivní voják československé armády. Po maturitě na gymnáziu v Boskovicích v roce 1941 jsem v důsledku zavření vysokých škol ve školním roce 1941 - 1942 navštěvoval Ústav moderních řečí v Praze /denní studium angličtiny/ a pak od 1.9.1942 jeho pobočku v Brně až do mého totálního nasazení v prosinci 1942. Byl jsem nasazen v Berlíně u firmy D.J.W.A.G. ve Spandau West jako dělník. Vyráběly se zde motory pro tanky, děla a jiné zbraně. V srpnu 1943 jsem z Berlína se dvěma kamarády uprchl a skrýval se pak až do konce ledna 1945 doma u rodičů v Letovicích.

Poněvadž od podzimu 1944 v Letovicích sídlil štáb Sicherheitsdienstu a měla sem přijít německá vojenská posádka, jejíž důstojníci měli být rozmístěni po domech, hrozilo nejen mým rodičům, ale i tetě se dvěma dětmi, která u nás bydlela v našem rodinném domku, v případě mého prozrazení velké nebezpečí, podnikal otec kroky, abych se mohl ze svého úkrytu nějak dostat. Prostřednictvím přítele pana Štrajta a jeho známého Ing. Effenbergera u firmy Faber v Letovicích a dále pracovníka pracovního úřadu v Boskovicích Antonína Odehnala a Dokoupila se podařilo zařídit vše tak, že jsem se přihlásil na pracovním úřadě jako vybombardovaný /tehdy byly podnikány na Berlín těžké nálety angloamerickým letectvem/ a nastoupil jsem od konce ledna 1945 u firmy Faber v tzv. plechárně, kde se vyráběly součástky pro letadla, jako dělník. Zde, krátce po nástupu, se na mě obrátil Josef Daněk, můj spolužák z gymnázia, zda bych se zapojil do odbojové skupiny mladých lidí vedených KSČ. Souhlasil jsem. Od J. Daňka jsem pak

dostal k prostudování Dějiny VKS /b/, od Vlastimila Kříže k přečtení Rozrušenou zemi od Šolochova. Pokud je mi známo, činnost skupiny se zaměřovala na získání a předání zpráv o pohybu a síle německých vojenských oddílů v Letovicích a jejich okolí a pohybu a nákladu vojenských vlaků, pomoc partyzánům /oděvy a potravinami/, snahu získat zbraně. Také došlo k odcizení pistole na strážnici u Fabera a k drobným sabotážím.

Já jsem se zúčastnil a byl zapojen jen do nočních a denních hlídek sledujících pohyby německých vojenských jednotek a vojenských vlaků, získávání dalších spolupracovníků a budování bunkru v lese u Letovic pro případ dalšího přiblížení fronty do našeho kraje. Z dalších členů skupiny kromě výše uvedených mohu uvést Josefa Kabáta a Evžena Martinů, oba z Letovic.

Mohu prohlásit, že vše, co jsem prožil před okupací /Mnichov, 15. březen 1939/, za okupace a v osvobozené naší vlasti sovětskou armádou, ovlivnilo mé rozhodnutí vstoupit do KSČ hned 12.5.1945, když mně vstup nabízel a přihlášku předal E. Martinů.

František Petr : Tragédie za letovickým koupalištěm

9. ledna 1945 byli dělníci z letovických továren posláni na práci na zákopech. Jednalo se o dělníky firmy Faber et Sohn, obou kamnáren a Bioly. Odjeli do Brna za husté chumelenice a mrazu. V Brně byl sraz zákopníků v jakési hale potmě, kde zaměstnanci dostali chleba, salám a konzervu a kolem půlnoci se z Brna odjíždělo vlakem neznámo kam. Byl jsem mezi nimi také. Když jsme jeli před Přerov, bylo zřejmé, že jedeme směrem na Ostravu, o níž se bojovalo. K ránu vlak zastavil. Museli jsme vystoupit a podle místa zaměstnání nás členové Todtovy organizace seřadili a odváděli do města do ubikací. Teprve v ulicích jsme poznali, že jsme v Lipníku nad Bečvou. Tu noc do rána přijelo do Lipníku přes 20 000 českých dělníků ze všech koutů tehdejšího protektorátu, včetně dělníků z Prahy. Za ubikace sloužily všechny školy a veřejné budovy. Po Lipníku kolovala zpráva, že na město přišel mor a záhuba.

Koncem února a začátkem března už byla od severu slyšet kanonáda. Mnoho zákopníků, hlavně z Čech, každý den zmizelo a ostatní na útěk pomýšleli také. Konečně 20. března jsme museli urychleně opustit Lipník a zbytek těch, kteří zůstali, odvezl vlak do Rajhradu. Ti, co měli do Brna 40 kilometrů, byli odvezeni do Brna, kde jim bylo určeno pracoviště na výstavišti a potom mohli odjet domů s tím, že se druhý den musí na výstavišti hlásit. V Brně se kopaly šachty na pokládání kabelů zřejmě k náložím, které měly zničit důležité objekty. Protože byl téměř každý den nálet nebo aspoň houkaly hned po ránu sirény, nikdo moc nenakopal, protože jakmile se siréna ozvala a nepadaly zrovna bomby, snažil se každý dostat do Obřan, odkud odjížděly vlaky, ale bez jakéhokoliv jízdního řádu. Začátkem dubna už nikdo do Brna nejezdil. Já jsem si našel za-

městnání u pana Hellera, který už zaměstnával jednoho zběha z práce v Reichu a nedělal si žádné starosti, co z toho může vzejít.

7. května se souhlasem členů obecní rady pan Adam z Nové ulice, obecní hospodář, pan Dokoupil z Plesa se synem Milošem, Josef Hodic, Ota Procházka a já s otcem, hrobníkem, jsme jeli s vozíkem ke koupališti kácet v obecním lese stromy na zhotovení zábradlí k řece u lihovaru.

Při vyhledávání vhodných kmenů jsem objevil zem, se kterou muselo být nedávno hýbáno. Několikrát jsem zadupal, půda se bortila a bylo zřejmé, že pod zemí je něco zakopáno nebo ukryto. Vědělo se, že na koupališti jsou ubytovaní gestapáci, ale nevědělo se, jaká zvěrstva tam provádějí. Cosi mně radilo abych odtud raději zmizel. Jen jsem poodešel několik kroků, kdosi na mě německy houkl, abych stál a dal ruce vzhůru. A tak jsme všichni poslechli. Před námi se objevilo několik gestapáků, kteří se ptali, co v lese děláme. Pan Adam odpověděl, že kácíme dřevo na opravu mostu. Jeden z gestapáků dobře mluvící česky šel k panu Dokoupilovi a domlouval mu, abychom rychle nakácené dřevo odvezli a příště káceli v jiném lese. Tímto gestapákem byl Waldeck, zahradník ze zámku v Letovicích. Pan Dokoupil chodil na zámek a do zahrady spravovat vodovod, proto ho hned poznal. Nakácené dřevo jsme naložili, odvezli na Plesa tím pro nás den skončil.

Druhý den 8. května byli letovičtí hasiči voláni na koupaliště hasit hořící kabiny a sklad s uhlím. V blízkosti hotelu byla auta a když do jednoho z nich vlezl mladý Zvěřina s úmyslem auto odvézt, nastal při zapnutí klíčkem výbuch, který auto rozmetal. Byla v něm nastražená mina. Štěstí měl pan Hrazdíra, který poodešel a tím si zachránil život.

Následující den byli hasiči voláni na sokolské cvičiště

hasit nákladní vozy, které tam zapálili prchající Němci. Pak hasili vozy s hořícími pneumatikami v zámeckém parku. V tyto poslední dny prchající Němci zapalovali vozy plně naložené vším možným. Zapalovali je kdekoliv. Mnoho vozů naplněných tabákem, čokoládou a dalšími potravinami hořelo na panském poli. V remízku u Hájku shořely psací stroje a rádia. Téhož dne večer jedno hasičské družstvo strážilo v továrně Biola, v hospodářském družstvu a v obou kamnárnách. Členové družstva měli službu od 19 hodin do 19 hodin druhého dne. Já jsem prováděl s dalším členem Františkem Němcem stálé obhlídky a mohli jsme z povzdálí sledovat, co se v noci v Letovicích odehrávalo. Obloha byla neustále v záplavě raket. Kolem 21 hodiny už zářily nad Letovicemi a asi v půl desáté večer bylo slyšet hrčení vozů a ruské povely. Jezdec na koni projel Pražskou ulicí, pak auta ozařovala cestu plně rozsvícenými reflektory. Byl 9. květen, den svobody.

11. května přivezli na hřbitov občané z Jindřichova tři obě šené Müllerovy dcery /sebevražda/. Manželé dvou dcer bojovali s Němci. Dále bylo přivezeno osm vlasovců zastřelených u Lazinova. Členové RNV mezitím ustavili hlídky a zajistili místní kolaboranty, kteří byli umístěni v učňovské škole a měšťance. Pět z těchto zajištěných kolaborantů /mezi nimi byl bohužel i inženýr Effengerger, který byl sice Němec, ale během války pomohl i několika dělníkům firmy Faber/ bylo vybráno na kopání šachty pro všechna mrtvá těla, kterých celkem bylo třináct. Dozor nad skupinou zajištěných měl Karger mladší. Šachta se kopala za kostelem v levém horním rohu. Při hlídání se však Kargerovi stala osudná nehoda. Členové hlídek byli vyzbrojeni puškami a když Karger ukazoval dalším členům hlídky, jak se zastřelila paní Nečasová ze Zábludova, v domnění, že nemá pušku nabitou, přiložil hlaveň k temeni, stiskl kohou-

tek a skácel se mrtvý.

Následující den přivezli další mrtvá těla vlasovců a proto se kopala další šachta.

Mezitím se stala hrozná událost na náměstí na mostě nad Svitavou. Jeden partyzán s ženou vybrali ze zajištěných v učňovské škole dva Němce, odvedli je na most a tam je pověsili.

Sotva skončila tragédie na mostě, roznesla se po městě zpráva, že se na koupališti našly hroby s umučenými lidmi. Hned jsem běžel podívat se na místo, kde jsem objevil podezřelou zem při kácení dřeva. A skutečně, v tomto místě byly objeveny zahrabané oběti letovického gestapa. Další hroby byly nalezeny o kousek dále. Rakve s mrtvými těly se odvážely ke kostelu. Bylo jich osmnáct a další mrtvola byla vytažena z popela před hotelem. Byla oblečena v německé uniformě. Patnáct těl umučených si po identifikaci odvezli pozůstalí. Mrtvý z popela je pohřben u kostela. Za ním je také pohřeben Němec, který byl přivezen na konci již 5. května jedním německým důstojníkem. Ten ho sám trochu zahrabal v horním rohu hřbitova za kostelem a později jsem s panem Loukotou, bývalým hrobníkem, mrtvého řádně uložil.* V další šachtě za kostelem byl pohřben Konopáč /německý správce židovského Munkova majetku na náměstí/ a několik dalších vlasovců. U kostela byl také pohřben jeden sovětský důstojník a tři vojíni sovětské armády. V březnu 1946 jsem dostal rozkaz hrob vykopat, mrtví sovětští vojáci byli přeneseni do šachtových rakví a příslušníci sovětské armády si je odvezli. Důstojníka do Litomyšle a vojíny do Ořechova u Brna.

V květnu 1946 šli dva občané z Jindřichova do lesa na kroupku na chrastí. V lese nad Brettschneiderovou vilou byla na jednom místě sedlá zem a na ní poschlá tráva. Začali tam kopat a když přišli na boty, ohlásili nález na četnické sta-

* Za kostelem byla vykopána další šachta pro 3 Müllerovy dcery a 3 Vlasovce.

nici. Němci ze smíšeného manželství, kteří ve městě zůstali, museli šachtu vykopat a mrtvoly dou mužů, vojáků, očistit. Šachta nebyla příliš hluboká, muži byli k sobě přivázaní a podle posudku MUDr. Augustina Toula, který se dostavil na místo ohledání, měl jeden z nich ránu do hlavy a druhý voják byl pohřben zaživa, byv stržen svým mrtvým kamarádem, čemuž nasvědčoval jazyk mezi zuby. Druhý voják měl jizvu na bércové kosti. Oba měli hedvábné prádlo. Byli pohřbeni za kostelem, kde byli vyzvednuti tři sovětští vojáci. Podle popisu v tehdejších novinách se jednalo o poručíka a nadporučíka americké armády. Identifikováni býti nemohli, poněvadž u vojáků na frontě obvyklé poznávací schránky s údaji byly patrně popraveným odebrány.

Dnes je na místě jejich hrobu pomník s obrubou, na němž má zásluhu bývalý zaměstnanec městského národního výboru Edmund Franzel.

Jaroslav Kotoulek : Viděl jsem ustupovat Wehrmacht

Už je tomu třicet osm let, kdy po dlouhých šesti letech jsme se konečně v květnu 1945 dočkali svobody. Přišla od východu. Vidím to jako dnes. Byl máj, tenkrát již plný slunce, šeříkové keře hořely nádhernou barevností. Ještě den před příchodem Rudé armády byla slyšet vzdálená dělostřelecká palba někde od Černé Hory. Pak najednou jako když utne. A hned druhé ráno 10. května se v naší ulici objevili jednotliví sovětští vojáci. Obstarávali pro svoje velitele ubytování. Chodili dům od domu a všude byli s velkou radostí přijímáni a pohoštěni. Všude již byl klid, jen sem tam sovětští vojáci z velké radosti stříleli i ve dne z raketových pistolí. Vyšel jsem s rodinou za naši chalupu k lesu zvanému Na lavečkách a viděli jsme, jak všechny silnice směřující k našemu městu od východu, severovýchodu a od jihu byly přeplněny vojsky poražené německé armády. Byly to však už jen trosky z někdejší zpupné armády. Žádné zbraně již s sebou neměli, vojáci šli většinou pěšky, sem tam se ploužil nějaký vůz tažený koňmi. Poněvadž všechny tyto cesty vedly přes Českomoravskou vysočinu, to znamená do kopce, odlehčovali vojáci svým koním tak, že odhazovali z vozů zbytečné náklady a házeli je podél silnice do příkopů, řek a potoků. Byly to pytle s ovsem pro koně, pneumatiky apod. Těchto věcí byla plná i řeka Svitava tekoucí Pražskou ulicí. V příštích několika dnech bylo nutné koryto této řeky čistit. Tuto práci prováděli především občané německé národnosti a někteří naši občané, o kterých se vědělo, že se za války stýkali s Němci.

V posledních dnech před koncem války zničili vojáci ustupující německé armády velké množství potřebných věcí, např. fotoaparáty, psací stroje, dalekohledy, polní telefony i ná-

kladní auta. Všechno svezli do zámeckého parku, polili benzínem a zapálili.

Vzpomínám si na jednu příhodu při setkání s vojáky Rudé armády. Aby se v té době z příliš velké radosti nezmatkovalo nebo aby se neničil majetek, ať již státní nebo soukromý /oheň apod./, byly ustaveny tzv. národní stráže. Tyto stráže chodily po dvou až čtyřech ve dne v noci a hlídaly. V učňovské škole byli ubytováni sovětští vojáci. Šli jsme jako hlídka asi tak po půlnoci kolem nich. Zavolali nás, abychom si s nimi sedli na lavičku před školu. Bavili jsme se. Zajímavé bylo, že jsme každý znali jen ten svůj mateřský jazyk a přesto jsme se domluvili. Pak nám nabídli, abychom si s nimi zakouřili. Shodou okolností jsme byli nekuřáci, ale odmítnout se nedalo. Oni sami kouřili machorku. V kapsách měli již přichystány proužky novinového papíru, ze kterého stočili menší kornoutek a do něho nasypali machorku. Bylo to silné kouření. Po zapálení jsme se museli opřít o opěradlo lavičky a zvrátit hlavu dozadu, poněvadž jinak by machorka z kornoutu vypadla. A tak jsme tam s nimi seděli a povídali až do rozednění.

Hned v prvních dnech po osvobození byly vytvořeny revoluční národní výbory. Členům těchto výborů nastala teprve nyní zodpovědná a náročná práce. Jejich členy byli občané, kteří po dobu okupace prováděli ilegální činnost, kteří se vrátili z koncentračních táborů a předváleční členové KSČ, kteří perzekuci přežili.

V tehdejším závodě na výrobu koberců Persia bylo vězněno několik výborných českých lidí. Život v tomto jejich vězení se jim snažil ulehčit tehdejší majitel této firmy Miloš Červinka. V hotelu na koupališti bylo vězněno dalších 19 občanů z okolí, kteří byli ve spojení s partyzány. Toto jejich vězení bylo už mnohem a mnohem těžší. Nejsmutnější však bylo to,

že poslední dny před koncem války a příchodem vojsk Rudé armády byli nelidsky mučeni, pak vyvedeni do blízkého lesíka naproti hotelu, ve kterém byli vězněni. Museli si sami vykopat hroby, do kterých byli po zastřelení fašisty zahrabáni.

Jaroslav Roun : Přijeli s garmoškou

V roce 1945 jsem bydlel u rodičů manželky v Bártově ulici v domku Otakara Stránského a osobně jsem byl svědkem příchodu prvních vojáků Rudé armády do našeho města.

V továrnách se v posledních dnech války nepracovalo a školní děti už od vánočních svátků chodily pouze pro úkoly, takže rodiny byly v této době pohromadě. Zájem každé rodiny byl zaměřen na události kolem svého bydliště, protože Němci prchali všemi ulicemi, uličkami a kde se vůbec dalo. Auta dokázali postavit kdekoliv před domem, polít je benzínem a zapálit třeba i pod okny. Proto každý střežil svůj okruh a nevěděl, co se děje na druhém konci města. Němci pokládali do příkopů i miny a zakrývali je, takže bylo nebezpečné chodit do míst, která nebyla dobře známa. Mnoho aut s různým materiálem, tabákem, čokoládou, rozhlasovými přijímači a třaskavinami zničili na panském poli. Jiná auta s neznámým nákladem zajížděla do háječku u silnice směrem k Trávníku, kde z 8. na 9. květen a po celý další den z prostoru lesa vystupoval štiplavý kouř. Němci nedovolili nikomu z občanů se přiblížit. Po celý 9. květen se ozývala střelba z kulometů ze strany od Vanovic a Vísek. I ve dne bylo vidět po celé východní a jižní obloze rakety.

Večer vystřídaly kolony prchajících Němců kolony Maďarů a pravděpodobně i Rumunů, kteří do příkopu odhazovali všechno, co jim dosud v útěku překáželo. Vozy, tažené koňmi, s celým nákladem převraceli do příkopů a vypřažené koně použili k rychlejšímu útěku.

Počasí toho jara bylo velice krásné, bylo teplo a sucho. Zahrady zdobily rozkvetlé jabloně, kvetl šeřík a noc z 9. na 10. května byla o to krásnější, že byla prosvětlena tisíci

světly raket těch nejkrásnějších barev.

Od soumraku jsme stáli na zahrádce u domu. Pozoroval jsem s tchánem Otakarem Stránským a z druhé strany plotu stojícím sousedem Vojtěchem Peterkou, jak se světla raket blíží a ozařují chalupy Bártovy ulice. Ve vzduchu bylo plno šumu a rachotu, kdesi štěkal kulomet a najednou nám jedna raketa po rozpadnutí spadla do zahrádky. Hned nato osvětlil kužel světla prostor nad chalupami, potom sklouzl po střechách a ztratil se. Na silnici byl chvíli klid, nic nejelo, jenom toho divného šumu byl plný prostor. A zas nové rakety a světla reflektorů aut ozařovala štíty domů, klouzala po nich a zmizela kdesi v poli.

Potom začal pohyb na silnici. Směrem od Trávníka přijížděla kolona. Podle švandrčení to museli být Maďaři. Kolonu předjížděla tmavozelená plně osvětlená auta a doprovázeli je vojáci v nám neznámých uniformách o kterých nebylo pochyb když jsme zaslechli „Davaj, davaj!", že jsou to naši osvoboditelé, vojáci Rudé armády.

Druhá kolona přicházela směrem od Podolí. Polem se mihl jezdec na koni, který přijel ke druhé koloně táhnoucí od Trávníka. Něco mluvil s ruskými vojáky a když nás uviděl ve světle raket za plotem, přijel k brance, uvázal koně k plotu a spustil. "Kto tam? Germán?" Samozřejmě jsme hned běželi k plotu a domlouvali se s ním, že Germáni nejsou, ti že všichni jechali na Jihlavu. Objímáme ho a zveme dál. A on že nemůže, že nemá čas, že se půjde jen napít. A tak jsme ho uvítali u Stránských. Zaprášeného, unaveného. Už nevím, co jsme mu dali na pití. Jíst nic nechtěl, jenom potřeboval vyměnit baterku. Ta jeho už nesvítila, proto jsem mu ji vyměnil za svou, v níž byla nová baterie. A hned se zas rozloučil, sedl na koně a odjel za svým oddílem. Byl to důstojník, ale nevím,

jakou měl hodnost. I jméno jsme už všichni zapomněli, ale byl to první sovětský voják, který přijel do Letovic a kterého jsme mohli uvítat. Přijel s ostatními vojáky 9. května ve tři čtvrti na deset večer. Tento důstojník projel Křetínem, Bohuňovem a Svojanovem a byl údajně nepřítelem zastřelen v Jedlové při přestřelce s oddílem SS, který bojoval v této obci ještě 10. května.

Rudoarmějci se zdrželi u Rydlů, kde shromažďovali zajatce z kolon, které dostihli při jejich útěku. Pln radosti, že jsou Letovice opět svobodny a že jsme mohli přivítat a obejmout jednoho ze sovětských vojáků, chtěl jsem se se svými dojmy podělit se sousedy, ale v celé ulici byla ve všech oknech tma, někde známka života, jenom po silnici projížděli vojáci.

Další a další auta přijíždějící od Trávníka a od Podolí byla již plně osvětlena, na nich smích a garmoška.

Vrátil jsem se domů rozmrzelý, že jsem svou radost nemohl nikomu sdělit, ale s blahým vědomím, že už teď celá ulice, celé Letovice mohou klidně spát.

Emanuel Synek : Pomáhal jsem revolučnímu národnímu výboru

V důsledku bojů o Brno a v okolí Brna jsme se v Letovicích dostali do situace, že jsme byli bez dodávky elektrického proudu z Oslavan a tím jsme byli bez zpráv z rozhlasu. Ve výhodě byli ti z občanů, kteří měli přístroje na baterie. Tak jsme se z ústního podání dozvěděli odpoledne 5. května, že vypuklo Pražské povstání. Všichni jsme byli zvědavi, jak bude probíhat a kdy bude opravdu konec války. V Letovicích a okolí bylo hodně německého vojska, které ustupovalo před tlakem Rudé armády. Do Blanska, kde jsem pracoval v ČKD, jsem jezdit nemohl, poněvadž v této době už nejezdily ani vlaky.

Velký chaos začal 7. a 8. května. To jsme občas slyšeli dělostřeleckou kanonádu od Brna a byli plni obav, zda nedojde k bojům i v naší oblasti. Německá armáda se v chaosu tlačila přes Letovice na západ. Od Trávníka, Chlumu, Borové, Podolí a Zboňku se jejich kolony slily na náměstí a všichni se chtěli natlačit ve směru na Křetín a dál na Polička.

Ve dnech 7. a 8. května byly vyvěšovány československé vlajky a místy i rudé. Na náměstí byl svolán sraz letovických občanů a tehdejší německý velitel hauptmann Kuka žádal volný odchod vojska a přiznával německou porážku. Naše vlajky mohly zůstat vyvěšeny, ale nesměli jsme vyvěšovat vlajky rudé, to by Němci stříleli.

Tehdy jsem bydlel na náměstí a z druhého poschodí jsme pozorovali chaotický úprk Němců. Sešel jsem dolů, že se podívám na náměstí. Když jsem otevřel dveře na ulici, stál za nimi německý voják. Byl rozčilený, že zvoní na zvonek a dlouho nikdo nejde. Nešla elektřina. Zeptal jsem se ho, co si přeje. Chtěl jízdní kolo /majitelka domu paní Novotná kdysi prodávala kola/, které zabavuje pro wehrmacht. Říkal jsem mu,

že paní již žádná kola nemá. Tvrdil mně, že v domě musí něco být, třeba díly, které si dá dohromady. Najednou jsem měl na prsou pistoli a že musí kolo mít. Nakonec zabavil kolo mého tchána a dal mi na ně potvrzení. Jak daleko dojel, nevím.

Jak mi vyprávěl soused Emanuel Jeřábek, hrozilo našemu domu na náměstí vyhození do vzduchu. Jeden z posledních německých vojáků se jej chystal obložit výbušninami. V tom mu bylo zabráněno dvěma důstojníky, kteří v autě dělali závěr utíkající německé armády. Výbušniny z domu strhali, vojáka naložili do auta a odjeli. Toto všechno pozoroval pan Jeřábek z horní terasy domu, kde bydlel.

V noci z 9. na 10. května asi o půl čtvrté jsem slyšel klapot koňských kopyt. Podíval jsem se z okna. Na náměstí byl osamělý ruský voják na koni. Dopoledne se plnilo náměstí sovětskými vojáky. Všichni jsme měli radost z konce války.

Po 10. květnu jsem se hlásil hospodářskému referentu revolučního národního výboru F. Kalinovi, zda pro mne nemá nějakou práci. Do Blanska jsem jezdit ještě nemohl. Říkal, že v Letovicích pro mne zatím úkoly nemá. Kdybych chtěl, mohl bych ale jít do Březové nad Svitavou, protože žádají pomoc pro českou administrativu. Vzal jsem s sebou kolegyni z ČKD Lídu Štrajtovou z Letovic, ta zase kamarádku Zdenu Gernešovou /jezdila do Brna/ a šli jsme tedy do Březové na národní výbor. Já jsem pomáhal při přebírání administrativy, dělal jsem v agendě, co bylo třeba. Soudruh Viktor Kubín mi dal k dispozici zbraň, kterou jsem měl asi čtrnáct dnů v kanceláři v zásuvce. Pomoc jsem ukončil 15. června 1945.

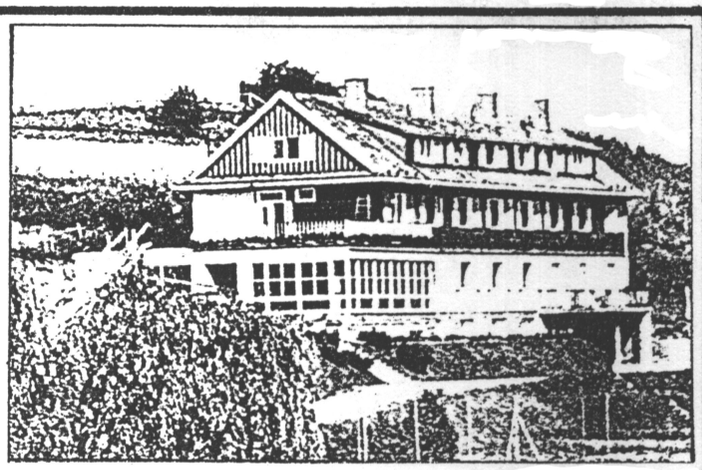

Nezemřeli, kdož žijí ve věčné paměti národa

Svaz katolických žen a dívek v Letovicích

dovoluje si zváti

na

Smuteční slavnost

se svěcením kříže, postaveného k uctění památky národních mučedníků, utracených gestapem v Letovicích,

pořádanou pod záštitou místního Národního výboru

v neděli dne 7. října 1945.

Program:

O 9. hodině dopoledne ve farním chrámu Páně slavnostní bohoslužby s kázáním Msgr Dra K. Skoupého, rektora biskupského semináře.

O 12. hodině vyzvánění hran za umučené.

O 2. hodině odpoledne sv. požehnání a vzpomínka nad hroby umučených na starém hřbitově.

Pak průvod za koupaliště, kde bude posvěcen pamětní hříž.

Proslov dp. P. Pešky, vězně koncentračních táborů a předsedy místního Národního výboru odb. učitele p. Fr. Kaliny.

Družičky a národní kroje vítány.

Všechny spolky prosíme o účast.

Seznam osob zavražděných gestapem v Letovicích:

Josef Opálka z Benešova
Leopold Blažek z Černé Hory
Anna Filková z Újezda
Marie Smíšková z Újezda
Alois Barák z Vratíkova
František Smíšek z Újezda
Neznámý muž v uniformě
Josef Vejrosta z Kozárova
Marie Vejrostová z Kozárova
Josefa Vejrostová z Kozárova
Antonín Konečný ze Štěchova
Josef Ryzí z Lačnova
Jan Krejčíř z Těchova
Josefa Krejčířová z Těchova
Milada Krejčířová z Těchova
Augustin Tesař z Kunic

Mimo to byly vykopány ještě čtyři osoby, pravděpodobně partyzáni, jejichž totožnost nebyla zjištěna.

Celkem 20 osob.

Humana Letovice